MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

KRISTINA GRIKAVIČIŪTĖ
BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA

SEKSUALINIO POBŪDŽIO NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ BAUDŽIAMOJO TEISINIO VERTINIMO PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Aurelijus Gutauskas

Vilnius, 2015

TURINYS

ĮVADAS 3

1. SEKSUALINIO POBŪDŽIO NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ REGLAMENTAVIMO RAIDA IR JOS POKYČIUS LĖMĘ VEIKSNIAI 6

2. LYTINĖS AISTROS TENKINIMO PAŽEIDŽIANT NEPILNAMEČIO ASMENS SEKSUALINIO APSISPRENDIMO LAISVĘ IR (AR) NELIEČIAMUMĄ BAUDŽIAMOJO TEISINIO VERTINIMO PROBLEMATIKA 24

2.1. Sutikimo lytiniams santykiams amžiaus ribos kai kurių užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose 25

2.2. Nepilnamečio asmens iki 16 metų duoto sutikimo lytiniams santykiams laisvanoriškumo vertinimas ir įtaka veikos kvalifikacijai. 29

2.1.1. Fizinio smurto, grasinimo panaudoti fizinį smurtą požymių nustatymas vertinant laisvanoriškus lytinius santykius 30

2.1.2. Bejėgiškos būklės dėl amžiaus, apsvaigimo nuo alkoholio bei kitų psichotropinių medžiagų, psichinės nukentėjusiojo būklės požymio nustatymas vertinant laisvanoriškus lytinius santykius 36

2.1.3. LR BK 151^1 str. 5 d. numatytos sąlygos pritaikomumas nusikalstamą veiką kvalifikavus pagal LR BK 151^1 str. 1 d. 45

3. JAUNESNIO NEGU ŠEŠIOLIKOS METŲ ASMENS TVIRKINIMO BAUDŽIAMOJO TEISINIO VERTINIMO PROBLEMATIKA BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS TEORIJOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE 50

3.1. Pagrindiniai tvirkinamųjų veiksmų ir lytinio prievartavimo atribojimo kriterijai: veika ir padarymo būdas 53

3.2. Kiti galimi tvirkinamųjų veiksmų ir lytinio prievartavimo atribojimo kriterijai: tikslas, nukentėjusiojo būsena, padarymo vieta. 61

IŠVADOS 68

LITERATŪRA 70

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS 77

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA 78

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA 79

ĮVADAS

Lytinių santykių, seksualumo temos dar visai neseniai buvo tabu. Štai Juozas Nocius savo darbe „Nusikaltimai žmogui“ akcentavo, kad būtent krikščioniškoji moralė bei sovietiniai įstatymai, tarybinis auklėjimas darė įtaką lytinių santykių suvokimui, problemų susijusių su seksualinio apsisprendimo laisve nagrinėjimo ribotumu visuomenėje[1]. Šiomis temomis vengta kalbėti ne tik viešoje erdvėje, bet ir šeimose. Dabar matyti, kad mokymo apie lytinius santykius trūkumas sukelia neadekvatų, dažnai pasireiškiantį smurtiniu pobūdžiu, domėjimąsi jais. Todėl ir kriminologiniu požiūriu vienu iš prievartą, šiuo atveju lytinę prievartą, sąlygojančių veiksnių tampa artimoje aplinkoje susiformavęs iškreiptas lytinių santykių suvokimas, netinkamos informacijos prieinamumas. Lytiniai santykiai įgyja vartotojišką, dažnai iškreiptą pobūdį. O šiomis dienomis pirmųjų lytinių santykių patirtimi pasižymi vis jaunesnio amžiaus asmenys. Būtent ankstyva patirtis, lytinių santykių nesureikšminimas, vartotojiškas požiūris į juos lemia tai, kad ir seksualinės prievartos pasireiškimas ir potencialių aukų skaičius jaunesnio amžiaus asmenų tarpe vis didėja. Remiantis oficialiais registruoto nusikalstamumo statistikos duomenimis, Lietuvoje nuo seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų 2013 m. nukentėjusių nepilnamečių bei mažamečių skaičius sudaro nuo 30 iki 40 proc. visų nukentėjusiųjų skaičiaus nuo šių nusikaltimų.[2] Tokie skaičiai rodo, kad asmenų iki 18 metų seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas kaip įstatymo saugomos vertybės pažeidžiamos ganėtinai dideliu mastu. Tokių nusikalstamų veikų prieš asmenis iki 18 metų brutalumas, žiaurumas, jais padaroma žala nukentėjusiesiems, liekamieji reiškiniai reikalauja preciziško, savalaikio ir tinkamo teisėsaugos institucijų atsako. Todėl baigiamojo darbo autorė pasirinktą temą nagrinėja būtent seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų prieš asmenis iki 18 metų aspektu. Taip pat šiame darbe didesnis dėmesys sutelkiamas į šių nusikaltimų baudžiamojo teisinio vertinimo svarbą. Apžvelgus teismų praktiką matyti, kad tiek nukentėjusieji bei valstybinį kaltinimą palaikantys prokurorai, tiek kaltinamieji bei juos ginantys advokatai ganėtinai dažnai skundžia

[1] Nocius, J. *Nusikaltimai žmogui*. *Mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1998, p. 88

[2] Informatikos ir ryšių departamentas: Ataskaitos/Nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistika. http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/txt_file.php?fv=data/1_201312_lt/f-1g-a-201312.data.txt&ff=<%21--%7C1G-A%7C5%7C-->&tt=Duomenys%20apie%20įtariamus%20%28kaltinamus%29%20ir%20nukentėjusius%20asmenis%20Lietuvos%20Respublikoje%20%28Forma_1G-A%29 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-04]

žemesnių instancijų teismų sprendimus dėl netinkamos padarytų nusikalstamų veiksmų kvalifikacijos. Verta paminėti, kad teismai, taikydami galiojantį įstatymą, taip pat susiduria su jo aiškinimo problemomis, kuomet tik aukštesnės instancijos teismai konstatuoja netinkamą baudžiamojo įstatymo nuostatų pritaikymą.

Tiriama problema. Ar seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų prieš asmenis iki 18 m. reglamentavimas pakankamai efektyvus/tikslus teisminiam tokių nusikalstamų veikų vertinimui? Autorė darbe stengsis atskleisti šių nusikalstamų veikų baudžiamojo teisinio vertinimo problemas iškylančias praktikoje ir jų ryšį su galiojančiu reglamentavimu.

Baigiamojo darbo aktualumas. Nagrinėjamais klausimais teismų praktika nėra vieninga, ypatingai kalbant apie nukentėjusiojo ir kaltinamojo amžiaus skirtumo vertinimą lytinių santykių atveju abiems sutinkant, tvirkinamųjų veiksmų ir lytino prievartavimo atribojimą. Nauji įstatymo pakeitimai, kuriais inkorporuotos Europos Sąjungos Direktyvų nuostatos, lemia tam tikrą jų pritaikymo sąlygotumą.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Iki šiol tiek baudžiamosios teisės teorijoje, tiek praktikoje didesnis dėmesys sutelkiamas į dažniausiai pasitaikančių nusikaltimų – prievartavimo bei iššaginimo, analizę. Moksliniu požiūriu plačiau šiuos nusikaltimus nagrinėjo G. Švedas, A. Abramavičius, V. Kilikevičienė ir kt. Tačiau pasigendama mokslinių darbų, tyrinėjimų kalbant apie kitus seksualinio pobūdžio nusikaltimus, atskirus jų kvalifikavimo probleminius aspektus, tokius kaip seksualinio apsisprendimo laisvės ir seksualinio neliečiamumo amžiaus ribų skirtumo tarp nukentėjusiojo ir kaltininko vertinimas, tvirkinamųjų veiksmų atribojimo nuo seksualinio prievartavimo problematika. Paminėtina ir tai, kad modernėjant visuomenei, vykstant vaikų ir jaunimo akceleracijai, seniau pateikti teismų praktikos apibendrinimai baudžiamosiose bylose nagrinėjamais klausimais neatitinka šių dienų realijų.

Baigiamojo darbo reikšmė. Pateiktos išvados reikšmingos ikiteisminio tyrimo institucijų bei teismų veikloje siekiant tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą taip užtikrinant greitą procesą. Moksliniu požiūriu darbas naudingas besidomintiems nusikalstamų veikų atribojimo problematika, kadangi pateikiami apibendrinti bei iki šiol mažai analizuoti atribojimo kriterijai. Darbe išanalizuotų naujų įstatymo nuostatų praktinio pritaikomumo galimybės naudingos mokslininkams tolimesniuose tyrinėjimuose. Pateikti pasiūlymai naudingi naujų ir esamų įstatymo nuostatų formulavimo, pakeitimo procesui nagrinėjamoje srityje.

Tyrimo tikslas. Išgryninti kvalifikavimo problemas, jų sprendimo būdus bei ryšį su reglamentavimo netobulumais, direktyvų nuostatų perkėlimu.

Tyrimo uždaviniai: 1. Atskleisti seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų reglamentavimo pokyčius lėmusius veiksnius. 2. Įvertinti seksualinio apsisprendimo laisvės, seksualinio neliečiamumo amžiaus ribas ir praktinį jų nustatymo reikšmingumą. 3. Išanalizuoti baudžiamojo teisinio vertinimo problematiką kvalifikuojant veiką pagal LR BK 151^1 str. 1 d. 4. Ištirti teismų procesinius sprendimus atribojant seksualinę prievartą prieš mažamečius ir tvirkinamuosius veiksmus, galimus jų atribojimo kriterijus.

Tyrimo metodika. Šiame darbe remiamasi istoriniu, aprašomuoju, sisteminės analizės, dokumentų analizės (apžvegliant įstatymų raidą, ją sąlygojančius veiksnius), lyginamuoju (lyginant seksualinių nusikalstamų veikų reguliavimą užsienio šalyse ir Lietuvoje), analitiniu kritiniu (analizuojant nusikalstamų veikų atribojimo kriterijus teismų praktikoje ir teorijoje), prognostiniu, modeliavimo (pateikiant galimus alternatyvius veikų kvalifikavimo pavyzdžius) tyrimo metodais.

Tyrimo struktūra. Tyrimas susideda iš teismų praktikos, baudžiamosios teisės teorijos bei įstatymų analizės. Darbe peržvelgiami visų instancijų teismų sprendimai baudžiamosiose bylose susijusiose su seksualinio pobūdžio nusikaltimais prieš asmenis iki 18 metų. Pateikiami teismų praktikos pavyzdžiai bylose, kuriose sprendžiamas amžiaus skirtumo lytinių santykių sutikimo atveju klausimas, seksualinio prievartavimo ir tvirkinamųjų veiksmų atribojimo kriterijai.

Ginamieji teiginiai: Esamas seksualinio pobūdžio nusikaltimų teisinis reguliavimas yra pakankamai efektyvus vertinant juos praktiniu aspektu, tačiau įstatymų leidėjas formuluodamas baudžiamojo įstatymo normas turėtų konkretinti pateiktų nusikaltimo sudėčių požymius bei atsižvelgti į galimą praktinio taikymo problematiką.

1. SEKSUALINIO POBŪDŽIO NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ REGLAMENTAVIMO RAIDA IR JOS POKYČIUS LĖMĘ VEIKSNIAI

Siekiant išnagrinėti seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų problematiką labai aktualu apžvelgti Lietuvos baudžiamojo įstatymo raidą, o būtent jo nuostatų, reglamentavusių seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas, pakeitimus, jų priežastingumą. Autorė šiame skyriuje analizuoja būtent Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo laikotarpiu, t.y. nuo 1990 m. iki šių dienų galiojiusias įstatymo redakcijas, kadangi jos aktualiausios šiai dienai vertinant seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas. Pabrėžtina, kad iki pat 2003 m. Lietuvoje galiojo 1961 m. Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (nuo 1990 m. vadintas Lietuvos Respublikos baudžiamuoju kodeksu), taigi analizuojamu aspektu bus apžvelgta ir iki naujojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau 2000 m. LR BK) taikytos seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų sudėčių nuostatos. Taip pat didesnis dėmesys telkiamas seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų sudėčių analizei, kuriose nukentėjusiaisiais pripažįstami asmenys iki 18 metų.

1990 m. atkūrus Lietuvos Respublikos nepriklausomybę, buvo priimtas Laikinasis pagrindinis įstatymas. Minėto įstatymo, tuomet prilygusio Konstitucijai, 3 straipsnyje buvo nustatyta, kad Lietuvos Respublikoje ir toliau galioja tie iki šiol veikę Lietuvoje įstatymai bei kiti teisės aktai, kurie neprieštarauja Lietuvos Respublikos Laikinajam Pagrindiniam Įstatymui[3]. Ši nuostata reiškė tai, kad buvo įteisintas iki šiol Lietuvoje galiojusių tarybinių įstatymų taikymas, tame tarpe ir 1961 m. priimto sovietinio Baudžiamojo kodekso (toliau 1961 m. LR BK). 1961 m. LR BK nusikalstamos veikos seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui buvo numatytos III skirsnyje „Nusikaltimai asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui“. Visų šių nusikaltimų reglamentavimą viename skyriuje teisėtyrininkas J. Nocius aiškino tuo, kad rūšinis nusikaltimų žmogui objektas yra pats žmogus, t.y. biologinė būtybė, individas (*homo sapiens*), o tiesioginis šių nusikaltimų objektas gali būti žmogaus gyvybė, sveikata, laisvė, orumas[4]. Taigi, 1961 m. LR BK nusikaltimų skirstymas buvo paremtas bendresniu, objekto, kuriam daroma žala, kriterijumi. Šiame skirsnyje buvo išskiriamos šios nusikalstamos veikos:

1) iššaginimas (118 str.);
2) prispyrimas moters lytiškai santykiauti (119 str.);
3) lytinis santykiavimas su lytiškai nesubrendusiu asmeniu (120 str.);

[3] Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos laikinojo pagrindinio įstatymo. 1990 m. kovo 11 d. Nr. I-14

[4] Nocius, J. *Supra* note 1., p. 5.

4) tvirkinamieji veiksmai (121 str.);

5) vyro lytinis santykiavimas su vyru (122 str.)[5].

118 str. dispozicijoje buvo rašoma, kad iššaginimu laikomas toks lytinis santykiavimas, kuris atliekamas trimis alternatyviais būdais: panaudojus fizinį smurtą, grasinimus ar pasinaudojant nukentėjusiosios bejėgiška būkle. Kaip matyti nukentėjusiuoju pagal minėtą straipsnį buvo laikoma tik moteris. Atvejais, kuomet nukentėjusiuoju tapdavo vyras, veika buvo kvalifikuojama pagal 122 str. numatantį baudžiamąją atsakomybę už vyro lytinį santykiavimą su vyru. Baudžiamosios teisės teorijoje pateikiama nemažai sąvoku, kas pagal šį įstatymą buvo laikoma lytiniu santykiavimu. Siaurąja prasme, kuri labiausiai atitinka dalyko esmę, lytiniu santykiavimu laikomas natūralus lytinis aktas. Platesniąja prasme – lytiniu santykiavimu, šalia natūralaus, pripažįstamas ir lytinės aistros tenkinimas kitais dviem būdais – oraliniu bei analiniu. Trečiasis aiškinimas – lytiniu santykiavimu laikytinas bet koks lytinės aistros tenkinimo būdas, taip pat ir iškreiptomis formomis (*inter femora*).[6] Tuometinė teismų praktika spręsdama ar konkretūs veiksmai laikytini lytiniu santykiavimu minimo straipsnio apimtyje, rėmėsi 1968 m. liepos 30 d. Lietuvos TSR Aukščiausios tarybos prezidiumo nutarimu, kuriame buvo išaiškinta, kad „lytinės aistros tenkinimą iškreiptomis formomis, panaudojant fizinį smurtą ar grasinimus arba pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiosios (nukentėjusiojo) būkle, taip pat lytinės aistros tenkinimą iškreiptomis formomis su lytiškai nesubrendusiu asmeniu arba vyro su vyru, reikia laikyti viena iškreipto lytinio santykiavimo formų ir šias veikas kvalifikuoti atitinkamai pagal BK 118, 120 ir 122 straipsnius“[7]. Tačiau baudžiamosios teisės teoretikai savo darbuose pabrėžė, kad toks išaiškinimas klaidingas. J. Nocius rašo, kad „lytiniu santykiavimu medicinos požiūriu nėra ir BK 118 str. neturėtų būti laikomas prievartinis lytinės aistros tenkinimas analiniu būdu (į išeinamąją angą), oraliniu būdu (į burną), taip pat *inter femora* (tarp šlaunų, krūtų, rankų ir pan.)“[8]. Šią nuomonę jis pagrindžia galimų pasekmių natūralaus lytinio akto ir minėtomis formomis sunkumo skirtumais. Būtent tokį neaiškų reglamentavimą J. Nocius laikė viena iš tuometinio įstatymo spragų, nes pasak jo, „nors ir lytinis aistros tenkinimas oraliniu ir analiniu

[5] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais.* 1983, Vilnius: Mintis.

[6] Sakalauskas, G. *Teisinė atsakomybė už seksualinę prievartą prieš vaikus ir jų seksualinį išnaudojimą Lietuvoje// Vaikas tarp prievartos ir išnaudojimo*. Vilnius: SADM, 2000, p. 40. (Cituota iš: Lietuvos TSR Aukščiausios tarybos žinios. 1968 Nr. 21-163)

[7] *Ibid.*

[8] Nocius, J. *Supra* note 1, p. 92.

būdu prilyginamas lytiniam santykiavimui, baudžiamoji atsakomybė už prievartinį lytinės aistros tenkinimą su moterimis šiomis formomis nenustatyta“[9]. Apžvelgdami įstatymo raidą matysime, kad prievartinis lytinis santykiavimas natūraliu būdu ir prievartinis lytinės aistros tenkinimas anksčiau aptartais būdais buvo reglamentuoti atskirose nusikaltimų sudėtyse.

Kalbant apie 1961 m. LR BK 118 str. numatytą nusikaltimą, asmenų iki 18 metų (omenyje turimos visos amžiaus grupės, t.y. ir mažamečiai, ir nepilnamečiai) atžvilgiu svarbus vienas iš alternatyvių jo padarymo būdų – pasinaudojimas asmens bejėgiškumu. Bejėgiškumas baudžiamosios teisės teorijoje šio straipsnio prasme, be psichinės ar fizinės nukentėjusios būklės nulemto bejėgiškumo, siejamas ir su jos amžiumi, t.y. kai būtent dėl jauno amžiaus moteris buvo laikoma bejėgiškos būklės[10]. Tokiomis nukentėjusiosiomis buvo laikomos mergaitės iki 14 m. Nagrinėjamai temai taip pat aktualūs šie iššaginimą pagal 1961 m. LR BK kvalifikuojantys požymiai, numatyti 118 str. 3 ir 4 d. – tai nukentėjusios nepilnametystė ir mažametystė. Nepilnametės iššaginimu buvo laikomi tie atvejai, kai nukentėjusioji neturėjo 18 metų (bet buvo 14 metų ar vyresnė)[11]. Toks aiškinimas matysime išliko iki šių dienų. Kalbant apie mažametės (mergaitės iki 14 m.) iššaginimą, remiantis baudžiamosios teisės teorija, lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas oraliniu ar analiniu būdu su mažamete net tais atvejais kuomet nenaudojamas smurtas ar grasinimai, t.y. net jei ji ir sutinka, buvo pripažįstamas iššaginimu. Kadangi kaip anksčiau minėjome, toks sutikimas negalėjo būti teisėtas, nes mažametės buvo laikomos bejėgiškos būklės ir negalėjusios tinkamai suvokti duodamo sutikimo, santykių reikšmės. Tuo tarpu lytinės aistros tenkinimas kitais būdais, *inter femora*, buvo traktuojamas kaip tvirkinamieji veiksmai.[12] Tik šiuo atveju nukentėjusiosiomis buvo laikomos mergaitės iki 16 metų. Tačiau 1961 m. LTSR BK komentare pateikiama, kad tais atvejais, kai aiškiai matyti, kad mažametė dėl savo išsivystymo, patirties suvokė savo sutikimo reikšmę, buvo lytinio santykiavimo iniciatorė, taip pat atsižvelgiant į partnerio asmenybę ir jo santykius su mažamete (pvz.: kai trylikametė, turinti lytinio santykiavimo patirtį, pati išprovokuodavo keturiolikmetį berniuką), 14 metų neturėjimas galėjo būti nelaikomas bejėgiška būkle[13]. Kaip matyti, tokiose situacijose taip pat kildavo amžiaus

[9] Nocius, J., *supra* note 1, p. 92.

[10] Abramavičius, A., Drakšienė, A., Bieliūnas, E. ir kt. *Baudžiamoji teisė. Speciali dalis. Pirma knyga.* Vilnius: Eugrimas, 2000, p. 224.

[11] Nocius, J., *op.cit.*, p. 98.

[12] *Ibid.*

[13] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, Vilnius: Mintis, 1989, p. 212.

skirtumo tarp kaltininko ir nukentėjusiosios bei abiejų šalių sutikimo lytiškai santykiauti vertinimo problema. Ši problema išlikusi iki šių dienų, kadangi iki šiol nėra aiškių kriterijų, kuriais remiantis galėtume pasakyti koks amžiaus skirtumas toleruotinas, kokiais atvejais sutikimas laikomas teisėtu pagrindu netraukti asmens baudžiamojon atsakomybėn už lytinius santykius su asmeniu iki 18 m. Aptarti iššaginimą kvalifikuojantys požymiai kaltininkui inkriminuojami tik tuomet, kai subjektas suvokė, kad nukentėjusioji yra mažametė ar pilnametė, arba bent privalėjo ir galėjo tai numatyti.

Kita 1961 m. LR BK 119 str. numatyta seksualinio pobūdžio nusikalstama veika - prispyrimas moteries lytiškai santykiauti. Iš straipsnio pavadinimo matyti, kad nukentėjusiąja šio straipsnio prasme taip pat laikoma moteris. Pagal J. Nocių „prispyrimas tai yra lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas kitomis formomis su priklausoma moterimi prieš jos valią, naudojant grasinimus padaryti žalą ar faktiškai darant žalą jos ar jo artimųjų interesams arba prispyrimas tai daryti su kitu, kaltininko nurodytu asmeniu“[14]. 1961 m. LTRS BK komentare nurodoma, kad skirtingai nuo iššaginimo, prispiriant siekiama tenkinti lytinę aistrą naudojantis tik moters materialiniu ar tarnybiniu priklausomumu, nepavartojus nei fizinio, nei psichinio smurto ir nepasinaudojus bejėgiška būkle[15]. Kitaip nei iššaginimo sudėtyje, šiame straipsnyje nebuvo nusikaltimą kvalifikuojančių ar kitų sudėties požymių susijusių su veikomis prieš asmenis iki 18 metų. Baudžiamosios teisės teorijoje pateikiama, kad šio straipsnio prasme nukentėjusioji galėjo būti tik lytiškai subrendusi moteris, materialiai ar tarnybiškai priklausoma nuo kaltininko - visiškai ar iš dalies jo išlaikoma, jam pavaldi ar priklausoma nuo kaltininko tarnybinės padėties[16]. J. Nocius yra nurodęs šio straipsnio ribotumą – jis neapima seksualinio priekabiavimo ar prispyrimo moters, kuri nėra formaliai priklausoma nuo kaltininko[17]. Tikėtina, kad toks reguliavimas buvo nulemtas galimybių seksualiai priekabiauti darbo vietose ar priversti santykiauti ne formaliai, o faktiškai priklausomą asmenį, atmetimu, kadangi sovietmečiu buvo siekiama sukurti dorovingos, socialiai stiprios, visuomenės be ydų įvaizdį.

Lytinės brandos nepasiekusių asmenų seksualinė neliečiamybė buvo saugoma 1961 m. LR BK 120 str., kuriuo numatyta baudžiamoji atsakomybė už lytinį santykiavimą su lytiškai nesubrendusiu asmeniu. Šiuo atveju nukentėjusiuoju galėjo būti abiejų lyčių asmenys. Verta

[14] Nocius, J., *supra* note 1, p. 101.

[15] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, Vilnius: Mintis, 1989, p. 214.

[16] Abramavičius, A., Drakšienė, A., Bieliūnas, E. ir kt., *supra* note 10, p. 228.

[17] Nocius, J., *op.cit.*, p. 100

paminėti, kad šio straipsnio prasme lytino santykiavimo formos aiškinamos lygiai taip pat kaip ir prieš tai aptartuose straipsniuose. Todėl kaltininko ir nukentėjusiojo lytis turėjo būti skirtinga, antraip vyriško homoseksualizmo atveju atsakomybė kilo pagal LTSR BK 122 str., o moters santykiavimas su moterimi nebuvo baudžiamas[18]. Šiame straipsnyje tiesiogiai nenurodomas amžiaus kriterijus, akcentuojamasi ties lytinės brandos sąvoka. Baudžiamosios teisės teorijoje lytinis subrendimas aiškinamas kaip toks žmogaus organizmo išsivystymas, kai jis be žalos sau gali atlikti seksualines funkcijas: lytiškai santykiauti, apvaisinti (vyras), pastoti, gimdyti, maitinti, auginti kūdikį (moteris)[19]. Tuometinio baudžiamojo kodekso komentare pateikiama, kad asmenys sulaukę 18 metų (santuokinio amžiaus), laikomi lytiškai subrendę, o nesulaukę 14 metų – lytiškai nesubrendusiais. Asmenų nuo 14 iki 18 metų lytinis subrendimas ar nesubrendimas nustatomas remiantis teismo medicinos ekspertizės išvada[20]. Taigi atskaitos taškas mergaičių atveju buvo 14 metų (kadangi lytinis santykiavimas su mažamete iki 14 metų laikomas iššaginimu), o berniukų atveju – nuo gimimo (kadangi objektyviai tokie veiksmai su berniukais iki 14 metų neatitinka nė vieno straipsnio). Kalbant apie viršutinę amžiau ribą, J. Nocius taip pat pateikia ir kitą amžiaus ribą – 16 m., siedamas ją su akceleracijos procesais, kuomet vaiką išnešioti bei pagimdyti gali ir 12 metų mergaitė, tačiau ji negali savarankiškai užauginti kūdikio, todėl jei neturi 16 metų, daroma išvada, kad ji yra lytiškai nesubrendusi[21]. Taigi, lytinis santykiavimas su lytiškai nesubrendusia mergaite buvo laikomas toks santykiavimas, kuomet nukentėjusioji buvo nuo 14 iki 16 metų, o su berniuku nuo gimimo – iki 16 metų. Kai buvo nustatoma, kad paaugliai nuo 16 iki 18 metų nėra lytiškai subrendę, šie taip pat buvo laikomi nukentėjusiais šio straipsnio prasme. Šio nusikaltimo subjektu buvo laikomas asmuo sulaukęs 16 metų. Taip pat baudžiamosios teisės teorijoje pateikiama, kad nusikaltimo nėra tais atvejais, kai lytinis santykiavimas vyksta tarp 16 metų neturinčių asmenų. O tuomet, kai abu partneriai turi 16 metų, priklausomai nuo to ar tik vienas iš jų nesubrendęs, ar abu, atitinkamai baudžiamas kaltininkas, kuris yra lytiškai subrendęs arba abu asmenys[22]. Šiomis dienomis vertinant tuometinį reglamentavimą sunkiai suvokiama tokia situacija, kai tuo pačiu metu vienoje byloje tas pats asmuo galėjo būti laikomas nukentėjusiuoju bei kaltinamuoju vienu metu kito procesinio dalyvio atžvilgiu. Matyt tai ir lėmė visai kitokią

[18] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, Vilnius: Mintis, 1989, p. 215.

[19] Abramavičius, A., Drakšienė, A., Bieliūnas, E. ir kt., *supra* note 10, p. 231.

[20] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, *op. cit.*, p. 215.

[21] Nocius, J., *supra* note 1, p. 104.

[22] *Ibid*., p. 105.

aptariamų nusikaltimų tolimesnę reglamentavimo raidą. Kitas labai svarbus aspektas – tai aptariamo nusikaltimo – lytinio santykiavimo - pasireiškimo būdai. Literatūroje išskiriami 3 veiksmų grupės, kurias apima 1961 LR BK 120 str.: 1) savanoriškas lytinis santykiavimas su paaugle turinčia 14 metų; 2) lytinis santykiavimas su ja naudojant grasinimus, nesudarančius iššaginimo sudėties grasinimo požymio; 3) prievartinį ir neprievartinį lytinį santykiavimą su lytiškai nesubrendusiu berniuku[23]. Verta paminėti, kad LTSR BK komentare, kalbant apie prievartinį lytinį santykiavimą su nesubrendusiu berniuku nurodomi tokie būdai kaip smurto, grasinimų pavartojimas, pasinaudojimas bejėgiška būkle[24]. Autorė pastebi, kad tokios nuostatos iš esmės galėtų atitikti to paties kodekso 122 str. sudėtį. Kaip matyti sovietmečiu galioję ir kurį laiką Lietuvos Respublikoje taikyti straipsniai buvo kuriami remiantis lytinės bei amžiaus (nepilnametystės, mažametystės, lytinės brandos) pagrindu, o ne nusikalstamos veikos pobūdžio. J. Nocius mokomajame leidinyje „Nusikaltimai žmogui“ komentuodamas aptariamą straipsnį taip pat teigia, kad taip užpildomos baudžiamojo kodekso spragos[25]. Autorė pritaria, kad kai kurios šio straipsnio nuostatos galėjo būti ir kitų straipsnių, 118 str. ar 119 str. atskiromis dalimis.

1961 m. LR BK 121 str. numatytas tvirkinamųjų veiksmų atlikimas jaunesnio kaip šešiolikos metų asmens atžvilgiu. Analogiškai vertinant, nuketėjusiaisiais šiuo atveju gali būti abiejų lyčių asmenys iki 16 metų. LTSR BK komentare nurodoma, kad tvirkinamaisiais veiksmais laikomas seksualus elgesys, galintis sukelti paaugliams lytinį susijaudinimą, per ankstyvą domėjimąsi lytinėmis funkcijomis, nesveiką arba iškreiptą lytinio gyvenimo ar santykių tarp lyčių įsivaizdavimą. Toliau pateikiama, kad kaltininko seksualiniai veiksmai paauglio atžvilgiu, paauglio lenkimas tokius veiksmus atlikti kaltininko atžvilgiu, tokių veiksmų atlikimas paauglio akivaizdoje, lenkimas atlikti seksualinius veiksmus tarp savęs, pornografijos rodymas, amoralūs pasakojimai apie seksualinius santykius, yra kvalifikuojami kaip tvirkinamieji.[26] Sistemiškai vertinant jau aptartų nusikaltimų sudėtis, dalis šių seksualinio pobūdžio veiksmų atliekami kitokiu būdu – *inter femora* - ir neapima natūralaus lytinio santykiavimo bei santykiavimo *per os* ir *per anus*.

[23]Nocius, J., *supra* note 1, p.105.

[24] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis 1989, P. 215

[25] Nocius, J., *op.cit.*, p. 105.

[26] Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras., *op.cit*., p. 216.

Nemažai diskusijų keliantis yra ir kitas nusikaltimas seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, kuris buvo numatytas 1961 m. LR BK 122 str. Juo tarsi mėginta išspręsti reglamentavimo problemas susijusias su 118-119 str. Kadangi lytinis santykiavimas 118-119 str. prasme apėmė ne tik natūralų, bet ir lytinį santykiavimą analiniu ir oraliniu būdu, o nukentėjusiuoju šio straipsnio prasme galėjo būti tik moteris, buvo būtina užtikrinti vyriškos lyties asmenų interesų apsaugą nuo prievartinio lytinio santykiavimo kitomis formomis kai kaltininkas buvo vyras. Pirmoji šio straipsnio dalis kriminalizavo savanorišką vyrų santykiavimą su vyrais. Antrojoje straipsnio dalyje nurodomi veiką kvalifikuojantys požymiai: išvardijami visi nesavanoriško lytinio santykiavimo būdai aptarti ankstesniuose straipsniuose, t.y. vartojant fizinį smurtą, grasinant, pasinaudojant nukentėjusiojo bejėgiškumu ar priklausoma padėtimi, ir nukentėjusiojo nepilnametystė. Šiuo atveju apatinės nukėntėjusiojo amžiaus ribos nebuvo, nes kaip ir iššaginimo atveju nukentėjusiojo bejėgiškumas siejamas su jo mažametyste, todėl nukentėjusiais galėjo būti berniukai nesulaukę 14 metų. Vyrų lytinis santykiavimas su lytiškai nesubrendusiais vaikinais nuo 14 iki 16 metų taip pat buvo kvalifikuojamas pagal šį straipsnį, nes pagal BK 120 str. nukentėjęs ir kaltininkas turėjo būti skirtingos lyties. Nukentėjusiojo nuo 16 iki 18 m. (nors ir lytiškai subrendusio) sutikimas veikos kvalifikavimui reikšmės neturėjo, nes pirmojoje straipsnio dalyje buvo draudžiamas savanoriškas santykiavimas tarp vyrų.

Apibendrindama nuo 1990 metų Lietuvos Respublikoje galiojusio LR BK nuostatas, autorė pabrėžia, kad tuometinis reglamentavimas buvo ganėtinai sudėtingas taikymo prasme, kadangi dalis nuostatų dubliavosi, įstatymo normų konstravimo logika buvo pažeista, nes to paties nusikaltimo atskiros dalys išskaidytos į atskirus straipsnius, taip apsunkinat patį įstatymą bei jo taikymą. Atsižvelgiant į istorinius įvykius galima teigti, kad tuo metu tai buvo geriausias baudžiamojo įstatymo variantas, nes atkūrus nepriklausomybę, besikuriant autonomiškiems valstybės valdžios organams, atsikuriant teismų, teisėsaugos institucijų sistemai, laukė nemažai darbų įstatymų leidybos procese.

Pirmieji pakeitimai LR BK vyko kasmet. Logiškai pateisinama tai, kad pirmiau buvo keičiamos tos įstatymo nuostatos, kurios visiškai nesiderino su nusikaltimais tuomet jau nepriklausomos valstybės interesams. Atsiradus privačios nuosavybės institutui tapo būtinas suderintas nusikaltimų ekonomikai, finansams ir privačiai nuosavybei reglamentavimas. Privačios nuosavybės atsiradimas buvo viena iš organizuoto nusikalstamumo atsiradimo ir gyvavimo veiksnių, todėl buvo svarbu įgalinti teisėsaugos institucijas tinkamais instrumentais kovoti su juo. Taip pat buvo kuriami įvairūs įstatatymų projektai, vėliau tapę įstatymais, kuriais stengtasi

tinkamai įvertinti veikas, padarytas okupacijos metais. Todėl pirmasis reikšmingesnis tuomet galiojusio LR BK pakeitimas aptariamame skyriuje buvo priimtas tik 1993 m. birželio 10 d. įstatymu. Pakeitimu buvo panaikinta baudžiamoji atsakomybė už savanorišką vyro lytinį santykiavimą su vyru. Pasak profesoriaus Vytauto Piesliako, „iki to Lietuvos įstatymai šioje srityje buvo dažnai kritikuojami kaip neatitinkantys žmogaus teisių standartų dėl to, kad jie nustatė baudžiamąją atsakomybę už savanorišką vyro lytinį santykiavimą su vyru“[27]. Tačiau pats straipsnis numatantis vyro santykiavimą su nepilnamečiu bei prievartinį lytinį santykiavimą su vyru išliko. Kitų pavienių LR BK III skyriaus nuostatų susijusių su nusikaltimais seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui iki pat 2000 m. nebuvo priimta.

Galiojant minėtoms nuostatoms, darbo grupė, sudaryta iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Vidaus reikalų ministerijos, Generalinės prokuratūros, Vyriausybės, Vilniaus universiteto ir Lietuvos teisės akademijos atstovų[28] dirbo rengdami naujojo baudžiamojo kodekso projektą. Be šio projekto, buvo pateiktas ir kitas, Lietuvos teisingumo ministerijos rengtas kodekso projektas, bet svarstomas bei išvados teikiamos buvo tik dėl minėtos darbo grupės pateikto projekto. Pirmajame projekte, detaliau nei Teisingumo ministerijos pateiktajame, atskirai veiką kvalifikuojančiu požymiu buvo nurodomas bendrininkavimas, aiškiau kontstruota privertimo lytiškai santykiauti norma. Taigi, 2000 m. rugsėjo 26 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė Baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymą Nr. VIII-1968[29]. Šio įstatymo 2 str. 2 p. numatė, kad kodeksų nurodytų 2 str. 1 d., taip pat ir Baudžiamojo kodekso, įsigaliojimo data nustatoma atskiru straipsniu. Taip buvo siekiama tinkamai pasiruošti naujų nuostatų taikymui, sureguliuoti tinkamą institucijų veiklą priėmus ne tik Baudžiamąjį, bet ir Baudžiamojo proceso, Bausmių vykdymo bei Administracinių teisės pažeidimų kodeksus. Todėl 2002 m. spalio 29 d. įstatymu Nr. IX-1162, buvo nustatyta, kad Baudžiamasis kodeksas įsigalios nuo 2003 m. gegužės 1 d.[30], o iki 2003 m. gegužės 1 d. bus taikomos iki tol galiojusios normos, kiek jos neprieštarauja naujajam kodeksui. Naujasis Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau LR BK) įnešė nemažai naujovių – nauja bausmių

[27] Piesliakas, V. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos. *Jurisprudencija*. 1999, 13(5), p. 60.

[28] *Ibid*., p. 68.

[29] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. *Valstybės žinios*: 2000-10-25, Nr. 89-2741.

[30] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu nr. viii-1968, baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu nr. ix-785, ir bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu nr. ix-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas, 2002 m. spalio 29 d. Nr. IX-1162, *Valstybės žinios*, 2002-11-22, Nr. 112-4970.

sistema, nusikalstamų veikų skirstymas į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus. Autorė kalbėdama apie seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas trumpai aptars esminius 2000 m. LR BK pakeitimus tokių nusikaltimų būtent asmenų iki 18 metų atžvilgiu.

Kitaip nei 1961 m. LR BK, naujajame LR BK seksualinio pobūdžio nusikaltimai išskirti į atskirą skyrių. Nukentėjusiuoju visuose šio skyriaus straipsniuose pripažįstamas abiejų lyčių asmuo, straipsniuose nukentėjusysis įvardijamas bendrine sąvoka – žmogumi. Taip pat viena iš bendresnių visiems straipsniams naujovių tai nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo, ar prokuroro pareiškimo būtinumas norint asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Kaip matyti įstatymų leidėjas tokiu reguliavimu pabrėžė valstybės siekį kuo mažiau kištis į privatų asmenų gyvenimą. Žinoma tokia nuostata negalioja kalbant apie nusikaltimus prieš asmenis iki 18 metų. Šiuo atveju valstybė privalo užtikrinti tinkamą nukentėjusių nuo lytinės prievartos apsaugą nepriklausomai nuo jų, jų artimųjų valios.

Iššaginimas yra numatytas LR BK 149 str. Lytinis santykiavimas naujojo BK iššaginimo sudėties prasme BK komentare aiškinamas kaip lytinės aistros tenkinimas tik natūraliu būdu, t.y. vaginalinis lytinis aktas tarp vyro ir moters. O lytinės aistros tenkinimas (tai taip pat nauja sąvoka) kitais būdais, jau anksčiau minėtu analiniu – *per anus*, oraliniu – *per os* bei kitokio fizinio sąlyčio būdu – *inter femora* (atkreipiame dėmesį, kad santykiavimas su mažamečiu tokiu būdu buvo vertinamas kaip tvirkinimas), laikoma lytiniu prievartavimu ir kvalifikuotini pagal kitą - 150 str. Šio nusikaltimo sudėtyje be anksčiau išvardintų prievartinio lytinio santykiavimo būdų įvardijamas ir kitokios galimybės priešintis būdas. LR BK komentare šis būdas įvardijamas kaip veiksmai, kai žmogui atimama laisvė, jis uždaromas į patalpą, iš kurios negali pasikviesti pagalbos, kai nukentėjęs asmuo surišamas, apsvaiginamas vaistais, alkoholiu, narkotikais, užhipnotizuojamas ir pan.[31]. Kaip ir senajame BK, šiame išliko veiką kvalifikuojantys požymiai – nukentėjusiojo nepilnametystė (nepilnamečiu laikomas asmuo neturintis 18 metų), mažametystė (tokiu laikomas asmuo neturintis 14 metų), iššaginimas bendrininkaujant, tačiau šie visi požymiai išdėstomi atskirose dalyse. Autorė daro prielaidą, kad tokiu straipsnio formulavimu siekta diferencijuoti bausmes. Iššaginimą kvalifikuojančiais požymiais nebelaikomi veikos pakartotinumas (veikos vertinamos atskirai), jei veiką padaro recidyvistas tai turi įtakos bausmės skyrimui, itin sunkių padarinių sukėlimas pagal

[31] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras*, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009, p.180.

naująjį kodeksą kvalifikuojami iš sutapties[32]. Taigi, anksčiau spragų turėjęs reglamentavimas pakeičiamas aiškesniu ir ganėtinai visapusišku veikų atskyrimu.

Šiomis dienomis pradedama nemažai diskutuoti ar 1961 m. LR BK numatyto iššaginimo sudėties išskyrimas į du atskirus straipsniu praktiškai naudingas, kadangi savo esme kėsinamasi į vieną ir tą patį objektą (seksualinio apsisprendimo laisvę ar neliečiamumą), o gresiančios bausmės skiriasi nežymiai. Vertinant galimas pasekmes, nukentėjusieji nepriklausomai nuo lytinės prievartos formos (natūralaus ar nenatūralaus prievartinio lytinio santykiavimo), patiria ganėtinai sunkias pasekmes. Neabejojama, kad tik iššaginimo atveju, kuomet lytiškai santykiaujama natūraliu būdu, galimos tokios pasekmės kaip nėštumas, mergystės plėvės plyšimai, didesnė lytiniu keliu plintančių ligų susirgimo rizika. Tačiau kitos pasekmės bendros visiems seksualinės prievartos rūšims. O kartais net ir sudėtingesnės. Štai vienoje baudžiamojoje byloje Lietuvos Aukščiausias Teismas (toliau LAT) vertindamas Kauno apygardos teismo sprendimą dėl veikos kvalifikavimo, pasisakė, kad nukentėjusioji iš pradžių patyrė vienos, o po to – kitos rūšies lytinę prievartą iš skirtingų asmenų, be to nukentėjusioji, duodama parodymus apie G. B. atliktus veiksmus, išskyrė šį epizodą iš kitų, detaliai apibūdino, kaip šis privertė ją ranka tenkinti jo lytinę aistrą, nurodė, kad tuo metu jautė didelį pasišlykštėjimą ir pažeminimą[33]. Medicinos požiūriu fiziniai sužalojimai iš tiesų gali skirtis priklausomai nuo patirtos seksualinės prievartos formos, tačiau psichologinės pasekmės (miego sutrikimai, košmariški sapnai, blykstiniai prisiminimai ar haliucinacijos, savidestrukcinės ir destrukcinės tendencijos, bendravimo įgūdžių pakitimai[34]), neretai išaiškėjusios net ir po kelių metų, galimos visais atvejais. Autorė mano, kad esminis įstatymo leidėjo sprendimas atskirti šias seksualinės prievartos rūšis į atskirus straipsnius buvo nulemtas ne aukščiau aptartų veiksnių, norint vieną veiką vertinti griežčiau nei kitą dėl galimų pasekmių, o būtent dėl buvusio neaiškumo aiškinant prievartinio lytinio santykiavimo būdus, kuomet tik teismai savo sprendimuose nurodydavo, kas laikytina lytiniu santykiavimu. Kaip minėta, LR BK 150 str. sudėties, išskyrus lytinės aistros tenkinimo formas, bei seksualinį prievartavimą kvalifikuojantys požymiai atitiko LR BK 149 str. numatytuosius.

---

[32] *Ibid*., p. 183.

[33] Lietuvos Aukščiausio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-6/2011.

[34] Selmistraitienė, D. Seksualinės skriaudos pasekmės merginų gyvenime. *Klėja*. 2002, Nr. 4, Vilnius: Vilniaus Universiteto Lyčių studijų centras. [žiūrėta 2014-11-10] <http://www.lsc.vu.lt/assets/leidiniai/index48dd.html?show_content_id=495>

LR BK 151 str. numatyta veika – privertimas lytiškai santykiauti. Kitaip nei 1961 m. LR BK 119 str., šio straipsnio dispozicijoje numatyti alternatyvūs lytinės prievartos pasireiškimo būdai (grasinant panaudoti fizinį smurtą ar naudojant kitokią psichinę prievartą arba pasinaudojant nukentėjusiojo priklausomumu) neišskiriant nei vieno jų kaip būtino, kokiu iki šiol buvo moters materialinis ar tarnybinis priklausomumas. Be to, aiškiai įvardijama, kad tokiais valios palaužimo būdais siekiama lytiškai santykiauti (turima omenyje natūralų lytinį aktą) ar kitaip tenkinti lytinę aistrą (turima omenyje 150 str. nurodytos santykiavimo formos) su kaltininku ar kitu asmeniu. LR BK komentare nurodoma, kad ši norma taikoma tik kvalifikuojant veikas, kurios nesudaro nei iššaginimo, nei seksualinio prievartavimo nusikaltimo[35]. Svarbu ir tai, kad šią sudėtį kvalifikuojantis požymis yra nukentėjusiojo nepilnametystė. O lytinės brandos kriterijus nėra taikomas. Būtent todėl, vertinant 1961 m. LR BK bei naująjį BK, galime matyti, kad šioje normoje taip pat persipina buvusio BK 120 str. nuostatos. Tokiu reguliavimu iš esmės užpildomos prieš tai galiojusiame BK buvusios spragos.

Senajame kodekse nebuvo tinkamos normos įvertinti pasiūlymus lytiškai santykiauti. Todėl 2000 m. LR BK buvo numatytas vienintelis baudžiamasis nusižengimas seksualinio apsisprendimo laisvei – tai seksualinis priekabiavimas. 2000 LR BK 152 str. numato baudžiamąją atsakomybę tam asmeniui, kuris siekdamas seksualinio bendravimo ar pasitenkinimo vulgariais ar panašiais veiksmais, pasiūlymais ar užuominomis priekabiavo prie pagal tarnybą ar kitaip priklausomo asmens. Šio nusikaltimo sudėties būtinuoju požymiu yra nukentėjusiojo (juo gali būti abiejų lyčių asmenys nepriklausomai nuo amžiaus) priklausomumas nuo kaltinamojo. 2000 m. LR BK komentare pateikiama, kad priklausomybės ryšiai gali būti tarnybiniai (pavaldinio nuo viršininko, darbuotojo nuo darbdavio) bei socialiniai (mokinio nuo mokytojo, žaidėjo nuo trenerio, išlaikytinio nuo globėjo)[36]. Šios normos praktinis taikymas labai retas, kadangi nukentėję dažnai neįvertina tam tikrų veiksmų kaip priekabiavimo, kiti gi nė nesuvokia tapę nukentėjusiaisiais, be to, nusistovėjusios nuostatos, esą toks nusižengimas sunkiai įrodomas, atgraso nukentėjusius pateikti skundus.

Savo esme beveik vienoda sudėtis išliko kalbant apie tvirkinamųjų veiksmų nusikaltimo sudėtį. Tiesa nukentėjusiojo amžiaus riba buvo pamažinta iki 14 m. ir todėl šis nusikaltimas įvardintas kaip mažamečio asmens tvirkinimas, o dispozicija pasikeitė sistemiškai ją konstruojant kaip ir kitų nusikaltimų – atsako tas, kas atliko mažamečio asmens tvirkinimo veiksmus. Manytina, kad tokiu reguliavimu siekta nustatyti dvi nukentėjusių iki 18 m. asmenų amžiaus ribas: asmenys iki

[35] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt.., *supra* note 31, p.187.

[36] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt.., *supra* note 31, p. 192.

14 metų – mažamečiai, o nuo 14 metų iki 18 metų – nepilnamečiai. Taip atitinkamai diferencijuojant atitinkamų seksualinio pobūdžio nusikaltimų prieš juos baudžiamąjį teisinį vertinimą.

Nuo naujojo kodekso įsigaliojimo 2003 m. gegužės 1 d. praėjo daugiau nei 11 metų. Tad suprantama, kad tokie įvykiai, kaip įstojimas į Europos Sąjungą (toliau ES) 2004 m., neišvengiamai darė įtaką Lietuvos Respublikos įstatyminės bazės pokyčiams. Tiesa dalis pakeitimų buvo susiję su sankcijų ribų didinimu ar mažinimu, štai pirmasis toks pakeitimas buvo priimtas 2004 m. liepos mėn.[37], kuriuo vienos iš alternatyvių sankcijų – laisvės atėmimo bausmės baudžiamosios atsakomybės ribos už seksualinį prievartavimą numatytą LR BK 150 str. 1 d. buvo padidintos 1 m. Taigi buvo nustatytos tos pačios laisvės atėmimo bausmės ribos kaip ir LR BK 149 str. 1 d. – iki 7 metų. Seksualinis prievartavimas numatytas 1 d. iš apysunkio nusikaltimo, tapo sunkiu nusikaltimu. Viena iš sankcijų griežtinimo politikos priežasčių dažniausiai būdavo kriminogeninės situacijos rodikliai. Vertindami ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotų nusikaltimų rodiklius galime matyti, kad Lietuvoje nuo 2005 m. seksualinio prievartavimo (pagal visas LR BK 150 str. dalis) atvejų skaičiaus dinamika buvo tendencinga: 2005 m. – registruoti 232 atvejai, 2006 m. – 189, 2007 m. – 132, o 2008 m. - 143[38]. Tokių duomenų analizė rodo, kad baudžiamosios politikos kryptis prevenciją kurti bausmių griežtinimo keliu ne visada pasiteisino.

Vienu iš fundamentalesnių pakeitimų galime laikyti 2006 m. vasarą priimtus BK pakeitimus, kurie labiausiai susiję su seksualinio pobūdžio nusikalstomomis veikomis prieš asmenis iki 18 metų. Lietuvos Respublikos Seimas įstatymu nustatė, kad už LR BK 149 str. 3 d., 4 d., 150 str. 3 d., 4 d., bei 151 str. 2 d. numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo[39]. Sistemiškai vertinant pasigendama tokio pakeitimo LR BK 153 str., kadangi už mažamečio asmens seksualinį prievartavimą gali atsakyti ir juridinis asmuo, o tvirkinimo atveju (toliau matysime šios veikos neretai būna labai sunkiai atribojamos) tokios nuostatos nėra. Hipotetiškai svarstant tokiu atveju kaltininkai siektų

---

[37] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228(1) straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004-07-13, Nr. 108-4030.

[38] Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos oficialios atastaikos: Ataskaitos: Nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistika: Metai: Nusikalstamumo statistika pagal ikiteisminio tyrimo įstaigas: Forma 3Ž- ITĮ: 3 psl. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-12] <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/?metai=2007&menuo=12&idAta=2&rt=1&oldYear=2007&id=136&idStat=10&regionas=0&id3=1#Atas-3Z-ITI>

[39] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso 151(1) straipsniu įstatymas// *Valstybės žinios*, 2006-07-14, Nr. 77-2961.

įrodinėti tvirkinamųjų veiksmų atlikimą, vien dėl galimos juridinio asmens atsakomybės išvengimo, nors praktikoje juridinio asmens atsakomybės už seksualinio pobūdžio nusikaltimus Lietuvoje dar nėra buvę (nekalbama apie civilinę atsakomybė dėl kilusios žalos ar atsakomybę už netinkamą veiklos vykdymą).

Tuo pačiu įstatymu LR BK buvo papildytas 151^1 str. numatančiu naujo nusikaltimo sudėtį – lytinės aistros tenkinimą pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą. Pagal LR BK kodekso komentarą, ši norma numato baudžiamąją atsakomybę už lytinės aistros tenkinimą su nepilnamečiu asmeniu jam sutinkant už atlygį ar atlygio pažadą nesant sunkesnio nusikaltimo seksualinio apsisprendimo laisvei ar neliečiamumui[40]. Kaip matyti esminis šios nusikalstamos veikos skirtumas nuo kitų, tai būtent nukentėjusiojo sutikimo pasiekimas nulemtas kaltininko žadamo ar duodamo atlygio. Straipsnyje nukentėjusysis apibrėžiamas kaip nepilnametis asmuo, taigi tokiu laikomas asmuo nuo 14 m. iki 18 m. Atitinkamai lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas su asmeniu iki 14 metų kvalifikuojamas atitinkamai pagal LR BK 149 str. 4 d. ar 150 str. 4 d. Tačiau ši nuostata turėjo išimtį. LR BK komentare pateikiama, kad tais atvejais kuomet nukentėjęs mažametis dėl fizinio ir psichinio išsivystymo bei patirties suvokdavo lytinio santykiavimo prasmę ir socialinę reikšmę, lytinis santykiavimas su juo už atlygį buvo kvalifikuojamas pagal BK 151^1 str. 1 d[41]. Šio straipsnio antrojoje dalyje veiką kvalifikuojančiu požymiu nurodomas specialus subjektas – tėvas, motina, globėjas, rūpintojas ar kitas teisėtas vaiko atstovas ar kitas asmuo, turintis įstatymuose nustatytų įgaliojimų nepilnamečio asmens atžvilgiu. Tokiu reglamentavimu įstatymo leidėjas pabrėžė, kad toks nukentėjusiojo priklausomumas nuo kaltinamojo gali daryti įtaką nepilnamečiui, o kaltininkui sukelti norą pasinaudoti tokia įtaka dėl tarpusavio ryšio netgi jei nukentėjęs suvokia, kad lytiškai santykiauja ar tenkina lytinę aistrą savanoriškai. Šis straipsnis taip pat numatė baudžiamąją atsakomybę ir juridiniam asmeniui. Galime drąsiai teigti, kad tokio naujo straipsnio bei juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės už šias veikas atsiradimą LR BK lėmė Lietuvos Respublikos kaip ES narės įsipareigojimų vykdymas. Tokiais LR BK pakeitimais buvo įgyvendintas 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pamatinis sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija 2004/68/TVR (toliau 2004/68/TVR sprendimas). Šio pamatinio sprendimo 2 straipsnyje nurodomi su seksualiniu vaikų išnaudojimu susiję nusikaltimai dėl kurių valstybės narės turi imtis visų įmanomų priemonių nustatant už juos baudžiamąją atsakomybę. Būtent LR BK 151^1 str. galime

[40] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt., *supra* note 31, p.190.

[41] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt.., *supra* note 31., p.190.

laikyti 2004/68/TVR sprendimo 2 str. c) punkte ii) dalyje nurodomo nusikaltimo – lytinių santykių atlikimą duodant pinigų arba suteikiant kitokios formos atlygį ar atlyginimą už tai, kad vaikas atliko lytinius santykius[42]. Iki pat 2006 metų, LR BK tokios nusikaltimo sudėties nebuvo. Kalbant apie kitą naujovę – juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę už seksualinio pobūdžio nusikaltimus, šio pamatinio sprendimo preambulėje nurodoma, kad valstybės narės savo nacionalinėje teisėje turi nustatyti veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias sankcijas, kurios taip pat turi būti pritaikytos juridinių asmenų vykdomai veiklai[43]. Detaliau juridinių asmenų atsakomybės klausimas už sprendime nurodomas veikas pateikiamas 6 str. bei 7 str. Tokių nuostatų įgyvendinimas tuomet sukėlė nemažai diskusijų dėl iki šiol taikytų juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės atsiradimo kriterijų pritaikomumo tokiems nusikaltimams, kurie savo esme iki šiol užtraukdavo baudžiamąją atsakomybę tik fiziniams asmenims.

Kita dalis reikšmingesnių pakeitimų buvo priimta 2010 m. liepos 2 d. įstatymu, kuriuo buvo papildyti ir pakeisti LR BK 151[1]str. bei 153 str.[44]. LR BK 151[1] str. papildomas nauja 1 d., kuria numatoma baudžiamoji atsakomybė už pilnamečio asmens lytinį santykiavimą ar lytinės aistros tenkinimą su jaunesniu negu 16 m. asmeniu nesant iššaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių. Straipsnis taip pat papildomas nauja 5 d. kurioje nurodoma išimtis iš 1 d. taikymo – tokie veiksmai nelaikomi nusikaltimu, jeigu tarp veiksmų dalyvių nėra didelio amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo. Atitinkamai buvusios straipsnio dalys tapo 2, 3, 4 d. Taip pat šiuo įstatymu buvo pakeista LR BK 153 str. numatyta sankcijų sistema – panaikinta alternatyvi bausmė bauda bei laisvės atėmimo bausmė padidinta iki penkerių metų. Analizuojant priežastis, paskatinusias priimti tokius pakeitimus, verta paminėti, kad galutinis šio įstatymo projektas buvo sudarytas pasiremiant kitais penkiais Lietuvos Respublikos Seimui (toliau Seimas) pateiktais projektais (dalis jų buvo pateikti ir 2005 metais)[45]. Iš visų pateiktų projektų, dvejuose buvo kalbama būtent apie LR BK 153 str. numatytas sankcijas. Viename iš šių projektų už

[42] Europos Tarybos pamatinis sprendimas 2003 m. gruodžio 22 d. dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR), Specialusis leidimas, 2004-12-30, Nr. 1

[43] *Ibid.*

[44] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 151(1), 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010-07-20, Nr. 86-4540.

[45] Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas nusprendė projektus Nr. XIP-1715 (2010-02-04), Nr. XP-221(2) (2005-02-08), Nr. XP- 221A (2005-02-01), Nr. XIP-943 (2009-07-23) ir Nr. XIP-945 (2009-07-23) sujungti ir parengti sujungtą patobulintą projektą XIP-1715(2).

mažamečio asmens tvirkinimą buvo siūlyta laisvės atėmimo bausmė nuo 3 iki 8 metų[46], tačiau galutiniu variantu liko Lietuvos Respublikos Prezidentės iniciatyva pateiktas projektas[47], numatęs laisvės atėmimo bausmę iki 5 metų bei panaikinęs vieną iš 4 alternatyvių bausmių – baudą. Vienos iš švelniausių alternatyvių bausmių panaikinimą lėmė tai, kad ji, kaip nurodoma aiškinamajame projekto akte, yra neadekvačiai švelni[48]. Šiame akte, taip pat nurodoma, kad būtinas laisvės atėmimo bausmės griežtinimas, nes dažnai netgi teismų praktikoje tvirkinimo atvejai artimi seksualiniam prievartavimui įvertinti griežčiausia bausme (t.y. maksimalia 2 m. laisvės atėmimo bausme), nereiškia teisingo nubaudimo. Vertėtų prisiminti, kad tokių pakeitimų fone visuomenėje buvo kilęs rezonansas dėl vadinamos „Kedžio bylos“[49] įvykių, kurie taip pat galėjo lemti visuomenės spaudimą valstybės institucijoms tinkamai reaguoti į seksualinę prievartą prieš vaikus. Tokiu pakeitimu mažamečio asmens tvirkinimas iš nesunkaus nusikaltimo tapo apysunkiu. Kituose projektuose, kurių nuostatos vienokia ar kitokia forma buvo panaudotos galutiniam LR BK 151^1 str. papildymo variantui, buvo siūloma nustatyti didesnę amžiaus ribą, iki kurios net ir savanoriškas lytinis santykiavimas, ar lytinės aistros tenkinimas yra draudžiamas. Iki pakeitimo tokio amžiaus riba buvo 14 m. Visuose pateiktuose projektuose ji padidinama iki 16 metų. Viename iš įstatymo papildymo projekto aiškinamųjų raštų nurodoma, kad nustatyta 14 metų riba dėl sutikimo lytiškai santykiauti ir dėl asmenų tvirkinimo yra per žema, o ankstyvesnė anatominė, fizinė branda nereiškia ankstyvesnės visa apimančios lytinės brandos, asmens gebėjimo įvertinti lytinių santykių reikšmę, pasekmes ir be žalos sau atlikti seksualines funkcijas, todėl visa apimančios lytinės brandos asmuo pasiekia sulaukęs 16 metų[50]. Nemažai diskusijų kėlė subjekto, kuriam kyla baudžiamoji atsakomybė už

[46] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-221A, 2005-02-01 Pateikė - Dangutė Mikutienė, Lietuvos Respublikos Seimas.

[47] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr.XIP-1715, 2010-02-04 Pateikė - Lietuvos Respublikos Prezidentas.

[48] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas Nr.XIP-1715, 2010-02-04 Pateikė - Lietuvos Respublikos Prezidentas.

[49] 2009 m. spalio 5 d. prasidėję įvykiai Kaune, kuomet Drąsius Kedys nesulaukęs teisėsaugos institucijų dėmesio dėl galimai tvirkinamos jo dukters, nušovė 2 asmenis, galimai buvo susiję su seksualiniu mažametės mergaitės išnaudojimu. Šie įvykiai visuomenėje sukėlė didelį susidomėjimą seksualinio pobūdžio nusikaltimais prieš mažamečius. Teisminiai procesai vyksta iki šių dienų.

[50] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodesko 153 straipsnio pakeitimo bei kodekso papildymo 151(2) straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas, Nr. XIP-943, 2009-07-23 Pateikė Dalia Teišerskytė, Lietuvos Respublikos Seimas.

lytinius santykius su asmeniu nesulaukusiu 16 metų, amžiaus ribos. Viename iš svarstytų projektų[51] tokios amžiaus ribos nebuvo, todėl patvirtinus jį subjektu galėjo tapti ir nepilnametis asmuo nuo 16 metų. Todėl patvirtinus tokią nuostatą būtų susidariusi situacija, kuomet 16 metų asmeniui grėstų laisvės atėmimo bausmė už lytinius (pabrėžkime neprievartinius) santykius su 15 metų asmeniu. Todėl logiška, kad galutiniame projekto variante tokiu subjektu tapo pilnametis asmuo. O LR BK 151[1] str. 5 d. numatyta išimtis leidžia tinkamai vertinti tuos atvejus, kuomet vienai iš šalių yra 15 m., o kitai tarkime 18-19 metų, arba šalys siekia sudaryti santuoką ar ją jau sudarę (nuo 2006 m. birželio 30 d. įsigaliojo CK 3.14 str. pakeitimo nuostatos dėl santuokinio amžiaus išimčių)[52]. Taigi, tokiu reglamentavimu kalbant apie asmenų iki 18 metų apsaugą nuo seksualinio pobūdžio nusikaltimų buvo įtvirtintos trys amžiaus ribos: mažamečiai iki 14 metų, nepilnamečiai nuo 14 iki 16 metų, bei nepilnamečiai nuo 16 iki 18 metų. Beje keliuose iš aptartų projektų buvo siūloma 16 metų amžiaus ribą nustatyti ir LR BK 153 str., tačiau tai buvo padaryta tik 2014 metų kovo mėn.

2013 m. liepos mėn. buvo priimtas įstatymas kuriuo papildyti LR BK 149 str. 5 d., 150 str. 5 d., bei 151 str. 3 d.[53] Iki tol, dėl veikų numatytų LR BK 149 str. 1 d., 150 str. 1 d., bei 151 str. 1 d. buvo būtinas nukentėjusiojo skundas arba jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas, norint patraukti asmenį baudžiamojoj atsakomybėn. Minėtu įstatymu ši nuostata buvo papildyta kitu alternatyviu požymiu, nurodančiu, kad asmuo atsako ir tuomet kai ikiteisminis tyrimas pradėtas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius. Šiame kontekste būtina paminėti 2011 m. gegužės 26 d. buvo priimtas Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas[54], kuriuo buvo siekiama užtikrinti tinkamą ir savalaikę smurto šeimose prevenciją bei smurtą patyrusio asmens apsaugą. Praktiškai taikant šį įstatymą susidarydavo tokios situacijos, kuomet net ir nustačius seksualinės prievartos faktą artimoje aplinkoje, kuris atitiktų LR BK 149 str. 1 d., 150 str. 1d., 151 str. 1 d. numatytas veikas, nesant nukentėjusiojo skundo (jei tai nebūdavo situacijos kuomet ikiteisminio tyrimo pradėjimui pakakdavo teisėto atstovo pareiškimo ar prokuroro reikalavimo), smurtautojas geriausiu atveju būdavo laikinai sulaikomas, o vėliau paleidžiamas. Todėl šie pakeitimai įgalino teisėsaugos institucijas tinkamai reaguoti į seksualinio pobūdžio smurtą ir tokiu būdu griauti nuo

[51] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodesko 153 straipsnio pakeitimo bei kodekso papildymo 151(2) straipsniu įstatymo projektas,Nr. XIP-943, 2009-07-23 Pateikė - Dalia Teišerskytė, Lietuvos Respublikos Seimas.

[52] Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010-06-30, Nr. 76-3873.

[53] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 140, 145, 148, 149, 150, 151, 165 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013-07-13, Nr. 75-3772.

[54] Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. *Žin.*, 2011, Nr. 72-3475.

sovietmečio likusį mitą, esą vyras negali išprievartauti savo žmonos, nes santuokos faktas ar susiformavę lytiniai santykiai tarp sutuoktinių reiškia ilgalaikį sutikimą lytiniams santykiams. Ši tema iš tiesų verta platesnės apžvalgos, tačiau šiame darbe autorė labiau atsižvelgs į seksualinio smurto prieš asmenis iki 18 metų problematiką.

Vieni paskutiniųjų aptariamų straipsnių pakeitimų buvo priimti dar 2014 m. kovo 13 d. įstatymu[55]. Be kitų pakeitimų bei papildymų, buvo pakeisti ir LR BK 151 str., 151^1 str. bei 153 str., o kodeksas buvo papildytas nauju 152^1 straipsniu. Už nepilnamečio privertimą lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą (LR BK 151 str. 2 d.) šiuo pakeitimu laisvės atėmimo bausmė buvo padidinta iki 8 metų. Laisvės atėmimo bausmės sugriežtintos ir LR BK 151^1 str. Už veiką numatytą šio straipsnio 1 d. bei 2 d. pakeitimu nustatyta laisvės atėmimo bausmė iki 5 metų, už 3 d. numatytą veiką – iki 6 metų. Be to, šio straipsnio 3 d. papildyta nuostata, kad baudžiamoji atsakomybė kyla ir tuomet, kai asmuo už lytinius santykius su nepilnamečiu žadėjo suteikti ar suteikė už tai pinigų ar kitokios formos atlygį ir kitam asmeniui. LR BK kaip minėta buvo papildytas nauju 152^1 str. numatančiu baudžiamąją atsakomybę už jaunesnio negu 16 metų asmens viliojimą, t.y. pilnamečio asmens pasiūlymą jaunesniam negu 16 metų asmeniui susitikti siekiant lytinio santykiavimo ar kitokio lytinės aistros tenkinimo arba šio asmens išnaudojimo pornografinei produkcijai gaminti jeigu po šių pasiūlymų kaltininkas ėmėsi konkrečių veiksmų, kad susitikimas įvyktų. Antrojoje dalyje taip pat numatoma juridinio asmens atsakomybė už tokią veiką. Gali atrodyti, kad šiuo str. atskirai kriminalizuota pasirengimo daryti seksualinio pobūdžio nusikaltimą stadija, tačiau vertinant siekį aktyviau kovoti kaltinamųjų siekiu tokiu būdų susirasti aukas, šie veiksmai turėtų būti vertinami kaip atskira nusikalstama veika. Kiti reikšmingi pakeitimai priimti ir dėl LR BK 153 str., kurio prasme nukentėjusiojo amžiaus ribos padidintos iki 16 m. Taigi galime teigti, kad iš esmės šiuo įstatymu buvo priimti jau 2005, 2009 metais pateiktų šio straipsnio pakeitimo projektuose teikti siūlymai. Be to, šio str. 2 d. taip pat numatoma juridinio asmens atsakomybė. Atsižvelgiant taip pat ir į kitų šiuo įstatymu priimtus LR BK pakeitimus susijusius su komerciniu asmenų iki 18 metų išnaudojimu (LR BK 307 str. 3 d., 308 str. 2-3 d., 309 str. 2 d.), matome, kad iš esmės tokiu reglamentavimu Lietuvos Respublika įgyvendino 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR

[55] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 8, 27, 60, 95, 97, 151, 151-1, 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 100-1, 100-2, 152-1, 251-1 straipsniais// *Teisės aktų registras*, 2014-03-24, Nr. 2014-03404.

(toliau Direktyva 2011/92/ES). Direktyvos 2011/92/ES nuostatomis nustatomos minimalios sankcijos už nusikalstamą veiką, susijusią su seksualine prievarta prieš vaikus (turima omenyje asmenis iki 18 metų), jų seksualiniu išnaudojimu ir pornografija. Peržvelgus jos nuostatas, daugelyje nusikalstamų veikų dispozicijų nurodoma sąlyga „jei vaikas nėra sulaukęs amžiaus, kai jis gali duoti sutikimą lytiškai santykiauti“, todėl Direktyvos 2011/92/ES 8 str.[56] nurodoma, kad valstybės pačios sprendžia, koks tai amžius. Galime teigti, kad šiuo metu galiojantis LR BK numato suvienodintą amžiaus ribą – 16 m. Atitinkamai LR BK papildymas nauju 152^1 str. buvo pagrįstas Direktyvos 2011/92/ES 6 str. nuostatomis, kuriose valstybės narės raginamos imtis visų įmanomų priemonių, kad būtų baudžiama už informacinėmis technologijomis besinaudojančio suaugusio asmens siūlymą susitikti su vaiku, nesulaukusiu amžiaus, kai jis gali duoti sutikimą lytiškai santykiauti, seksualinės prievartos, seksualiniu vaikų išnaudojimu susijusių veikų bei pornografijos įsigijimo ar turėjimo, pornografijos gavimo naudojantis informacinėmis technologijomis, vaikų pornografijos gamybos tikslais. Tokių nuostatų perkėlimas į nacionalinę teisę skatintinas, kadangi naujųjų technologijų galimybės kasdien siekia vis aukštesnį lygį, o pastaraisiais metais vis labiau naudojamos seksualinio pobūdžio nusikaltimams daryti.

Apžvelgę LR BK numatytų seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų reglamentavimo raidą bei jo pokyčius lėmusias priežastis matyti, kad nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo ganėtinai aktyviai buvo imtasi naujos teisinės bazės kūrimo. Tiesa 10 metų laikotarpis iki naujojo LR BK priėmimo gali būti vertinamas kritiškai dėl užsitęsusio senojo kodekso taikymo, tačiau prisiminkime, kad iki pat 2000 m. tuomet galiojusio 1961 m. LR BK nuostatos palaipsniui buvo keičiamos. Vertinant nusikalstamų veikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui konstravimą nuo pat 1990 metų, šio skyriaus nuostatų keitimo, papildymo raida buvo nulemta noru atsikratyti sovietmečiu buvusių lytiniu santykių dogmų, vėliau buvo taisomos praktiniu taikymu išgrynintos įstatymo spragos. Na, o nuo 2004 metų, kuomet įstojome į ES, didžioji dalis įstatymo pakeitimų buvo bendros ES baudžiamosios politikos kūrimo, siekio užtikrinti pažeidžiamiausios asmenų grupės teises ir interesus pagal tarptautinius įsipareigojimus pasekmė. Įstatymo raidos analizės metu paaiškėjo, kad iki šiol yra likę nemažai LR BK normų taikymo neaiškumų, kuriuos autorė ir nagrinės kituose skyriuose.

[56] 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR// Oficialusis leidinys L, 2011-12-17, Nr. 335.

2. LYTINĖS AISTROS TENKINIMO PAŽEIDŽIANT NEPILNAMEČIO ASMENS SEKSUALINIO APSISPRENDIMO LAISVĘ IR (AR) NELIEČIAMUMĄ BAUDŽIAMOJO TEISINIO VERTINIMO PROBLEMATIKA

2010 m. liepos 2 d. buvo priimti LR BK 151[1] str. pakeitimai, kuriais straipsnis papildytas nauja 1 d., numatančia baudžiamąją atsakomybę už pilnamečio asmens lytinį santykiavimą ar kitokį lytinės aistros tenkinimą su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu, jeigu nebuvo iššaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių. Tokiu reglamentavimu įstatymų leidėjas seksualinio neliečiamumo amžiaus ribą, kuri iki šiol buvo 14 metų, pakėlė iki 16 metų. Baudžiamosios teisės teorijoje nurodoma, kad LR BK 151[1] str. 1 d. saugoma vertybė yra seksualinė neliečiamybė, kuri aiškinama kaip vaiko saugumas nuo pernelyg ankstyvo seksualinio poveikio, galinčio pakenkti jo normaliam psichiniam ir fiziniam vystymuisi.[57] Kadangi šioje LR BK 151[1] str. dalyje kalbama apie situacijas, kuomet nesant kitų seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų (iššaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti) požymių, lytiniai santykiai laikomi įvykę abipusiu sutikimu, tačiau jei santykiauta su jaunesniu nei 16 metų asmeniu, ši veika visgi laikoma nusikalstama. Taigi, galime suprasti, kad 16 m. yra ne tik seksualinės neliečiamybės amžiaus, bet ir sutikimo amžiaus lytiniams santykiams amžiaus riba. Todėl, minėtas sutikimo lytiniams santykiams amžiaus (arba sutikimo amžiaus) terminas, autorės nuomone, šiame kontekste taip pat vartotinas. Iš esmės tai yra užsienio teisės šaltiniuose randamo termino „*age of consent*“[58] vertimas. Šie du terminai – seksualinis neliečiamumas ir sutikimo amžius siejami su gebėjimu apsispręsti, turinčiu tam tikrą išraišką – sutikimą. Literatūroje nurodoma, kad jauni vaikai negali duoti sutikimo lytiniams santykiams, nes jie neturi autonomiškumo lytiniams santykiams – gebėjimo sutikti ar susilaikyti nuo lytinių santykių[59]. Todėl, įstatymų leidėjas, siekdamas aiškiai nustatyti aiškiai apibrėžtą nepilnamečių, turinčių autonomiją pasirinkti kada ir su kuo turėti lytinių santykių grupę, priėmė aptariamus įstatymo pakeitimus. Atskleidžiant šios normos taikymo

[57] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga.* Justitia, 2013, p. 133.

[58] Westeson, J. Sexual Health and Human Rights in the European Region. *The International Council on Human Rights Policy*, 2012, p. 44.[interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-12]
<http://www.ichrp.org/files/reports/71/140_sexual_health_european_region.pdf>

[59] McGregor, J., *Is it Rape? On Acquaintance Rape and Taking Women's Consent Seriously*. Arizona State University, USA: Ashgate, 2005, p.113.

problematiką, autorė darbe analizuoja užsienio šalių baudžiamuosius įstatymus, Lietuvos teismuose nagrinėtas baudžiamąsias bylas remdamasi baudžiamosios teisės teorija.

2.1. Sutikimo lytiniams santykiams amžiaus ribos kai kurių užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose

Šiame kontekste verta trumpai apžvelgti kitų Europos valstybių reglamentavimą atkreipiant dėmesį ar apskritai jų Baudžiamuosiuose įstatymuose numatyta baudžiamoji atsakomybė už tokius santykius (pažeidžiant nepilnamečio seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą) bei kokios taip vadinamo „sutikimo lytiniams santykiams“ amžiaus ribos vyrauja. Analizei papildyti, darbo autorė remsis lentele Nr. 1.

Valstybė	Sutikimo amžius	Išimtis	Išimties taikymo kriterijai
Lenkija	15	nėra	nėra
Vokietija	14 (16)	Įstatyme nenumatyta/teismų praktikos veikloje yra	1) gebėjimas apsispręsti 2) lytinė brandos pasiekimas
Prancūzija	15	nėra	nėra
Suomija	16	yra	1) nepažeidžiama nepilnamečio seksualinė autonomija 2) nėra didelio partnerių protinio ar fizinio subrendimo skirtumo.
Švedija	15	yra	1) nežymus amžiaus ir subrendimo tarp nukentėjusiojo ir kaltinamojo skirtumą, 2) aplinkybių įvertinimas

Lentelė Nr. 1 - Sutikimo lytiniams santykiams amžiaus ribos.

Lenkijos baudžiamojo kodekso „*Kodeks karny“* aktualioje redakcijoje seksualinio pobūdžio nusikalstamos veikos reglamentuojamos XXV skyriuje – „Nusikaltimai seksualinei laisvei ir padorumui“[60]. Sutikimo lytiniams santykiams amžius nurodomas kodekso 200 str., kuris yra 15 m. Straipsnis pavadintas – „Lytiniai santykiai su nepilnamečiu“. Šis straipsnis lyginant su LR BK 151[1] str. konstruojamas panašiai – baudžiamoji atsakomybė kyla tam, kas lytiškai santykiavo su nepilnamečiu iki 15 metų ar įtakojo jį kitaip lytiškai santykiauti ar atliko tokį aktą. Baudžiamoji atsakomybė už šiuos lytinius santykius kyla bendrais pagrindais, nurodytais Lenkijos BK bendrosios dalies 10 str. 1 d. – suėjus 17 metų. Lenkijos BK taip pat nėra nieko artimo Lietuvos BK 151[1] str. 5

[60] Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-10] <http://www.arslege.pl/kodeks-karny/k1/>

d. numatytai išimčiai. Taigi Lenkijoje baudžiamoji atsakomybė kyla visais atvejais, kuomet esant šalių sutikimui lytiškai santykiauja 17 metų sulaukęs asmuo su nepilnamečiu iki 15 metų. Autorė įžvelgia tam tikrą šios Lenkijos BK normos taikymo neapibrėžtumą, kuris paliekamas išspręsti priimant teisminius sprendimus baudžiamosiose bylose.

Metais jaunesnis sutikimo lytiniams santykiams amžius nustatytas Vokietijos baudžiamajame įstatyme *(Strafgesetzbuch)* – 14 m[61]. Sutikimo amžiaus analizės prasme svarbi 176 str. 1 d., kurioje numatytas nukentėjusios amžius, iki kurio lytiniai santykiai laikomi nusikalstamasi – 14 m. To paties kodekso 182 str. numatyta baudžiamoji atsakomybė už seksualinius santykius prieš jaunus žmones (nepilnamečius). Šio straipsnio 1-2 d. numatyta baudžiamoji atsakomybė už lytinius santykius su asmeniu jaunesniu nei 18 metų, kai tai daroma pasinaudojant keblia padėtimi ar už piniginį atlygį. Toks reglamentavimas panašus į LR BK 151[1] str. 2 d. Kiek artimesnė savo esme yra to paties Vokietijos BK 182 str. 3 d., kuria numatoma baudžiamoji atsakomybė asmeniui, vyresniam nei 21 metai, jei jis lytiškai santykiauja su asmeniu, jaunesniu nei 16 metų pasinaudojant nukentėjusiojo gebėjimų stoka dėl seksualinio apsisprendimo. Išimtis numatyta to paties straipsnio 6 d., kurioje numatyta, kad teismas dėl veikų numatytų 1-3 d. gali netaikyti bausmės, jei atsižvelgiant į nukentėjusiojo elgesį, padaryta skriauda jam yra nedidelė. Ganėtinai įdomūs yra 2 Vokietijos Aukščiausio Federalinio teismo sprendimai baudžiamosiose bylose: 1996 m. sausio 23 d. Nr. 1 StR 481/95 ir 2006 m. spalio 17 d. Nr. 4 StR 341/06. Pirmojoje byloje teismas išaiškino, kad negalima remtis vien nukentėjusiojo amžiumi įrodinėjant nepilnamečio iki 16 metų gebėjimo seksualiniam apsisprendimui stoką, tai turi būti nustatinėjama konkrečiu atveju[62]. Antrojoje byloje teismas pasisakė dėl Vokietijos BK 176 ir 182 str. taikymo – tais atvejais, kai lytiškai santykiaujama su vaiku nesulaukusiu 14 metų, manant, kad jis yra nepilnametis, bet jau sulaukęs 14 metų, taikomas 182 str. Tuomet tampa svarbus ne nukentėjusiojo amžius, o jo lytinė branda. Būtent šis sprendimas leidžia teigti, kad nepaisant įvairių amžiaus ribų nustatymo Vokietijos BK, visgi minimalus sutikimo lytiniams santykiams amžius yra 14 metų[63].

---

[61] Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-20] <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

[62] Vokietijos Aukščiausio Federalinio Teismo 1996 m. sausio 23 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Nr. 1 StR 481/95. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-25] <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/95/1-481-95.php3>

[63] Vokietijos Aukščiausio Federalinio Teismo 2006 m. spalio 17 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Nr. 4 StR 341/06. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-25] <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/06/4-341-06.php>

Prancūzijos baudžiamajame kodekse *(Code pénal)* sutikimo lytiniams santykiams amžius yra 15 metų[64]. Panašiausia savo turiniu į Lietuvos BK 151[1] str. 1 d. nuostata yra minėtame Prancūzijos BK II knygos, VII skyriaus 5 skirsnyje, numatančiame baudžiamąją atsakomybę už pavojaus sukėlimą nepilnamečiams. Šio skirsnio 227-25 straipsnis numato baudžiamąją atsakomybę suaugusiam asmeniui už lytinį santykiavimą su nepilnamečiu asmeniu iki 15 metų amžiaus, jei tai atlikta nenaudojant prievartos, kitokių suvaržymų ar pasinaudojant netikėtumu. Būtent šiuose straipsniuose nurodoma, kad baudžiamosios atsakomybės subjektu laikomas suaugęs asmuo - pilnametis, todėl akivaizdu, kad netiesiogiai nurodomas minimalus amžiaus skirtumas, baudžiamajai atsakomybei kilti, tarp lytinių partnerių – 3 metai. Apžvelgusi Prancūzijos BK, darbo autorė nerado nuostatos, panašios į LR BK 151[1] str. 5 d., kada lytinis santykiavimas su nepilnamečiu jam sutinkant nelaikomas nusikaltimu.

Suomijos baudžiamajame kodekso *(Rikoslaki)* 20 skirsnio 6 straipsnyje, numatančiame baudžiamąją atsakomybę už seksualinę prievartą prieš vaikus, nustatytas sutikimo lytiniams santykiam amžius yra 16 metų[65]. Šiame straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė tam, kas liesdamas ar kaip nors kitaip atliko seksualinius veiksmus su vaiku, jaunesniu negu 16 metų, taip darydamas įtaką jo ar jos vystymuisi, ar skatino jį ar ją atlikti tokį aktą. Šiame BK yra ganėtinai panaši į LR BK 151[1] str. 5 d. nuostata, kada aptariama veika nelaikoma nusikaltimu – ji numatyta 7 (a) str. ir įvardijama kaip ribojančios nuostatos, o būtent: minėti veiksmai nelaikomi nusikaltimu, jei jais nepažeidžiama nepilnamečio seksualinė autonomija ir jei nėra didelio partnerių protinio ar fizinio subrendimo skirtumo. Tačiau ir šiame BK nėra aiškiai suformuluota – koks protinio ar fizinio subrendimo skirtumas tarp partnerių laikytinas mažu ar nedideliu.

Švedijos BK *(Brottsbalk)*[66] numatytas sutikimo lytiniams santykiams amžius išplaukia iš 6 skyriaus – Seksualinės nusikalstamos veikos - 4 str., kuriame numatyta, kad seksualiniu nusikaltimu laikomi asmens lytiniai santykiai su vaiku nesulaukusiu 15 metų arba lytiniai santykiai, kurie savo pobūdžiu panašūs į lytinius. Tokios nusikalstamos veikos subjektu laikomas asmuo bendrais pagrindais, numatytais Švedijos BK 1 skyriaus 6 str., pagal kurį baudžiamoji atsakomybė kyla

---

[64]Prancūzijos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-11] <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=AE1031E85B402C622FBB5BB2229C2736.tpdjo10v_2?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20141217>

[65] Suomijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-15] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

[66] Švedijos karalystės baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-16] <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/>

asmenims sulaukusiems 15 metų. Panašiai kaip ir Suomijo BK, Švedijos BK 6 skyriaus 14 str. numatyta išimtis – asmuo padaręs tokią veiką neturėtų būti baudžiamas, jei akivaizdu, kad veikoje nebuvo prievartos požymių atsižvelgiant į nežymų amžiaus ir subrendimo tarp nukentėjusiojo ir kaltinamojo skirtumą, taip pat ir aplinkybes. Tačiau, kaip ir jau prieš tai aptartuose įstatymuose, čia taip pat neįvardijama, kas laikoma nežymiu amžiaus ar brandos skirtumu. Šiuo atžvilgiu aktualus Švedijos Göta Apeliacinio teismo sprendimas, priimtas 2013 m. vasario 22 d. byloje Nr. B1597-12, kuriame buvo sprendžiamas klausimas dėl 19-metės merginos baudžiamosios atsakomybės už lytinius santykius abipusiu sutikimu su 13-mečiu. Teismas pasisakydamas dėl pirmos instancijos teismo sprendimo, išaiškino Švedijos BK 6 skyriaus 14 str. pritaikymo šioje byloje kriterijus: „*Tarp šalių nebuvo netinkamo elgesio, lytiniai santykiai buvo laisvanoriški ir abipusiai, teismui taip pat buvo aišku, kad nukentėjusiojo vystymosi ir brendimo lygis buvo toks, kad jis suvokė savo veiksmų pasekmes, todėl atmestinas prokuroro prašymas veiką kvalifikuoti kaip vaiko iššaginimą. Atsakomybei kilti svarbūs tampa amžiaus kuris egzistavo lytinio akto metu bei išsivystymo ir brandos lygio skirtumas tarp jaunuolių. Reikia atkreipti dėmesį ir į jų santykius ir kitus svarbius faktorius, įskaitant ir aplinkybes, kokiose vyko veika.*“ [67]. Šioje byloje teismas pasisakė, kad 13 metų berniuko elgesys (jis buvo lytinių santykių iniciatorius, tai buvo ne pirmoji jo patirtis) ir išsivystymas bei branda prilygo kur kas vyresnio amžiaus jaunuoliui, o merginos atvirkščiai – kur kas jaunesnės, nei 19 metų, merginos (tai buvo pirmieji jos lytiniai santykiai, elgdavosi visada nesavanaudiškai, kitų labui), be to, nors veika vyko merginos namuose, vaikinas bei kiti liudininkai patys atvyko pas ją į namus, turėjo ketinimų lytiniams santykiams. Teismas pritaikydamas 6 skyriaus 14 str. priėmė išteisinamąjį nuosprendį merginos atžvilgiu. Iš šio sprendimo matyti, kad ne visada biologinis partnerių amžius, jų skirtumas atitinka išsivystymo ir brandos lygį, jų skirtumą.

Užsienio šalių baudžiamųjų įstatymų analizė, taip pat teismų praktikos pavydžiai parodo sutikimo lytiniams santykiams arba seksualinio neliečiamumo amžiaus ribų įvairovę, straipsnių, kuriuose numatoma baudžiamoji atsakomybė už lytinius santykius su nepilnamečiu konstravimo, subjektui keliamo kriterijaus – amžiaus nustatymo, išimties, kuomet veika nelaikoma nusikaltimu, jos kriterijų skirtumus ir panašumus. Tik keliuose iš aptartų įstatymų tokia išimtis buvo nurodyta, tačiau ji vis tiek pasižymėjo taikymo neapibrėžtumu. Pateikti keli teismų praktikos pavyzdžiai atskleidė aptartų užsienio šalių BK nuostatų taikymo specifiką ir kriterijus konkrečiose bylose.

[67] Švedijos Göta Apeliacinio teismo 2013 m. vasario 22 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Nr. B1597-12 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-20]<https://lagen.nu/dom/rh/2013:12>

2.2. Nepilnamečio asmens iki 16 metų duoto sutikimo lytiniams santykiams laisvanoriškumo vertinimas ir įtaka veikos kvalifikacijai.

LR BK XXI skyriaus nuostatomis bendrai saugoma seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas. Seksualinio apsisprendimo laisvė gali būti suprantama kaip asmens teisė pačiam pasirinkti kada, su kuo ir kaip turėti lytinių santykių. Tokia laisve pasak Arizonos universiteto filosofijos mokslų daktaro Joan McGregor laikoma seksualinė autonomija.[68] Jis ją aiškina bendra asmens teise apsispręsti dėl seksualinio gyvenimo. Baudžiamaisiais įstatymais draudžiamos veikos, kuriomis ši teisė gali būti pažeidžiama. Štai ir LAT teisėjų senato nutarime Nr. 49 „ Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ (toliau LAT senato nutarimas Nr. 49) nurodoma, kad baudžiamoji atsakomybė už lytinį santykiavimą ar kitokį lytinės aistros tenkinimą kyla tik tada, kai tai daroma prieš nukentėjusiojo asmens valią, t.y. kai tai daroma nesutinkant vienam iš asmenų, dalyvaujančių lytiškai santykiaujant ar tenkinant lytinę aistrą[69]. Šiame nutarime pabrėžiama, kad toks nesutikimas turi būti išreikštas, o kita šalis turi suvokti kito asmens nesutikimą. Taigi savotiška seksualinės autonomijos išraiška galime vadinti sutikimo davimą. LR BK 151^1 str. 1 d. hipotezėje nurodoma: jeigu nebuvo iššaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių. Būtent ši prielaida įstatymo taikytojui leidžia suprasti, kad nesant šių požymių, asmens iki 16 metų lytiniams santykiams duotas sutikimas laikomas juridiškai reikšmingu, o veika kvalifikuojama būtent pagal minėtą straipsnį ir atvirkščiai – tokių požymių buvimas rodo prievartinį veikos pobūdį. Tokiu atveju vertinama ar nukentėjusiojo duotas ar kitaip išreikštas sutikimas nebuvo nulemtas fizinio smurto, grasinimo tuoj pat jį panaudoti, pasinaudojimo bejėgiška būkle, kitokios psichinės prievartos panaudojimo ar pasinaudojimu asmens priklausomumu. Autorė, peržvelgusi teismų praktiką baudžiamosiose bylose dėl lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, pastebėjo, kad bene daugiausiai diskusijų kelia fizinio smurto, grasinimo jį panaudoti bei pasinaudojimo bejėgiška būkle požymių inkriminavimas kilus ginčui kaip vertinti padarytą veiką – ar kaip iššaginimą, seksualinį prievartavimą bei privertimą lytiškai santykiauti ar kaip nepilnamečio seksualinio apsisprendimo laisvės ir seksualinio neliečiamumo pažeidimą.

[68] McGregor, J., *supra* note, p. 111.

[69] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005. Nr. 22.

2.1.1. Fizinio smurto, grasinimo panaudoti fizinį smurtą požymių nustatymas vertinant laisvanoriškus lytinius santykius

Baudžiamosios teisės teorijoje fizinis smurtas aiškinamas kaip tyčinis poveikis kito asmens organizmui, kuris yra realizuojamas prieš šio asmens valią ir gali pasireikšti žmogaus audinių ar organų anatominio vientisumo arba funkcijų pažeidimais, skausmo sukėlimu, taip pat judėjimo laisvės apribojimu[70]. Prof. O. Fedosiukas pabrėžia, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas fizinio smurto pavartojimą iššaginime ir seksualiniame prievartavime griežtai susiejo su tikslu įveikti aukos pasipriešinimą[71]. Štai Šiaulių apylinkės teismas baudžiamojoje byloje, kurioje kaltinamasis M.S. buvo kaltinamas mažametės D. V. iššaginimu, veiką perkvalifikavo į LR BK 151[1] str. 1 d. be kitų iššaginimo požymių (pasinaudojimo bejėgiška būkle) pasisakydamas dėl smurtinių veiksmų nebuvimo: „*Nukentėjusioji nurodė, kad kaltinamasis lytinio akto metu lengvai sudavė ranka per veidą, o, pasibaigus lytiniam aktui, liepė tylėti. Dėl mažareikšmiškumo, intensyvumo stokos, o svarbiausia – laiko aspektu sudavimo ranka per veidą negalima vertinti kaip fizinio smurto panaudojimo, nes net jeigu toks faktas ir buvo, tai jis, remiantis nukentėjusiosios žodžiais, buvo lytiškai santykiaujant su kaltinamuoju, o ne prieš lytinio akto pradžią, todėl esant formaliai nusikaltimo sudėčiai ši aplinkybė BK 149 straipsnio prasme juridinės reikšmės neturi*“[72]. Šioje byloje buvo akcentuojamas fizinio smurto panaudojimo intensyvumas, laikas bei tikslas – būtent šie kriterijai leidžia atskirti fizinio smurto kaip iššaginimo ar seksualinio prievartavimo požymį nuo bet kokio kitokio fizinio poveikio naudojimo. Šioje situacijoje autorė įžvelgia tam tikrą problematiką, susijusią su sutikimo lytiniams santykiams tęstinumu. Įsivaizduojant situaciją, kuomet laisvanoriško lytinio santykiavimo metu vienas iš partnerių atsisako tęsti santykiavimą arba kitas partneris pradeda naudoti fizinį smurtą nėra aišku, ar sutikimas nebuvo atšauktas. Rodytųsi nukentėjusiojo valia prieš pradedant lytiškai santykiauti niekaip nebuvo palaužta, tačiau situacija keičiasi, kai neprievartinis šių santykių pobūdis perauga į tokius. Baudžiamosios teisės teorijoje vertinant panašią situaciją pateikiamas vienas pavyzdys, kuomet keli asmenys pasisamdo prostitutę, tačiau be lytinio santykiavimo ją dar ir sumuša[73]. Šiuo atveju vertinant fizinio smurto panaudojimą, teoretikai remiasi LAT senato nutarimu Nr. 49, kuriame nurodoma, kad fizinio smurto panaudojimas laikomas LR BK 149 ar 150 str. požymiu tik tuomet, kai jis panaudojamas esamam ar galimam nukentėjusiojo

[70] Kujalis, P. Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis. *Jurisprudencija*. 2004 nr.60 (52), p. 75.

[71] Fedosiuk, O. Nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui kvalifikavimas. Paskaitų tezės.

[72] Šiaulių apylinkės teismo 2013 m. sausio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-226-900/2013.

[73] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *supra* note 57, p. 139.

pasipriešinimui įveikti, o jei naudojamas kitiems tikslams (atkeršyti ar pan.) arba naudojamas po lytinių santykių – jis nėra minėtų straipsnių požymiu. Tačiau autorė mano, kad teismai vertindami fizinio smurto panaudojimo faktą laiko bei tikslo atžvilgiu turi preciziškai vertinti visą lytinių santykiavimų trukmę, kaip jo metu elgėsi nukentėjusysis (siekė nutraukti lytinį santykiavimą ar lytinės aistros tenkinimą ir tai aiškiai išreiškė) ir kaltinamasis (suvokė nukentėjusiojo siekį nutraukti lytinius santykius ir (ar) panaudojo fizinį smurtą siekdamas tęsti lytinį santykiavimą ar aistros tenkinimą).

Verta paminėti, kad baudžiamosiose bylose, kuriose keliamas klausimas dėl laisvo sutikimo davimo lytiniams santykiams buvimo, ypatingai tais atvejais, kai nėra aiškių fizinio smurto naudojimo požymių (t.y. fizinio smurto pėdsakų ant nukentėjusiojo kūno, priešinimosi žymių ant kaltinamojo kūno, pėdsakų ant rūbų, kitų daiktų, požymių rodančių fizinio smurto naudojimą įvykio vietoje ir pan.), tik visų surinktų bei teisminio nagrinėjimo metu patikrintų įrodymų visuma leidžia patvirtinti fizinio smurto naudojimo faktą. Vienoje iš bylų, nuteistasis neigė faktą, kad naudojo fizinį smurtą siekdamas lytiškai santykiauti bei tenkinti lytinę aistrą su nepilnamete nukentėjusiąja, ir nors nebuvo aukščiau autorės išvardintų aiškių fizinio smurto panaudojimo požymių (nebuvo nustatyta smaugimo žymių, nesuplėšyti nukentėjusiosios drabužiai), vienu iš pagrindiniu kaltinamojo kaltę patvirtinančių įrodymų buvo laikoma iškart po įvykio siųsta trumpoji SMS žinutė nukentėjusiajai su atsiprašymu dėl įskaudinimo. LAT patvirtino: *Išžaginimo ir seksualinio prievartavimo faktinės aplinkybės teismų nustatytos įvertinus byloje surinktų įrodymų visumą: nukentėjusiosios ir liudytojų, bendravusių su ja po įvykio, parodymais, parodymų patikrinimo vietoje ir akistatos protokolais, specialisto bei medicininės apžiūros akto išvadomis, iš kurių matyti, kad nukentėjusiosios makštyje ir tiesiojoje žarnoje rasti pavieniai spermiai ir sperminis skystis, daiktų apžiūros protokolu, iš kurio matyti, kad A. B. priklausančio mobiliojo ryšio telefono atmintyje rasta nuteistojo atsiųsta žinutė, kurioje jis netiesiogiai patvirtina įskaudinęs nukentėjusiąją, paties nuteistojo parodymais, patvirtinančiais lytinių santykių faktą.*[74] Bylų, kuriose nukentėjusieji yra nepilnamečiai, specifika lyginant su seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų prieš pilnamečius bylomis yra kitokia, nes lytinių santykių apskritai bei aptarto požymio - fizinio smurto naudojimo pėdsakų gali ir nebūti. Remiantis teismo medicinos teorija, šaltiniais, laisvanoriškas lytinis aktas yra visada mažiau traumuojančio pobūdžio nei prievartinis, ir netgi tokiame amžiuje (turima omenyje 10-13 metų

[74] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-514/2012.

merginas), laisvanoriškas aktas yra lydimas tik mergystės plėvės plyšimu be kitų anatominių lytinio organų darinių pažeidimų, tačiau, defloracija įvyksta ne visais lytinių santykių atvejais[75].

Autorės nuomone, remiantis aptartais galimo fizinio smurto panaudojimo vertinimo kriterijais, diskutuotina yra viena baudžiamoji byla, kurioje veika kvalifikuota pagal LR BK 151[1] str. 1 d. bei byla užbaigta priimant baudžiamąjį įsakymą, nors joje nustatyta, kad: *Kaltinamasis V. I., ikiteisminio tyrimo metu nenustatytą skaičių kartų, pargriaudamas ant lovos nepilnametę B. Z. ir nurengdamas visus drabužius, lūpomis ant kaklo padarydamas mėlynę, glostydamas nuogą krūtinę ir visą kūną, sakydamas, kad nori su ja mylėtis, tenkino lytinę aistrą su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu.../kelis kartus yra palindęs pas B. lovoje po antklode, ir ją glostydavo, jam būdavo malonu. B. pradėdavo žviegti. Kartais jis pasitraukdavo pats, kartais ateidavo sugyventinė ir jį ištempdavo"*[76]. Vertinant šioje byloje pateiktus duomenis, peršasi nuomonė, kad teismas bei prokuratūra atsainiai vertino įvykių aplinkybes - akivaizdu pargriovimas ant lovos, nukentėjusiosios reakcija į kaltinamojo veiksmus (žviegimas), liudytojų veiksmai (kaltinamojo atitraukimas) tikrai neleidžia akivaizdžiai įžvelgti laisvanoriško nukentėjusiosios sutikimo tokiems veiksmams. Tikėtina teismas aiškiomis aplinkybėmis laikė tai, kad veiksmai vykdavo tarp patėvio ir podukros jo namuose, matant kitiems liudytojams, todėl neaktyvus priešinimasis (neatstūmimas, siekio išsisukti nebuvimas, pagalbos neieškojimas), vėlesni nukentėjusiosios veiksmai (nesiskundimas, nesikreipimas pagalbos ir pan.) reiškė ne ką kitą kaip sutikimą. Darbo autorė mano, kad šioje situacijoje tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisminio nagrinėjimo metu veika turėjo būti tiriama visapusiškai, skiriant nukentėjusiajai kompleksinę psichologinę bei teismo psichiatrinę ekspertizę, vertinant santykių pobūdį tarp nukentėjusiosios ir kaltinamojo, taip atmetant galimą kitokių seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų požymių buvimą.

Neatsiejamai nuo fizinio smurto panaudojimo, sutikimo lytiniams santykiams prielaidos vertinimo metu ganėtinai dažnai svarstomi šie požymiai - grasinimas panaudoti fizinį smurtą (tiek tuoj pat, tiek ateityje) bei kitokios psichinės prievartos panaudojimas. Baudžiamosios teisės teorijoje grasinimas panaudoti fizinį smurtą tuoj pat aiškinamas kaip grasinamojo pobūdžio kaltininko veiksmų naudojimas nukentėjusiojo asmens esamam ar galimam pasipriešinimui įveikti.[77] LR BK komentare pateikiama, kad grasinimas panaudoti fizinį smurtą gali būti išreiškiamas tiek žodžiu, tiek

[75] Deriagin, G.B. Polovye prestuplenija (rassledovanie i sudebno-medicinskaja ekspertiza). Uchebnoe posobie. Maskva: Shhit-M, 2011, p. 171.

[76] Pakruojo rajono apylinkės teismo 2012 m. sausio 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-36-287/2012

[77] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *supra* note 57, p. 140-143.

veiksmais.[78] Tie patys kriterijai taikytini ir grasinimui panaudoti fizinį smurtą ne tuoj pat (privertimo lytiškai santykiauti nusikaltimo sudėtyje). Autorė minėjo ir kitą požymį – kitokios psichinės prievartos panaudojimą. Remiantis prof. O. Fedosiuku, psichinė prievarta – tai pavojingas tyčinis poveikis kito žmogaus psichikai, verčiant bijoti (bauginant), kad dėl tolesnių grasinančiojo veiksmų ar neveikimo atsiras tam tikros neigiamos pasekmės[79]. Įstatymų leidėjas įvardindamas kitokios psichinės prievartos naudojimą atskyrė grasinimą naudoti fizinį smurtą nuo kitokio turinio grasinimų, nors ir pats grasinimas panaudoti fizinį smurtą savo esme gali būti prilyginamas psichinei prievartai. Todėl autorė pritaria nuomonei, kad dažniausiai kaltininko prievartiniai veiksmai be fizinio skausmo, nukentėjusiajam taip pat gali sukelti ir baimę, t.y. tam tikrą psichinį poveikį[80]. Remiantis LR BK komentaru, kitokia psichinė prievarta gali pasireikšti kaip grasinimas sunaikinti, sugadinti turtą tuoj pat ar ateityje, grasinimas padaryti kitokią žalą, pažeisti nukentėjusiojo ar jo artimojo interesus, grasinimas paskleisti kompromituojančias žinias ir pan.[81] Štai Rokiškio apylinkės teismas kaltinamojo R.S. grasinimą paviešinti nukentėjusiąją M.Š. kompromituojančias nuotraukas, beje kurias jis padarė ankstesnio nepilnametės M.Š. iššaginimo pasinaudojant jos bejėgiška būkle (nugirdant) metu, vertino kaip kitokios psichinės prievartos panaudojimą priverčiant lytiškai santykiauti: *„kaltinamasis R. S. nuolat panaudodamas psichinę prievartą, o būtent: grasindamas paviešinti M. Š. nuotraukas, kuriose ji pavaizduota nuoga, vertė nepilnametę M. Š. su juo lytiškai santykiauti./ Po to, jis gana dažnai ją veždavosi į mišką grasindamas, kad nuotraukas paskelbs internete.../Jis taip pat parodė jai į kompiuterį įkeltas nuotraukas, todėl ji tikėjo, kad savo grasinimus jis gali įvykdyti“*[82]. Šioje byloje ištirti įrodymai akivaizdžiai įrodo kaltinamojo kaltę padarius LR BK 151 str. 2 d. numatytą veiką.

Nusikalstamą veiką kvalifikuojant pagal LR BK 151^1 str. 1 d., svarbu nustatyti ar asmens, jaunesnio nei 16 metų, duotas sutikimas nebuvo nulemtas grasinimo ar psichinės prievartos panaudojimu, todėl ne visada aišku ar konkretūs kaltininko verbaliniai ar konkliudentiniai veiksmai laikytini grasinimu, psichine prievarta ar tiesiog pasiūlymu, taip pat ar konkretus grasinimo turinys yra pakankamas teigti, kad nukentėjusysis buvo priverstas lytiškai santykiauti ar tenkinti lytinę aistrą. Baudžiamojoje byloje Nr. 1-226-900/2013, teismas pasisakė dėl grasinimo panaudoti fizinį

[78] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt., *supra* note 31, p.180.

[79] Fedosiuk, O. Fizinio smurto ir psichinės prievartos sampratos. Paskaitų tezės.

[80] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *op.cit*. p. 139.

[81] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt., *supra* note 31, p. 188.

[82] Rokiškio rajono apylinkės teismo 2010 m. gruodžio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-154-128/2010.

smurtą prielaidos bei vieno iš keliamų kriterijų: „*Liepimas tylėti gali turėti numanomą, užslėptą mintį dėl fizinio smurto panaudojimo, jei nukentėjusysis nepaklus kaltininko nurodymams lytiškai santykiauti. Anot nukentėjusiosios kaltinamasis liepė tylėti baigus lytiškai santykiauti. Vadinasi, liepimas tylėti nebuvo nukreiptas nuslopinti nukentėjusiojo valią, todėl negali būti traktuojamas kaip grasinimas tuoj pat panaudoti fizinį smurtą, jeigu ji atsisakytų santykiauti su kaltinamuoju*“[83]. Iš šio teismo pasisakymo galime suprasti, kad pirmiausia grasinimui panaudoti smurtą taip pat taikomas laiko bei tikslo kriterijus – grasinimas turi būti išreikštas prieš lytinius santykius ir turi būti nukreiptas į nukentėjusiojo pasipriešinimo palaužimą. Kaip autorė pabrėžė anksčiau, baudžiamosios teisės teorijoje be šių kriterijų, aptariamam požymiui keliamas grasinamojo (bauginamojo) pobūdžio bei realumo reikalavimas, todėl ne bet kokio pobūdžio žodžiai, pasakymai ar veiksmai laikomi grasinimu. Vienoje iš baudžiamųjų bylų dėl lytinio santykiavimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ar neliečiamumą, teismas kaip tik vertino galimo grasinimo turinį ir įtaką veikos kvalifikavimui: „*Teisme nukentėjusioji G. A. parodė, kad M. K. prieš ją naudojo prievartą, apklausiama pas ikiteisminio tyrimo teisėją nukentėjusioji parodė, kad M. K. nevertė jos santykiauti jėga, bet spaudė ją žodžiais, sakydamas, kad jai bus blogai, jis ,,užtaisys jai vaiką“./ Iš nukentėjusiosios G. A. parodymų galima daryti išvadą, kad M. K. darė spaudimą G. A., įkalbinėdamas tenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu, tačiau toks įkalbinėjimas ar įtikinėjimas negali būti laikomas nusikalstamu, negali būti prilyginamas grasinimui panaudoti fizinę prievartą./ Tai, kad G. A. valia lytiškai santykiauti ir tenkinti lytinę aistrą oraliniu būdu su M. K. nebuvo niekuo ribojama ar palaužta, rodo ir ta aplinkybė, kad, kaip matyti iš nukentėjusiosios parodymų, M. K. ją nuolat spausdavo ir įkalbinėdavo tenkinti jo lytinę aistrą oraliniu būdu ar atlikti kitokio pobūdžio seksualinius veiksmus, tačiau ji tai darydavo ne visada...*“[84]. Šią situaciją galima būtų vertinti kritiškai vienu aspektu – vis dėlto turi būti atsižvelgiama į nukentėjusiojo amžių ir gyvenimišką patirtį. Suprantama, kad pilnamečio asmens ir nepilnamečio (netgi mažamečio) asmens grasinimo turinio suvokimo lygis skirsis. O ir tai, kaip grasinimą suvokė nukentėjusysis teismų praktikoje vertinama tik siekiant pagrįsti grasinimo realumą. Tačiau autorė daro prielaidą, kad kaltininkas, žinodamas nukentėjusiojo suvokimo ribotumą, mažą gyvenimišką patirtį dėl amžiaus, grasinimui gali pasirinkti ir kitokias išraiškas, kurių pakaktų priversti nepilnametį lytiškai santykiauti, nors tokio grasinimo išraiška teismui atrodytų visiškai nereikšminga. Akivaizdu, kad tokiose situacijose kaip ši, autorė vadina jas ribinėmis, teismai, paneigdami grasinimą panaudoti fizinį smurtą ar kitokią

[83] Nr. 1-226-900/2013, *supra* note 72.

[84] Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-313/2012.

psichinę prievartą, vertina įvykių kontekstą bei kitų duomenų visumą. Būtent pastarieji duomenys padeda įvertinti, ar konkrečioje situacijoje nukentėjusysis buvo priverstas pasirinkti vieną iš kelių galimų pasekmių: 1) grasinimo fiziniu smurtu realizavimo ar lytinių santykių ir 2) psichinės prievartos formų realizavimo (nuotraukų paviešinimo) ar lytinių santykių. Vertinant šiuos pasirinkimo variantus akivaizdu, kad fizinio smurto baimė nekelia abejonių – lytinis santykiavimas aukai atrodo mažiau pavojingas nei galimas smurtas. Sunkiau yra įvertinti psichinio smurto įtaką pasirinkimui, nes kartais tai gali būti tiesiog pasiūlymas, kaip teismo buvo nustatyta ką tik aptartoje byloje. Baudžiamosios teisės teoretikai siūlo vadovautis „įprastos įvykio sekos“ taisykle, kuri gali būti suprantama kaip tai, kas būtų įvykę tomis pačiomis aplinkybėmis be pasiūlymo arba hipotetiniu testu – kas statistiškai būtų įvykę nevertinant viso epizodo[85]. Taikant šią taisyklę verta pabrėžti, kad sunkiai įsivaizduojamas konkrečių situacijų sekos prognozavimas remiantis statistiniu modeliu, beje tokio ir nerasime, kadangi kiekvienas nusikaltimas yra individualus, kaip ir kaltinamasis ar nukentėjusysis – skiriasi tiek įvykio aplinkybės, tiek asmenų dorovinės, elgesio nuostatos, net ir aplinkybių suvokimo bei jų vertinimo galimybės. Pritaikydami šią taisyklę prieš tai nagrinėtų bylų atvejais matysime: grasinimas paviešinti nuogos nepilnametės nuotraukas šiai nesutikus lytiškai santykiauti – neteisėtas veiksmas, pažeidžiantis nukentėjusiosios interesus, be to rizika, jog kaltinamasis taip pasielgs šiai nesutikus, gana didelė (sistemingas priminimas apie nuotraukas, jų parodymas per kompiuterį, prieš tai patirta seksualinė prievarta), tai rodo kaltinamojo siekį bet kokiomis priemonėmis palenkti nukentėjusiosios valią. Situacija, kurioje vaikinas įnirtingai siūlo merginai pasimylėti nesiimdamas jokių neteisėtų veiksmų[86], parodo, kad nesutikimo atveju nukentėjusioji nepatirs jokių padarinių, todėl teismas vis dėlto pagrįstai situaciją vertino kaip pasiūlymą, o ne grasinimą. Taigi atribojant grasinimą ar psichinę prievartą nuo pasiūlymo, svarbu įvertinti pasirinkimo galimybių turinį (kuo grasinama verčiant lytiškai santykiauti) ir galimomis pasekmėmis konkrečioje situacijoje nukentėjusiajai nesutikus lytiškai santykiauti (ar pasirinkus nesantykiauti nukentėjusioji patyrę/būtų sulaukusi neigiamų, jos atžvilgiu neteisėtų padarinių).

Apžvelgusi aptartus aspektus, autorė pastebėjo, kad baudžiamosiose bylose kilus ginčui dėl galimų laisvanoriškų lytinių santykių fakto, abejonių nekyla, kuomet fizinis smurtas ar grasinimas jį panaudoti siekiant palaužti nukentėjusiojo valią yra akivaizdus. Būtent nukentėjusiojo amžius – nepilnamečių iki 16 metų, tampa viena iš priežasčių, kuomet teisminės institucijos susiduria su vadinamų ribinių situacijų dėl laisvanoriškų lytinių santykių vertinimu. Išnagrinėta teismų praktika

[85] McGregor, J., supra note 59, p. 169.

[86] Nr. 1A-313/2012, *supra* note 74.

bei baudžiamosios teisės teorija leido atskleisti papildomus fizinio smurto ar grasinimo įtakos veikos kvalifikacijai nustatymo kriterijus. Teismai turi kritiškai vertinti fizinio smurto lytinio santykiavimo metu, nes autorės nuomone jis turi įtakos sutikimo tęstinumui, be to turi būti kreipiamas dėmesys į nukentėjusiojo amžiaus įtaką grasinimo turinio suvokimui, kuris yra kitoks nei suaugusio nukentėjusiojo. Autorė praktiniu pavyzdžiu pritaikiusi teorijoje pateiktą „įprastos įvykių sekos“ taisyklę, patvirtino galimą jos taikomumą sprendžiant pasiūlymo lytiniams santykiams atribojimo nuo grasinimo ateityje panaudoti fizinį smurtą ar psichinės prievartos klausimą.

2.1.2. Bejėgiškos būklės dėl amžiaus, apsvaigimo nuo alkoholio bei kitų psichotropinių medžiagų, psichinės nukentėjusiojo būklės požymio nustatymas vertinant laisvanoriškus lytinius santykius

Prieš tai aptarti požymiai – fizinio smurto panaudojimas, grasinimas panaudoti fizinį smurtą ar kitokios psichinės prievartos panaudojimas leidžia bent preliminariai teigti, kad tokiomis aplinkybėmis išreikštas sutikimas lytiniams santykiams buvo ne laisvanoriškas. Tačiau kitas požymis – pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, su kurio vertinimu susiduria teismai, veiką kvalifikuodami pagal LR BK 151[1] str., ne visada leidžia aiškiai nustatyti sutikimo lytiniams santykiams nebuvimo faktą ar jo juridinį reikšmingumą. Bejėgiškos būklės asmuo, priklausomai nuo bejėgiškumo priežasties, gali visai neišreikšti sutikimo lytiniams santykiams, o jei ir išreiškia – tai daro nesuvokdamas sutikimo, o kartais ir pačių lytinių santykių pobūdžio, socialinės reikšmės bei galimų pasekmių. LAT senato apžvalgoje Nr. 49 šis požymis apibūdinamas kaip lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas atliekamas išoriškai nenaudojant jokių veiksmų nukentėjusiojo valiai palaužti ar pasipriešinimui įveikti, tačiau kita vertus, negaunant nukentėjusiojo asmens sutikimo lytiškai santykiauti ar lytinei aistrai tenkinti dėl priežasčių, susijusių su nukentėjusiojo fizine ar psichine būkle[87]. Baudžiamosios teisės teorijoje konkrečiau nurodoma, kokia asmens fizinė būklė gali sukelti bejėgiškumą: asmens neįgalumas, amžius ar liga, dėl kurios jis negali pasipriešinti kaltininkui[88]. Baudžiamosios teisės teorijoje bei kituose šaltiniuose pateikiami keli bejėgiškumo būklių išskyrimo variantai. Prof. O. Fedosiukas išskiria fizinį ir psichinį

[87] Lietuvos Aukščiausio Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49, *supra* note 69.

[88] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *supra* note 57, p. 146.

bejėgiškumą[89]. Pasak profesoriaus fizinis bejėgiškumas – tai negalėjimas imtis savisaugos priemonių, kurių gali imtis panašioje situacijoje kiti žmonės – rėkti, bėgti, suduoti smūgį ir pan., o psichinis bejėgiškumas – tai negalėjimas suprasti žagintojo ketinimų lytiškai santykiauti faktinės arba socialinės prasmės. Toks skirstymas, autorės nuomone, pagrįstas pagal bejėgiškumo pobūdį. Kiek kitokį skirstymą, pagal bejėgiškumą sukėlusį šaltinį, pateikia organizacija Amnesty International[90]. Viename iš metodinių leidinių, ši organizacija nurodo, kad bejėgiškumas yra visiškai susijęs su seksualinės autonomijos koncepcija, kadangi seksualinių nusikaltimų auka yra nepajėgi naudotis jos ar jo autonomija, jei yra paveiktas natūralaus, sukelto bejėgiškumo ar bejėgiškumo dėl amžiaus.[91] Remiantis šia organizacija, natūralus bejėgiškumas susijęs su protiniu nesugebėjimu suvokti veiksmų esmės, sukeltas bejėgiškumas susijęs su sumažėjusiu gebėjimu suvokti/priešinti dėl narkotinių medžiagų ar alkoholio poveikio ir bejėgiškumas dėl amžiaus, siejamas su vaikų kompetencija duoti laisvą ir informatyvų sutikimą seksualiniams santykiams[92]. Būtent šio skirstymo pagrindu autorė toliau aptars konkrečias problemas, kylančias su pasinaudojimo bejėgiška būkle požymio nustatymu vertinant veiką, kuomet svarstomas sutikimo lytiniams santykiams fakto būvimas.

Be paminėtos organizacijos Amnesty International, bejėgiškumas ir kituose šaltiniuose siejamas su sutikimo lytiniams santykiams amžiumi ar seksualinės neliečiamybės amžiaus riba[93]. Šiuo metu Lietuvoje galiojantis reglamentavimas rodo, kad seksualinio neliečiamumo amžiaus riba pakelta iki 16 metų (pagal LR BK 151^1 str. bei 153 str.). Galime sutikti, kad konkreti amžiaus riba siejant ją su bejėgiškumu buvo nustatyta remiantis psichologų bei kitų specialistų rekomendacijomis preziumuojant, kad asmuo iki 14 metų įprastai negeba įvertinti lytinių santykių faktinės ir socialinės reikšmės, pobūdžio bei jų padarinių ir todėl negeba ir (arba) nesipriešina tokiems veiksmams. Remiantis tokio amžiaus ribų pakėlimo iniciatorių argumentais, ankstyvesnė anatominė, fizinė branda nereiškia ankstyvesnės visa apimančios lytinės brandos, asmens gebėjimo įvertinti lytinių santykių reikšmę, pasekmes ir be žalos sau atlikti seksualines funkcijas, todėl visa apimančios

---

[89] Fedosiuk, O. Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui. Paskaitų tezės.

[90] Amnesty International - tarptautinė nevyriausybinė žmogaus teisių gynimo organizacija. Įkurta 1961 m. Londone.

[91] Rape and sexual violence: Human rights law and standards in International Criminal Court. *Amnesty International Publications*, 2011, London, p. 27. [interaktyvus] [žiūrėta 2014.12.16] <http://www.amnesty.org/en/library/info/IOR53/001/2011/en>

[92] *Ibid.*, p. 27 – 28.

[93] McGregor, J., *supra* note 59, p. 159.

lytinės brandos asmuo pasiekia sulaukia 16 metų[94]. Kyla klausimas ar tokios amžiaus ribos atsiradimas LR BK kaip nors keičia nusistovėjusią požymio pasinaudojimo bejėgiškumo būsena dėl amžiaus sampratą iškilus veikos kvalifikavimo klausimui pagal LR BK 151[1] str. Remiantis LAT senato apžvalga Nr. 49 lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas su mažamečiu asmeniu paprastai vertinamas kaip pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle, išskyrus atvejus, kai nukentėjusysis pagal savo fizinį ir psichinį išsivystymą bei socialinę brandą suvokė su juo daromų veiksmų esmę ir davė sutikimą tokiems santykiams arba tie veiksmai įvyko mažamečio asmens (nukentėjusiojo) iniciatyva[95]. Iš šio išaiškinimo seka, kad visi atvejai, kuomet lytiškai santykiaujama su mažamečiu, t.y. 14 metų nesulaukusiu vaiku, laikomi iššaginimu ar seksualiniu prievartavimu (priklausomai nuo veiksmų pobūdžio bei kaltininko siekio), išskyrus du atvejus: pirma – mažametis duoda sutikimą bei suvokia lytinių santykių esmę, antra – pats yra tokių santykių iniciatorius. Kalbant apie nepilnamečius, t.y. vaikus sulaukusius 14 m., baudžiamosios teisės teorijoje pateikiama, kad lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas abipusiu sutikimu, jei veiką darantys asmenys yra sulaukę 14 metų, nėra nusikalstama veika, išskyrus, jei nukentėjusysis dėl psichinės ligos, socialinės brandos ar protinio vystymosi atsilikimo nesuvokia ar ne visai suvokia su juo atliekamų veiksmų pobūdžio ar esmės[96]. Šis teiginys iš esmės leidžia manyti, kad lytiniai santykiai tarp keturiolikmečių (nesant prieš tai išvardytų nukentėjusiojo būklės požymių) bei vyresnio amžiaus nepilnamečių yra leistini. Tačiau, dar 2010 metais priimti LR BK 151[1] str. pakeitimai pastarąjį baudžiamosios teisės teorijoje pateiktą teiginį susiaurino 2 atvejais: lytiniai santykiai šalims sutinkant nelaikomi nusikaltimu jei pirmuoju atveju partneriai yra sulaukę 14 metų, bet nesulaukę 18 metų, o antruoju atveju – vienas iš jų yra sulaukęs 16 metų, o kitas - 18 metų. Paminėti išaiškinimai atskleidžia, kad ne visais atvejais lytiniai santykiai tarp nurodytų amžiaus grupių partnerių bus laikomi nusikaltimais. Pateiktos išimtys labai svarbios norint pagrįstai veiką kvalifikuoti pagal LR BK 151[1] str. 1 d., nes jų nenustačius, kaltinamojo veikoje nebus galima inkriminuoti vieno iš LR BK 149 str. ar 150 str. požymio – pasinaudojimo bejėgiška būkle. Vertinant galimą šio požymio inkriminavimą galima išskirti 2 atvejus – kuomet nukentėjusysis yra mažametis (vertinamas bejėgiškumas dėl mažametystės) ir kai nukentėjusysis yra jaunesnis nei 16

[94] Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodesko 153 straipsnio pakeitimo bei kodekso papildymo 151(2) straipsniu įstatymo projekto aiškinamasis raštas, Nr. XIP-943, 2009-07-23 Pateikė Dalia Teišerskytė, Lietuvos Respublikos Seimas.

[95] Lietuvos Aukščiausio Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49., *supra* note 69.

[96] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *supra* note 57, p. 147.

metų, bet jau sulaukęs 14 metų (vertinamas bejėgiškumas dėl nepilnametystės). Nustatinėdami ar mažametis sutikdamas lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą, nebuvo bejėgiškos būklės, teismai vadovaujasi ekspertų išvadomis: „*pažymėtina, kad jei nukentėjusiajam nėra suėję 14 metų, sprendžiant klausimą, ar tokio asmens sutikimas lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą yra sąmoningas, teismas turi įvertinti pirmiausia ne to asmens fizinę, o jo psichinę ir socialinę brandą. Būtent tam šioje byloje nukentėjusiajai ir buvo paskirta teismo psichiatrijos-psichologijos ekspertizė*“[97]. Kaip matyti, teismas atskyrė fizinę, psichinę bei socialinę brandą, nes gebėjimą suvokti veiksmų esmę ir reikšmę nulemia ne fizinė branda. Autorė mano, kad fizinės brandos nustatymas reikšmingas sprendžiant klausimą kaip kaltinamieji suvokė nukentėjusiojo amžių. Pateiktoje byloje teismas patvirtino pirmos instancijos teismo išvadą, kad nukentėjusioji buvo bejėgiškos būklės dėl mažametystės. Tačiau šis požymis kaltinamiesiems kolegijos nuomone negalėjo būti inkriminuotas, kadangi buvo nustatyta, kad jie nesuvokė tikrojo nukentėjusiosios amžiaus (mažametystės), todėl jų veiką perkvalifikavo į LR BK 151^1 str. 1 d. Toks teismo vertinimas yra pagrįstas, nes baudžiamosios teisės dogmos reikalauja, kad kaltininkui turi būti inkriminuoti tik tiek nusikalstamos veikos požymiai, kuriuos jis suvokė, o kalbant apie seksualinius nusikaltimus galėjo ar turėjo suvokti. Tokia sąlyga, kalbant apie nukentėjusiojo amžių, nurodoma ir LAT senato nutarimo 11 punkte: jei kaltininkas nesuvokė, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis asmuo, ir teismas pripažįsta, kad kaltininkas pagal bylos aplinkybes, ypač nukentėjusiojo fizinius duomenis, taip pat savo asmenines savybes, neturėjo ar negalėjo suvokti, kad nukentėjusysis yra nepilnametis ar mažametis asmuo, BK 149 straipsnio 3 ar 4 dalyje arba 150 straipsnio 3 ar 4 dalyje numatyti kvalifikuojantys požymiai kaltininkui negali būti inkriminuoti[98]. Dėl paminėtų straipsnių būtinųjų požymių bei kaltininko psichinio santykio su jais LAT yra taip pat pasisakęs: „*Iššaginimas taip pat suponuoja kaltininko suvokimą, kad jis lytiškai santykiauja su nukentėjusiuoju prieš jo valią, pasinaudojęs bejėgiška nukentėjusiojo būkle, nes šis dėl savo amžiaus nesupranta su juo daromų veiksmų esmės ir kaltininkas nori tokių lytinių santykių“*[99]. Šioje byloje teismas kritiškai vertino apeliacinės instancijos teismo sprendimą, kurį jis grindė remdamasis vien ekspertų išvadomis, o nukentėjusiosios gebėjimą suvokti su ja daromų veiksmų esmę ir reikšmę teismas papildomai vertino byloje ištirtais įrodymais (išvadai pateikti vadovavosi parodymais apie nukentėjusiosios išvaizdą, bendravimo būdą, turimas žinias apie lytinį gyvenimą ir pan.). Autorė

[97] Vilniaus apygardos teismo 2012 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-158/2012.

[98] Lietuvos Aukščiausio Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49., *supra* note 69.

[99] Lietuvos Aukščiausio Teismo 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-527/2011.

tokį mažamečio gebėjimų suvokti lytinių santykių esmę bei reikšmę vertinimą siūlo skirstyti į ekspertinį, kuris nustatomas naudojantis specialiomis žiniomis, bei bendrąjį – tokį, kurį gali atlikti asmenys turintys tik bendrųjų žinių (tame tarpe ir kaltinamasis). Toks skirstymas iš esmės pagrindžia mažamečio bejėgiškumo prezumpciją. Asmeniui, lytiškai santykiaujant ar tenkinant lytinę aistrą su mažamečiu, jam išreiškus sutikimą arba jo ir neišreiškus, bet nesipriešinant jiems, sunku suvokti, ar nukentėjusysis pasižymi pakankama lytine branda, fiziniais ir psichiniais gebėjimais suvokti lytinių santykių esmę ir reikšmingumą, galimus padarinius. Todėl teiginiai, kad lytinis santykiavimas su mažamečiu paprastai laikoma pasinaudojimu bejėgiška būkle, įpareigoja asmenis prisiimti visą tokių santykių pasekmių riziką, taip pat ir atsakyti pagal įstatymą.

Vertindama antrąją grupę atvejų, kai gali būti inkriminuojamas požymis pasinaudojimas bejėgiška būkle dėl amžiaus vertinant lytinius santykius su nepilnamečiais nuo 14 iki 16 metų, autorė kelia kelis klausimus: ar tokiose bylose būtinas ekspertinis vertinimas ir ar apskritai gali būti inkriminuojamas požymis bejėgiškumas dėl nepilnametystės. Atsakydama, autorė remiasi trumpa logine bei sistemine LR BK 151^1 str. 1 d. hipotezės analize. Joje numatyta, kad atsakomybė pagal šį straipsnį kyla tik jei veikoje nebuvo iššaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių. Vienu iš aptartų nusikalstamų veikų požymiu yra pasinaudojimas bejėgiška būkle, o būtent siejant amžiumi, dažniausiai dėl mažametystės. Tačiau, įstatymų leidėjas konstruodamas tokią hipotezę tikrai neturėjo omenyje, kad vertinant lytinius santykius su nepilnamečiais nuo 14 iki 16 metų, negalimas požymio bejėgiška būklė dėl amžiaus (nepilnametystės) inkriminavimas. Nuomonei pagrįsti autorė pateikia Kauno apygardos teismo argumentus kaltinamajam inkriminuojant pastarąjį požymį: „*Šešiolikmetei- socialiai nebrandžiai asmenybei - suprasti, kas tai yra lytiniai santykiai, juos patirti, ir juo labiau tinkamai sugebėti išreikšti dėl jų savo valią yra visiškai skirtingi dalykai, ko negalima būtų pasakyti apie suaugusįjį asmenį, turintį seksualinio gyvenimo patirtį*“[100]. Šioje vietoje vėl galėtume prisiminti argumentus, kodėl seksualinio neliečiamumo amžiaus riba buvo pakelta iki 16 metų. Be to, LAT byloje Nr. 2K-560/2012 pažymėjo, kad „*jaunesnis nei šešiolikos metų amžiaus asmuo, sutikdamas su kitu asmeniu lytiškai santykiauti ar kitokiu būdu tenkinti lytinę aistrą, pagal savo fizinį ir psichinį išsivystymą bei socialinę brandą turi suvokti daromų su juo veiksmų esmę arba tie veiksmai turi įvykti mažamečio asmens iniciatyva*“[101]. Autorė vertindama šias bylas padarė išvadą, kad norint veiką kvalifikuoti pagal LR BK 151^1 str. 1 d. nepriklausomai nuo nukentėjusiojo amžiaus būtina nustatyti sutikimo

100 Kauno apygardos teismo 2010 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-217-493-2010.

101 Lietuvos Aukščiausio Teismo 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-560/2012.

lytiniams santykiams tikrumą, o aptariamu atveju, ar jis buvo duotas suvokiant daromų veiksmų esmę, t.y. nesant bejėgiškos būklės dėl amžiaus požymiui. Todėl kritikuotini tokie teismų sprendimai, kuriuose nustačius, jog nukentėjusysis yra sulaukęs 14 metų, neskiriamas ekspertinis nepilnamečio sutikimo vertinimas, o remiamasi tik bendruoju nukėntėjusiojo gebėjimo suvokti daromų veiksmų esmę ir reikšmę vertinimu. Kaip pavyzdį autorė pateikia Prienų rajono apylinkės teismo sprendimą baudžiamojoje byloje, kurioje nukentėjusioji būdama 14 metų, 2 savaičių laikotarpiu, su beveik nepažįstamais kaltinamaisiais V. P, su kuriuo susipažino internetiniame portale, santykiavo 3 kartus, su A. B., pas kurį buvo atvesta V. P., daugiau nei 14 kartų, su T. R., su kuriuo supažindino A. B. santykiavo 1 kartą, su kitu kaltinamuoju A. B. taip pat 1 kartą. Teismas priimdamas baudžiamąjį įsakymą rėmėsi tik tuo, kad buvo nustatytas lytinių santykių faktas su visais kaltinamaisiais, santykiavimas, remiantis nukentėjusiąja ir kaltinamaisiais, vyko abipusiu sutikimu ir tai, kad kaltinamieji žinojo nukentėjusiosios amžių.[102] Darbo autorei vertinant šią bylą kilo abejonių dėl nukentėjusiosios sutikimo lytiškai santykiauti tikrumo bei to, ar kaltinamieji, suvokdami galimą nukentėjusiosios lytinių santykių nesureikšminimą, nulemtą jos jauno amžiaus (14 metų – artima mažametystei amžiaus riba) ar galimą lytinį nukrypimą (pvz. hiperseksualumą), negalėjo tuo pasinaudoti. Šioms abejonėms išsklaidyti būtų pagelbėjusi teismo psichiatrinė – psichologinė ekspertizė. Apskritai apžvelgta problematika atskleidė, kad seksualinio neliečiamumo amžių padidinus iki 16 metų teoriniu lygmeniu bejėgiškumo dėl amžiaus sampratoje žymesnių pokyčių neatsirado. Tačiau teismų praktika parodė, kad bejėgiškumo dėl mažametystės inkriminavimui taikomų kriterijų analizės aktualumas palaipsniui auga. Šis požymis autorės manymu privalomai turi būti analizuojamas ir lytinio santykiavimo su vyresniu nei 14 metų nepilnamečiais.

Be pasinaudojimo bejėgiškumu dėl amžiaus (mažametystės), daugeliu atveju baudžiamosiose bylose pasitaikė ir pasinaudojimo bejėgiškumu dėl ligos ar apsvaigimo nuo alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų vertinimo problemų. LR BK komentare nurodoma, kad lytinis santykiavimas su psichikos ligoniu, neveiksniu asmeniu, žinant, kad jis toks yra, laikomas iššaginimu pasinaudojant bejėgiška būkle, tačiau jei psichikos sutrikimų turintis asmuo suvokia lytinio santykiavimo prasmę, tokia jo būklė gali būti nelaikoma bejėgiška[103]. Tokiu išaiškinimu siekiama paneigti nuomonę, kad visi psichinę negalią turintys asmenys neturi teisės į seksualinį gyvenimą. Vis dėlto asmenys su vienokio ar kitokio lygio psichikos sutrikimais ar psichikos ligoniai

[102] Prienų rajono apylinkės teismo 2012 m. gegužės 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-112-543/2012.

[103] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt., *supra* note 31., p. 180-181.

yra viena pažeidžiamiausių grupių, todėl suabsoliutinta apsauga nuo seksualinių santykių galėtų būti vertinama teigiamai tokios grupės asmenų interesų apsaugos kontekste. Tačiau baudžiamosios teisės teorijoje pateikta išimtis leidžia tinkamai įvertinti būtent tokias situacijas, kuomet net ir psichinę negalią turintis asmuo gyvena įprastą gyvenimą, įskaitant ir seksualinius santykius su kitais. Kituose šaltiniuose taip pat nurodoma, kad jei psichikos sutrikimų turintis asmuo turi pakankamą intelektinį, emocinį ir socialinį suvokimo lygį priimti sprendimą turėti lytinių santykių su kitu asmeniu, negalima nesuteikti jiems teisės naudotis savo seksualine autonomija[104]. Verta paminėti, kad tokiais atvejais visuomet skiriama teismo psichiatrinė ekspertizė, kadangi vien ligos fakto nustatymas neleidžia manyti, kad visais atvejais būtent dėl psichikos sutrikimo asmuo nesuvokė su juo daromų veiksmų pobūdžio ir socialinės reikšmės. Autorė pamini vieną baudžiamųjų bylų, kurioje teismas, vertindamas nukentėjusiosios psichinę būklę veikos padarymo metu, konstatavo: „*Nusikalstamų veikų padarymo metu ji galėjo teisingai suvokti jos atžvilgiu atliekamų veiksmų pobūdį ir esmę, galėjo suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti, t.y. jos parodymai dėl jos atžvilgiu atliktų veiksmų ir buvusių įvykių suvokimas iš esmės nėra įtakotas jos sveikatos būklės, kad jei nukentėjusioji ir negalėjo aktyviai pasipriešinti su ja atliekamiems veiksmams, tai dėl jos atžvilgiu išsakomų grasinimų bei išgyvenamos baimės, o ne savo tuometinės sveikatos būklės“*[105]. Šioje byloje skirta teismo psichiatrijos ekspertizė parodė, kad nukentėjusioji veikos metu turėjo lėtinį psichikos sutrikimą – šizoafektinį sutrikimą, kuris nebuvo pasinaudojimo bejėgiška būkle požymio inkriminavimo prielaida. Paminėtina, kad nors šioje byloje teismas aiškiai nustatė prievartinį lytinių santykių pobūdį, tačiau tikėtina, kad kitokiomis aplinkybėmis, t.y. grasinimų, kaltinamųjų veika būtų kvalifikuojama visai kitaip. Kitas svarbus aspektas susijęs su požymio pasinaudojimu bejėgiška būkle dėl nukentėjusiojo psichinės būklės inkriminavimu – subjektyviojo nusikalstamos veikos požymio – tyčios konstatavimas. Teismai vertindami kaltininko suvokimą dėl nukentėjusiojo psichinės būklės remiasi ekspertų išvadomis (baudžiamojoje byloje Nr. 1-226-900/2013 ekspertai nustatė, kad nors ir nukentėjusioji dėl lėtinio psichikos sutrikimo (vidutinio protinio atsilikimo) nesuprato su ja atliktų veiksmų esmės, tačiau tokio lygio sutrikimas mažai bendraujant su ja aplinkiniams gali ir nepasireikšti[106]) bei kitomis aplinkybės pagrindžiančiomis, kad kaltinamasis nesuvokė nukentėjusįjį sergant (baudžiamojoje byloje Nr.1-9-744/2013 be to, kad nukentėjusios psichikos problemos nebuvo matomos, teismas akcentavo, kad kaltinamasis iki įvykio su

[104] McGregor, J., supra note 59, p.157.

[105] Vilniaus apygardos teismo 2012 m. balandžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-156-209-2012.

[106] Nr. 1-226-900/2013, *supra* note 72.

nukentėjusiąja nebuvo pažįstamas, bendravo ne daugiau valandos, todėl galėjo nesuvokti, kad nukentėjusioji turi psichikos sutrikimų, ir dėl to yra bejėgiška bei tuo pasinaudoti[107]).

Tiek baudžiamosios teisės teorijoje, tiek teismų praktikoje pripažįstama, kad lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas su apsvaigusiu nuo alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų asmeniu laikomas prievartiniu. Remiantis LAT apžvalga Nr. 49 teismai turi vertinti, ar apsvaigimas taip paveikė nukentėjusįjį, kad atėmė galimybę suprasti su juo daromų veiksmų esmę ar priešintis kaltininkui[108]. Verta paminėti, kad skiriami atvejai, kuomet nukentėjusysis savo noru vartoja alkoholį ar kitas psichiką veikiančias medžiagas ir tie atvejai, kai nukentėjusysis yra tikslingai apsvaiginamas šiomis medžiagomis, siekiant jį paveikti taip, kad šis negalėtų priešintis. Remiantis LR BK komentaru, tikslingas asmens bejėgiškumo būsenos sukėlimas apsvaiginant laikomas kitokios galimybės priešintis atėmimo požymiu[109]. O remiantis LAT apžvalga, prievartinis nugirdymas alkoholiu ar apsvaiginimas kitomis medžiagomis laikomas fizinio smurto panaudojimu[110]. Vertinant apsvaigimo nuo alkoholio ar kitų psichoaktyvių medžiagų faktą, baudžiamosiose bylose daugiausiai klausimų kyla būtent tada, kai nukentėjusysis pats sutinka vartoti šias medžiagas ir nuo jų apsvaigsta. Baudžiamosios teisės teoretikai nurodo, kad jei asmuo, suvokdamas kito ketinimus su juo lytiškai santykiauti, pats sąmoningai save pastato į tokią būseną – nusigeria, panaudoja stiprią dozę narkotikų, lytinis santykiavimas su nors ir praradusiu sąmonę asmeniu nelaikomas iššaginimu[111]. Papildant šį teiginį teoretikai kelia teismui pareigą vertinti situacijos kontekstą – ar partneriai buvo pažįstami, ar turėjo anksčiau intymių santykių, ar kaltinamasis turėjo pagrindo tikėtis suartėjimo ir t.t[112]. Toks teiginys leidžia manyti, kad sutikimas lytiniams santykiams gali būti preziumuojamas ar tapti išdava pirmesnių partnerio veiksmų. Tačiau autorės nuomone, tokie požymiai sutikimui ar kitokiai valios išraiškai negali būti taikomi. Tai, kad nukentėjusysis yra apsvaigęs nuo alkoholio ir sąmoningai įsėda į kaltinamojo automobilį, ar įsileidžia kaltinamąjį į savo kambarį, negali reikšti paties sutikimo lytiniams santykiams. Vertinant teorijoje pateiktus situacijos konteksto elementus, galėtume visus atvejus, kuomet partneris lytiškai santykiauja su savo partnere, šiai esant be sąmonės dėl apsvaigimo nuo alkoholio, vertinti kaip lytinį santykiavimą abipusiu susitarimu, vien todėl, kad draugystės faktas leidžia partneriui manyti, kad

[107] Pakruojo rajono apylinkės teismo 2013 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-744/2013

[108] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49., *supra* note 69.

[109] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt., *supra* note 31, p. 180.

[110] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimas, *op. cit*.

[111]Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt., *op.cit*.

[112] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *supra* note 57, p. 148.

visi lytiniai santykiai nepaisant aplinkybių (apsvaigimo) yra ne prievartiniai. Autorė sutinka, kad įvykio konteksto vertinimas turi įtakos veikos kvalifikavimui, tačiau ne lemiamos. Nuomonei pagrįsti pateikiamas LAT sprendimas, kuriuo atmesdama kasacinį nuteistojo skundą, teisėjų kolegija pasisakė, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai nustatė, jog lytiniai santykiai su nukentėjusiąja buvo nesavanoriški: „*Nors nukentėjusioji V. R. buvo bejėgiškos būklės dėl savo pačios veiksmų, tačiau jos veiksmai dar iki tokios būklės nepateisina S. D. elgesio pasinaudojant valios išreikšti nebegalinčia nukentėjusiąja“*[113]. Pasinaudojimo bejėgiška nukentėjusiojo būkle požymio neinkriminavimas reikalauja atmesti faktą, kad nukentėjusysis buvo tokios būsenos (apsvaigęs), kad nesugebėjo suvokti su juo daromų veiksmų ir (ar) jiems pasipriešinti, o kaltinamasis tai suvokdamas tuo pasinaudojo. Būtent šių faktų nustatymas turi turėti lemiamą reikšmę veiką kvalifikuojant pagal LR BK 151^1 str. 1 d. Štai vienoje baudžiamojoje byloje teismas konstatavo, kad kaltinamasis lytiškai santykiavo su nepilnamete nukentėjusiąja pažeisdamas jos seksualinį neliečiamumą, nors tiek nukentėjusioji, tiek kaltinamasis buvo neblaivūs, tačiau remiantis nukentėjusiosios parodymais nustatyta, kad neblaivumas neturėjo įtakos veiksmų suvokimui ar gebėjimui priešintis: „*Atsimena momentą, kad suprato, jog guli ant žemės, buvo nuoga, pajuto, kad A. B. guli ant jos ir tuo pačiu momentu suprato, kad jis su ja lytiškai santykiauja, nes pajuto, kad A. B. yra jai įkišęs ten savo daiktą. Neatsimena, ar A. B. ką nors sakė apie tai, kad jis baigtų, tikrai nešaukė, nesidraskė. Paskui, kai A. B. nuo jos atsistojo ir pradėjo rengtis, ji irgi susirado savo rūbus ir apsirengė“*[114]. Šioje byloje teismas nukentėjusiosios neblaivumą vertino remdamasis nukentėjusiosios bei kitų liudytojų parodymais, kad visa kompanija gėrė vyno, sidro, degtinės, alaus, ji pati jautėsi esanti neblaivi, pradėjo kliuvinėti, negalėjo paeiti, ji gėrė visokius gėrimus, išgėrė beveik visa degtinę. Atkreiptinas dėmesys, kad nors lytinio akto pradžios neprisiminė nei kaltinamasis (prisiminė tik glamones), nei nukentėjusioji, bet būtent pastarosios veiksmai lytinio akto metu bei po jo (suvokė, ir nesipriešino, sugebėjo pati apsirengti) teismui leido padaryti išvadą apie neprievartinį santykiavimo pobūdį, o ne kitos, byloje atskleistos, aplinkybės – kad tai pirmieji nukentėjusiosios lytiniai santykiai, draugystė su kaltinamuoju.

Baudžiamosios teisės šaltiniuose apie apsvaigimo lygio, turėjusio reikšmės asmens suvokimui, nustatymą mažai kalbama, tačiau pateikiama, kad asmuo, kuris praranda sąmonę, yra per girtas duoti sutikimą lytiniams santykiams arba asmuo, kuris negali atlikti normalių funkcijų – stovėti, vairuoti automobilį, dalyvauti pokalbyje – yra per daug apsvaigęs nuo alkoholio, kad galėtų

[113] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-394/2012.

[114] Akmenės rajono apylinkės teismo 2012 m. lapkričio 28 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-184-922/2012.

sutikti lytiškai santykiauti[115]. Tai galima pavadinti objektyviai pasireiškiančiais žymaus apsvaigimo (netgi ir nuo psichotropinių medžiagų) požymiais. Būtent gebėjimas savarankiškai judėti buvo vienas iš argumentų paneigiančių nukentėjusiosios sutikimą lytiniams santykiams baudžiamojoje byloje Nr. 1A-153-120/2013: „*Atsižvelgiant į jos protinio išsivystymo lygį ir amžių, turimas žinias, įvykio metu galėjo suprasti su ja atliekamų veiksmų pobūdį, tačiau negalėjo visapusiškai teisingai suprasti tų veiksmų reikšmės, todėl ji pavėluotai suprato tikruosius įtariamųjų ketinimus ir negalėjo adekvačiai priešintis įtariamųjų veiksmams./ Ją pykino ir ji vėmė. Jos išgertas alkoholis, jos amžius (buvo 14 m.), rastų jos laukusių vaikinų grupė, kurią sudarė vienas suaugęs kitas beveik suaugęs vaikinai bei tai, kad ji ir po lytinio santykiavimo su ja nepaėjo, kad ją vaikinai turėjo nešti, patvirtina nukentėjusios parodymus apie tai, kad priešintis ji nepajėgė ir tikrai buvo bejėgiškos būklės*“[116]. Šioje byloje teismas vertino ne tik nukentėjusiosios gebėjimą suvokti veiksmus, jų pobūdį, bet ir galėjimą jiems pasipriešinti. Be to, kaltinamųjų veiksmai, kai nukentėjusiąją, parkritusią ant suoliuko, jie patys nurengė siekdami lytiškai santykiauti tik leido pagrįsti požymį, kad šie naudojasi tokia jos padėtimi dėl apsvaigimo.

Vertindama amžiaus, ligos ar apsvaigimo nuo alkoholio ar kitų medžiagų įtaką asmens iki 16 metų sutikimui lytiškai santykiauti ar kitaip tenkinti lytinę aistrą, autorė daro pagrįstą išvadą, kad visais atvejais privaloma nustatyti požymių 2 grupes: bejėgišką nukentėjusiojo būklę bei tai, kad kaltinamasis ta būkle pasinaudoja. Kitaip nei fizinio smurto, grasinimo jį panaudoti ar kitokios psichinės prievartos atveju, vertinant galimus neprievartinio pobūdžio lytinius santykius nustatomas nukentėjusiojo gebėjimas suvokti su juo atliekamų veiksmų pobūdį, reikšmę bei gebėjimą priešintis tokiems veiksmams. Apžvelgta teismų praktika parodė, kad ne visais atvejais veikos aplinkybės tiesiogiai nurodo nukentėjusiojo bejėgiškos būklės kilimo priežastį, o kaltinamojo psichinio santykio su būtinaisiais veikos požymiais detalesnės analizės trūkumas lemia klaidingą veikos kvalifikaciją.

2.1.3. LR BK 151[1] str. 5 d. numatytos sąlygos pritaikomumas nusikalstamą veiką kvalifikavus pagal LR BK 151[1] str. 1 d.

Bendrai vertinant LR BK 151[1] str. 5 d., ji savo struktūra yra nukreipiančio pobūdžio norma, kuria įstatymo leidėjas tarsi iškelia papildomą sąlygą LR BK 151[1] str. 1 d. normos taikymui. Šio str.

[115] McGregor, J., supra note 59, p. 150.

[116] Kauno apygardos teismo 2013 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-153-120/2013.

5 d. nurodo, kad pilnamečio lytiniai santykiai su jaunesniu nei 16 metų asmeniu abipusiu sutikimu nelaikomi nusikaltimu, jei tarp šių asmenų nėra didelio amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo. Autorė pabrėžia, kad iš visų šiame darbe analizuotų užsienio šalių BK, tik Švedijos ir Suomijos BK yra numatyta panaši sąlyga, todėl galime teigti, kad konkreti LR BK norma priskirtina Skandinavijos šalių pasirinktam veikos kriminalizavimo modeliui. Tačiau kitaip nei visuose nagrinėtuose užsienio BK, LR BK 151^1 str. 1 d. nurodomas konkretus subjekto amžius – pilnametis asmuo. Verta pastebėti tai, kad minėti kriterijai partneriams, tarp kurių lytiniai santykiai nelaikomi nusikaltimu, Skandinavijos šalyse yra tik 2: nedidelis fizinės ir protinės brandos skirtumas. Tikėtina, kad įstatymų leidėjas pirmiausiai apibrėždamas subjekto amžių – 18 m., iš baudžiamųjų teisinių santykių siekė eliminuoti savanoriškus lytinius santykius tarp nepilnamečių, kurie, kaip autorė jau minėjo, nėra nusikalstami. Vertinant nagrinėtą baudžiamosios teisės teoriją, pasigendama savanoriškų lytinių santykių teisinio vertinimo įžvalgų, kuomet tokie veiksmai nebūtų laikomi nusikalstamais. Todėl autorė, siekdama atskleisti šios normos taikymą, kelia kelis klausimus: ar įstatymų leidėjo pasirinktas normos modelis, nustatyti minimalų amžiaus skirtumą nurodant atsakomybės subjekto amžių yra vienintelis ir neginčijamas veiksmų priskyrimo nusikaltimui kriterijus; ar LR BK 151^1 str. 5 d. dalyje išvardytų kriterijų neatitikimas yra privaloma sąlyga veiką laikyti nusikaltimu; jei tai privaloma sąlyga – ar teisminės institucijos privalo išnagrinėti galimą šių kriterijų taikymą konkrečioje byloje?

Autorė analizuodama baudžiamąsias bylas pastebėjo, kad veiką kvalifikavus pagal LR BK 151^1 str. 1 d. beveik niekur nepasisakoma apie to paties str. 5 d. išvardytus kriterijus. Štai vienoje, jau prieš tai nagrinėtoje byloje, teismas tiesiog konstatavo, kad LR BK 151^1 str. 5 d. nuostatos kaltinamojo M.M. atžvilgiu netaikytinos, nes tarp jo ir nukentėjusiosios yra didelis amžiaus skirtumas[117]. Tikėtina teismas rėmėsi matematiniu skaičiavimu bei lyginimu su įstatyme netiesiogiai numatytu minimalaus amžiaus skirtumu. Šioje byloje nuteistajam veikos padarymo metu buvo 19 m., o nukentėjusiajai – 13 metų, todėl gali logiškai atrodyti, jog 6 metų skirtumas (kai iš įstatymo išplaukia minimalus 2 metų amžiaus skirtumas) yra neginčytinai didelis amžiaus skirtumas. Vertindama teismo argumentus, autorė sprendžia, kad pasisakant apie LR BK 151^1 str. 5 d. pritaikymą konkrečioje byloje, teismas rėmėsi tik pirmuoju kriterijumi – amžiaus skirtumo nustatymu. Tačiau šioje byloje autorė pasigedo teismo pasisakymo dėl kitų dviejų kriterijų – fizinės ir dvasinės brandos skirtumo. Juk užsienio teismų praktikos baudžiamosiose bylose pavyzdžiai parodė, kad sprendžiant klausimą dėl amžiaus skirtumo bei kitų kriterijų, faktinis amžių skirtumas

[117] Nr. 2K-527/2011, *supra* note 99.

nėra lemiamas. Be to, jau prieš tai buvo minėta, kad fizinė branda ne visada parodo asmens subrendimą. Vertindama konkrečios bylos faktines aplinkybes, autorė galėtų teigti, kad fizinė bei dvasinė branda (nors ir dėl jos nebuvo pasisakyta) tarp santykio dalyvių galėjo ir nesiskirti (pirmosios instancijos teismas pasisakė, kad vertinant kaltinamojo, nukentėjusios, kitų liudytojų parodymus bei ekspertų ir psichologų išvadas, jų abiejų psichinė bei socialinė branda labai skirtis negalėjo). Autorė daro prielaidą, kad teismas priimdamas galutinį sprendimą, sprendžiant dėl LR BK 151^1 str. 5 d. taikymo, rėmėsi tik ekspertų išvadomis dėl nukentėjusiosios gebėjimo suvokti su ja atliekamų veiksmų esmę bei reikšmę. Autorė mano, kad tų pačių ekspertizės, specialistų išvadų nepakanka apspręsti asmens dvasinės brandos, nes vien gebėjimas suvokti daromų veiksmų esmę, reikšmę, galimus padarinius dar nelemia asmens dvasinės, socialinės brandos žemo ar aukšto lygio, bei apskritai, koks tai lygis. Pavyzdžiu laikytina užsienio šalių teismų praktika, kuomet nustatinėjant fizinės ir dvasinės brandos skirtumą, vertinamas ir kaltinamojo dvasinės ir fizinės brandos lygis. Nors čia taip pat neišvengiama praktinių problemų. Vienoje iš jau nagrinėtų bylų, teismo medicinos ekspertė apie brandos tyrimo metodiką paaiškino, jog lytinis asmenų subrendimas šiuo metu nėra nustatinėjamas dėl akceleracijos – paankstėjusio bei pagreitėjusio augimo ir lytinio brendimo, dabar paaugliai subręsta anksčiau nei subręsdavo prieš 20 metų[118]. Vertinant šį pasisakymą, autorė pastebi, kad iškyla teorinio apibrėžimo bei praktinė kriterijų „fizinė bei dvasinė branda“, jų skirtumo nustatymo problema. Teigiamai vertinama teismų pasirinkimą vertinti fizinę bei dvasinę brandą, jų skirtumą analizuojant faktines bylos aplinkybes, kaltinamojo bei nukentėjusiojo santykių turinį, jų moralinį aspektą, remiantis vidiniu įsitikinimu. Lietuvos Apeliacinis teismas baudžiamojoje byloje Nr. 1A-158/2012 pasisakydamas dėl galimo LR BK 151^1 str. 5 d. pritaikymo, nepaisant amžiaus skirtumo, kuris buvo 4 metai (vienai iš kaltinamųjų buvo 18 metų, nukentėjusiajai 13 m. (teismas vertino amžių, kurį suvokė kaltinamoji – 14 m.)), padarė kategorišką išvadą, kad didelis nuteistosios ir nukentėjusiosios dvasinės bei fizinės brandos skirtumas yra akivaizdus[119]. Nors teismas nekonkretizavo šios išvados, tačiau rėmėsi faktine bylos medžiaga, kuri parodė, kad grupinių lytinių santykių propagavimas, ne pirmi lytiniai santykiai, lytinės aistros tenkinimo būdai, kuriuos atlikti siūlė kaltinamieji ir nukentėjusiosios pirmoji patirtis akivaizdžiai parodo didelį fizinės bei dvasinės brandos skirtumą. Tačiau, net ir vertinant teismų sprendimus, autorės nuomone, moksliškai būtų nepagrįsta remtis tikėtinomis įžvalgomis, kodėl teismas padarė vieną ar kitą išvadą, todėl konkrečiu atveju, darbo autorė neįžvelgė argumentų, kodėl jų išvados yra akivaizdžios.

[118] Nr. 1A-313/2012, *supra* note 84.

[119] Nr. 1A-158/2012, *supra* note 97.

Bene daugiausiai aiškumo atsakant į šiame poskyryje autorės iškeltus klausimus, suteikia viena Lietuvos Apeliacinio teismo baudžiamoji byla[120], kurioje, nepaisant to, kad apeliantas buvo išteisintas, nes veikos padarymo metu nebuvo sulaukęs 18 m., teismas vis tiek pasisakė dėl LR BK 151^1 str. 5 d. taikymo. LR BK 151^1 str. 5 d. nuostatos buvo įvardytos kaip papildomos būtinos patraukimo baudžiamojon atsakomybėn pagal LR BK 151^1 str. 1 d. sąlygos. Todėl, autorė daro pagrįstą išvadą, kad didelio amžiaus skirtumo, fizinės ir dvasinės brandos skirtumo nustatymas yra privaloma sąlyga, be kurios nagrinėjimo negalima spręsti apie asmens veikos nusikalstamą pobūdį. Taip pat be to, kad teismas šioje byloje nurodė, jog vertinant nukentėjusiosios dvasinę brandą turi būti atsižvelgiama į teismo psichiatrijos-psichologijos ekspertizės išvadą, teismas pasisakė ir dėl to, kas laikoma dvasine bei socialine branda: *„Asmens dvasinę ir socialinę brandą atskleidžia to asmens turimų žinių kiekis, jo požiūris į aplinką ir jį supančius asmenis, gebėjimas vertinti visuomenės keliamus reikalavimus jo amžiaus žmonėms ir žinoti savo vietą jį supančioje aplinkoje, gebėjimas numatyti savo veikos padarinius ir juos planuoti, kritikuoti ir būti savikritiškam, atkaklus užsibrėžtų tikslų siekis, galėjimas kontroliuoti savo emocijas ir veiksmus kritinėse situacijose bei kt.“*[121]. Taigi, kaip ir prieš tai aptartų bylų atveju, formuojasi praktika, kai asmens dvasinė bei socialinė, fizinė branda nustatoma remiantis faktinių duomenų visuma, jų vertinimu. Šioje byloje be jau išvardintų aspektų, teismas taip pat vertino ir kaltinamojo dvasinę brandą. Kolegija vadovavosi nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės kilimo pagrindais, numatytais LR BK 80 – 81 str. Komentuodama LR BK 81 str. 2 d. ji pasisakė, kad įstatymų leidėjas numato galimybę asmenų iki 21 metų amžiaus dvasinę ir socialinę brandą prilyginti nepilnamečių asmenų brandai, nes, kolegijos nuomone, 18-20 metų asmenys pagal socialinę brandą iš tiesų nedaug skiriasi nuo nepilnamečių. Autorė pripažįsta, kad toks sisteminiu būdu pagrįstas argumentavimo būdas, kartu su bylos faktiniais duomenimis bei dvasinės ir socialinės brandos analize yra pavyzdinis. Būtent šiais argumentais remdamasis teismas padarė išvadą, kad 4 metų amžiaus skirtumas, fizinės, dvasinės bei socialinės brandos skirtumai šioje byloje negalėtų būti laikomi dideliais. Autorė mano, kad šiuo metu galiojančios LR BK 1511 str. 1 d. ir 5 d. nuostatos bei šis teismo sprendimas atskleidė, jog įstatymo leidėjo pasirinktas normų konstravimo būdas, jų susiaurinimas būtinomis sąlygomis yra ganėtinai pagrįstas ir praktiškai pritaikomas, tačiau taikomas retai.

Apibendrinant, Lietuvos Respublikoje pasirinktas asmenų sutikimo lytiniams santykiams amžius (seksualinio neliečiamumo amžius) nekelia abejonių savo pagrįstumu. Tačiau, nors ir praėjus

[120] Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. sausio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-62/2014.

[121] Ibid.

daugiau nei 4 metams po įstatymo pakeitimų, teismų praktikoje trūksta detalesnio LR BK 151^1 str. 1 d. nuostatų taikymo argumentavimo, kuris kaip parodė praktika, dažniausiai apsiriboja iššaginimo, seksualinio prievartavimo bei privertimo lytiškai santykiauti požymių atmetimu (neretai ir paviršutinišku) vertinant asmens sutikimą lytiniams santykiams, ir beveik nevertinant būtinųjų sąlygų baudžiamajai atsakomybei kilti, kurios numatytos LR BK 151^1 str. 5 d. Autorė taip pat pasigedo baudžiamosios teisės mokslininkų dėmesio aptariamiems pakeitimams. Tikėtina tai lemia nuomonė, kad teorinių aptariamos veikos kvalifikavimo problemų nekyla, nes šios nusikalstamos veikos inkriminavimas remiasi galimu kitų seksualinio pobūdžio nusikaltimų požymių analize. Autorė mano, kad vertinant tikrąjį sutikimą, juolab duotą nepilnamečio iki 16 metų asmens, būtina detaliau analizuoti vadinamas ribines situacijas, kuomet nukentėjusiojo duotas sutikimas yra nulemtas tokių veiksnių kaip grasinimo/pasiūlymo, savanoriško apsvaigimo nuo alkoholio ar kitų medžiagų ir pan. Be to, teismo ekspertų išvados parodė, kad visgi trūksta vieningos metodikos vertinant nukentėjusiojo iki 16 metų (ir apskritai nepilnamečio asmens) socialinę bei dvasinę brandą, fizinį subrendimą. Būtent šie trūkumai lemia atmestiną bei „automatinį“ seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų, kuriose nėra akivaizdžių LR BK 149 str. 3-4 d. 150 str. 3-4 d. bei 151 str. numatytų nusikaltimų požymių, kvalifikavimą pagal LR BK 151^1 str. nuostatas, nesvarstant apskritai galimą 151^1 str. 5 d. taikymą. Nepaisant išsakytų trūkumų, peržvelgti užsienio šalių BK, užsienio šalių bei Lietuvos teismų praktika, atskleidė, kad LR BK nuostatos dėl lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą pasirinktu modeliu krypsta į Europoje vyraujančius modelius, o aktualiausia, nors ir apimtimi maža, teismų praktika leidžia prognozuoti vis detalesnę šių nuostatų analizę būsimose baudžiamosiose bylose, galbūt ir baudžiamosios teisės teorijoje taip išvengiant skubotų ir diskutuotinų sprendimų.

3. JAUNESNIO NEGU ŠEŠIOLIKOS METŲ ASMENS TVIRKINIMO BAUDŽIAMOJO TEISINIO VERTINIMO PROBLEMATIKA BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS TEORIJOJE IR TEISMŲ PRAKTIKOJE

Seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų reglamentavimo raida atskleidė, kad iki naujojo LR BK įsigaliojimo, tuomet taikyto 1961 m. LR BK 118 str. numatė baudžiamąją atsakomybę už iššaginimą, o atskiros normos, kriminalizavusios seksualinį prievartavimą nebuvo. Būtent ši spraga leido įvairiai interpretuoti lytinio santykiavimo sampratą. Ir tik naujuoju LR BK, įsigaliojusiu 2003 m. gegužės 1 d., įstatymų leidėjas galutinai atskyrė prievartinio lytinio santykiavimo veiką nuo prievartinės lytinės aistros tenkinimo, jas konstruodamas atskiruose įstatymo straipsniuose – 149 str. bei 150 str. Būtent pastarasis numato, kad veika gali būti padaroma trimis alternatyviais būdais – analiniu – *per anus*, oraliniu – *per os* bei kitokio fizinio sąlyčio būdu. Autorė teigia, kad vienas iš šių seksualinio prievartavimo padarymo būdų – kitoks fizinis sąlytis – kelia nemažai seksualinio pobūdžio nusikalstamos veikos kvalifikavimo problemų, kuomet veika tuo pačiu gali būti vertinama ir kaip tvirkinamieji veiksmai. Be to, išnagrinėjusi lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą nusikalstamos veikos sudėtį, autorė pastebi, kad šios normos pakeitimas, tinkamai kriminalizavus seksualinio pobūdžio santykius esant nukentėjusiojo sutikimui, taip pat pašalino J. Nociaus įvardytą teisinio vertinimo problemą. Iki šių pakeitimų, pagal LR BK 153 str. buvo kvalifikuojami ir tokie veiksmai kaip lytinis santykiavimas ar lytinės aistros tenkinimas su mažamečiu jam sutinkat, jei teismai įvertinę jų psichinę ir socialinę brandą, nustatydavo, kad duotas sutikimas yra laisvanoriškas ir sąmoningas. Toks įstatymo taikymas galėjo būti pagrįstas tiesiog teisinio veikos įvertinimo būtinumu, siekiant apsaugoti nukentėjusiuosius, nors loginiu požiūriu, lytinio santykiavimo bei lytinės aistros tenkinimo veikos negalėjo būti prilyginamos tvirkinamiesiems veiksmams.

Remiantis baudžiamosios teisės teorija, seksualiniu prievartavimu kitokio fizinio sąlyčio būdu paprastai pripažįstami pirštų ar įvairių daiktų įvedimas į makštį arba išeinamąją angą, nukentėjusiojo organų intensyvus lietimas, nukentėjusiojo kūno lietimas savo lytiniais organais, privertimas nukentėjusiojo intensyviai liesti kaltininko lytinius organus[122]. Panašiai seksualinis prievartavimas kitokio fizinio sąlyčio būdu apibrėžiamas ir LAT teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarime Nr. 49 „Teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose apžvalga“ – lytinė aistra tenkinama kitokio fizinio sąlyčio būdu (*inter femora*):

[122] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *supra* note 57, p. 162.

masturbuojant vyro ar moters lytinius organus, liečiant lytiniu organu kito žmogaus kūną ir pan.[123]. Teismas taip pat pripažįsta, kad lytinės aistros tenkinimu kitokio fizinio sąlyčio būdu laikomi ir tokie atvejai, kai kaltininkas tenkina lytinę aistrą kišdamas pirštus ar kitokius daiktus į kito asmens lytinius organus ar išeinamąją angą[124]. Tuo tarpu LR BK komentare kiek konkrečiau nurodoma, kokie veiksmai apima lytinės aistros tenkinimą kitokio fizinio sąlyčio būdu, t. y. visi homoseksualaus, lesbietiško, sadistinio, mazochistinio seksualinio pasitenkinimo formos fiziškai kontaktuojant lytiniais organais, rankomis, liežuviu, kitomis kūno dalimis[125]. Remiantis prof. O. Fedosiuk nuomone, seksualinį prievartavimą gali atitikti ne bet koks fizinis sąlytis su nukentėjusiuoju, o tik toks, kuris pagal savo poveikį ir neigiamus padarinius prilygsta natūraliam, analiniam arba oraliniam prievartiniam lytiniam aktui: pirštų ar įvairių daiktų įvedimas į makštį arba išeinamąją angą, privertimas masturbuoti, užgulimas visu kūnu ir kt.[126]. Beje pastarasis veiksmas, užgulimas visu kūnu, atitinkamai pagal kitas aplinkybes, pvz. kaltininkas ir nukentėjusysis yra apsirengę, atviromis kūno vietomis nekontaktuojama, gali būti vertinami kaip kitokio pobūdžio seksualiniai veiksmai, pvz. tvirkinimas, nes objektyviai sunku būtų teigti, kad tokiu būdu imituojamas natūralus lytinis aktas.

Autorė pateikia ir Rusijos Federacijos baudžiamojo kodekso (toliau RF BK) nuostatų analizę, kadangi lygiai taip pat, seksualinio prievartavimo norma buvo sukurta išskiriant lytinio santykiavimo sampratą iššaginimo sudėtyje. RF BK 132 str. numato, kad sekualiniu prievartavimu objektyviai laikomi tokie prievartiniai (panaudojant fizinį smurtą, grasinant jį naudoti ar pasinaudojant bejėgiška būkle) veiksmai kaip pederastija, lesbianizmas ar kiti seksualinio pobūdžio veiksmai[127]. Būtent pastarieji remiantis RF BK komentaru atitinka kitokį fizinį sąlytį, nes jame pateikiama, kad pederastija, kaip homoseksualizmo forma laikomas prievartinis lytinės aistros patenkinimas vyru su vyru (*per anus*), lesbianizmas (sapfizmas, tribacija) pasireiškia lytinės aistros tenkinimu tarp moterų tokiais seksualinio pobūdžio veiksmais kaip lytinio akto imitavimu, kontaktuojant oraliniais-genitaliniais būdais, petingu, frotažu, o kitokio pobūdžio seksualiniai veiksmai – tai prievartiniai lytinės aistros tenkinimo būdai tarp vyro ir moters, tarp vyrų ir moterų

[123] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49, *supra* note 69.

[124] *Ibid.*

[125] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt., *supra* note 31, p. 185.

[126] Fedosiuk, O. Nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui kvalifikavimas. Paskaitų tezės.

[127] Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-15] <http://docs.cntd.ru/document/ugolovnyj-kodeks-rf-uk-rf>

skirtingomis formomis, išskyrus iššaginimą, homoseksualizmą ar lesbianizmą[128]. Iš šio išaiškinimo vis dar neaišku, kokie veiksmai galėtų būti laikomi kitokio fizinio sąlyčio veiksmais, kadangi net ir juos konkretizuodami RF BK komentaro sudarytojai nurodo, kad tokie veiksmai gali pasireikšti lytinio akto imitavimu ar poveikiu į partnerio kūną be lytinio akto požymių, sukeliančių kaltinamojo lytinį susijaudinimą ir orgazmą[129]. Kaip matyti, komentare nepateikiami konkretūs lytinės aistros tenkinimo kitokiais būdais pavyzdžiai, apsiribojama tik nukentėjusiojo ir kaltinamojo lyties kriterijais, kai tuo tarpu LR BK komentare pateikiamas tokio santykiavimo pobūdis. Diskusijų kelia ir kategoriškas teiginys, kad tokie veiksmai turi sukelti kaltinamojo lytinį susijaudinimą ar orgazmą. Seksualinio prievartavimo nusikaltimo sudėtis yra formali, todėl jos baigtumas siejamas su konkrečių veiksmų pradžia, šiuo atveju lytinės aistros tenkinimo veiksmų pradėjimu, o ne su galutiniu lytinės aistros patenkinimu. Todėl šiame išaiškinime labiau tiktų galėjimo objektyviai tokiais veiksmais sukelti kaltinamojo lytinį susijaudinimą kriterijus. Autorė mano, kad šis kriterijus akcentuojamas nurodant seksualinio prievartavimo tikslą, kuris, toliau matysime, skiriasi nuo tvirkinamųjų veiksmų tikslo.

LR BK 153 str. tiek iki 2014 m. priimtų pakeitimų, tiek po jų, tvirkinamųjų veiksmų sąvoka nepateikiama. Remiantis baudžiamosios teisės teorija tvirkinimas yra seksualinio pobūdžio veiksmai vaiko atžvilgiu, kuris gali būti dviejų formų: fizinis tvirkinimas (įvairūs fizinio sąlyčio veiksmai vaiko atžvilgiu, vaikų skatinimas atlikti juos tarp savęs, tokių veiksmų atlikimas vaikui stebint) ir intelektualus tvirkinimas (pvz.: pornografijos rodymas)[130]. Panašiai rašoma ir LR BK komentare, kuriame tvirkinamieji veiksmai sugrupuoti į keturias grupes: 1) seksualinių veiksmų – lytinio santykiavimo, kitokio lytinės aistros tenkinimo su partneriu, masturbacijos, ekshibicionizmo – atlikimas mažamečių akivaizdoje; 2) mažamečių lenkimas, vertimas atlikti seksualinius veiksmus tarp savęs ar su savimi; 3) pornografijos demonstravimas mažamečiams; 4) kitoks intelektualus tvirkinimas – amoralūs pasakojimai apie seksualinio potraukio tenkinimą ir pan.[131]. Verta paminėti, kad 2014 m. kovo 13 d. pataisa, nukentėjusiuoju pagal aptariamą straipsnį laikomas jaunesnis negu šešiolikos metų asmuo, todėl nukentėjusiuoju gali būti ne tik vaikai iki 14 metų, bet ir iki 16 metų. Kiek konkrečiau tvirkinamieji veiksmai įvardijami Lietuvos Aukščiausio teismo, pagal kurį, vaiko

---

[128] Kommentarij k ugolovnomu kodeksy Rossijskoj Federacii (postatejnyj) (pod red.d-ra jurid.nauk. prof. A.I.Chuchaeva) – Moskva:KONTRAKT, 2012, p. 132.

[129] *Ibid.*

[130] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *supra* note 57, p. 187.

[131] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt., *supra* note 31, p. 194

tvirkinimas gali būti padaromas įvairiomis formomis: demonstruojant mažamečiui lytinius organus, jį nurengiant, glostant vaiko kūną ar jo lytinius organus, prašant glostyti kaltininko lytinius organus, taip pat ir lytiškai santykiaujant ar tenkinant lytinę aistrą jo akivaizdoje ar pan.[132]. Lyginant su RF BK, jame panašiai kaip ir LR BK apsiribojama tik tvirkinamųjų veiksmų terminu, jo neaiškinant, tačiau nurodoma, kad tokie veiksmai atliekami nenaudojant prievartos[133]. Autorė pastebi, kad tokiu straipsnio konstravimo būdu, Rusijos įstatymų leidėjas konkrečiai apibrėžė, kad atvejai kuomet naudojama prievarta yra pavojingesni, ir nepaisant objektyvaus veikos pasireiškimo, gali būti kvalifikuojami pagal kitą straipsnį, pvz. numatantį baudžiamąją atsakomybę už seksualinį prievartavimą kitokiu būdu. Šios šalies baudžiamosios teisės teorijoje pateikiamas panašus tvirkinamųjų veiksmų apibūdinimas, kuris taip pat gali būti ir fizinis, ir intelektualinis, o kalbant apie pirmuosius – tai nukentėjusiojo ar paties kaltinamojo lytinių organų apnuoginimas, jų lietimas, masturbacija[134]. Vertinant pateiktus tvirkinamųjų veiksmų (kalbama apie fizinį tvirkinimą) pavyzdžius Lietuvos bei Rusijos baudžiamuosius teisės šaltiniuose matyti, kad baigtinio tvirkinamųjų veiksmų sąrašo nėra, o ir praktiniu požiūriu negali būti. Todėl siekiant tinkamai įvertinti konkretų atvejį, neretai teismai susiduria su netinkama veikos kvalifikacija, o žemesnių instancijų teismai vengia išdėstyti konkrečius argumentus ar kriterijus, kuriais remiantis priėmė sprendimą. Autorė mano, kad detalesnė seksualinio prievartavimo kitokio fizinio sąlyčio būdu bei tvirkinamųjų veiksmų nusikaltimų analizė leis konkrečiau suformuluoti jų atribojimo kriterijus.

3.1. Pagrindiniai tvirkinamųjų veiksmų ir lytinio prievartavimo atribojimo kriterijai: veika ir padarymo būdas

Baudžiamosios teisės teorijoje yra pateikiama, į ką reikia kreipti dėmesį, siekiant nustatyti ar konkretūs veiksmai turi seksualinio prievartavimo požymių. Vieni jų yra veikos intensyvumas – panašumas į natūralų, analinį ir oralinį aktą bei panaudotos prievartos intensyvumas[135]. Šiuos kriterijus autorė bendrai įvardija veiksmais, kuriais pasireiškia veika bei jos padarymo būdas – būtent jie gali būti laikomi vienais pagrindinių kriterijų, padedančių atriboti seksualinį prievartavimą

[132] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49, *supra* note 69.

[133] Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas.<http://docs.cntd.ru/document/ugolovnyj-kodeks-rf-uk-rf>

[134] Ugolovnoe pravo Rossii. Ocobennaja chast, (pod red.d-ra jurid.nauk. prof. A.I. Ragora), Moskva: Ehsmo, 2010, p. 111.

[135] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *supra* note 57, p.162.

nuo tvirkinamųjų veiksmų. Vienoje iš dažniausiai cituojamų baudžiamųjų bylų nurodoma: „ *BK 150 straipsnio 4 dalyje numatytas lytinės aistros su mažamečiu tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu sutampa su BK 153 straipsnyje numatyto mažamečio tvirkinimo veika tuo, kad abiem atvejais su mažamečiu atliekami neteisėti seksualinio pobūdžio veiksmai, kurie gali pasireikšti panašia forma. Atribojant lytinės aistros tenkinimą kitokio fizinio sąlyčio būdu nuo tvirkinamųjų veiksmų, turi būti įvertinamas su mažamečiu atliekamų neteisėtų veiksmų seksualinis pobūdis ir jų intensyvumas/...tvirkinamieji veiksmai yra nesusiję su intervencija į moters lytinius organus ir lytinės aistros tenkinimu su tuo žmogumi. Kadangi nuteistasis ne liesdavo ar glostydavo nukentėjusiosios išorinius lytinius organus, o kišdavo pirštus nukentėjusiajai į makštį tokiu būdu imituodamas natūralų lytinį aktą, apeliacinės instancijos teismas pagrįstai šiuos neteisėtus veiksmus, pasireiškusius intervencija į nukentėjusiosios kūną, pagal savo pobūdį ir intensyvumą įvertino kaip lytinės aistros tenkinimą kitokio fizinio sąlyčio būdu, o ne mažamečio tvirkinimą“*[136]. Ši byla leidžia aiškiai išskirti taip vadinamus „intervencinius“ ir „minkštus“ fizinio sąlyčio seksualinius veiksmus, pastaruosius vertinant tik kaip tvirkinamuosius. Suprantama, toks atribojimas pagrįstas ir seksualinio pobūdžio veiksmų pavojingumo, žalojančio pobūdžio aspektais. Nors tiek tvirkinamieji veiksmai, tiek seksualinės prievartos patyrimas gali būti vienodai traumuojantys, tačiau vertinant numatytų bausmių skirtumus akivaizdu, kad įstatymų leidėjas neintensyvius, neintervencinio pobūdžio seksualinius veiksmus laiko mažiau žalingais. Tačiau, iki šiol teismai ne vienodai vertina tokius kitokio fizinio sąlyčio seksualinius veiksmus, kaip pavyzdžiui pirštų kišimas į nukentėjusiojo lytinius organus. Štai Kėdainių rajono apylinkės teismas tokius kaltinamojo veiksmus laikė tvirkinamaisiais: „*kaltinamasis S. M. mažametės atžvilgiu atliko tvirkinamuosius veiksmus, tai yra: pasodinęs ją ant stalo ir prasegęs jos kelnes glostė mergaitės kojas, užkišęs ranką už kelnaičių glostė mažametės sėdmenis, lytinius organus, kišo rodomąjį pirštą jai į makštį, dėl ko, mažametė M. M. jautė fizinį skausmą bei reaguodama į stresą patyrė laikiną psichikos sutrikimą, dėl ko jai buvo nesunkiai sutrikdyta sveikata“*[137]. Autorė pastebi, kad šioje byloje teismas pagrįstai tvirkinamaisiais veiksmais laikė mažametės sėdmenų, lytinių organų glostymą, kurie, remiantis baudžiamosios teisės teorija, LAT išaiškinimu yra neintervenciniai ir prilygsta tvirkinamiesiems. Tačiau diskusijų kelia rodomojo piršto kišimas nukentėjusiajai į makštį. Remiantis byloje pateiktais nukentėjusiosios parodymais, ji pastarojo veiksmo metu jautė fizinį skausmą: „*jai dėl to buvo blogai, skaudėjo ir buvo labai gėda, kad dėl kaltinamojo į lyties organus kišto piršto jai lyties organą skaudėjo ir grįžus*

[136] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-725/2007.

[137] Kėdainių rajono apylinkės teismo 2011 m. vasario 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-7-673/2011.

namo, ji vaikščiojo išsižergusi, kitą dieną jai iš ten pradėjo bėgti baltas skystis“[138]. Tokie nukentėjusiosios parodymai, kuriuos patvirtino liudytojų parodymai, autorės nuomone, galėtų pagrįstai leisti kaltinamojo veiksmus vertinti kaip seksualinį prievartavimą kitokio fizinio sąlyčio būdu. Atkreiptinas dėmesys, nors šioje byloje apie tai nepasisakyta, tačiau teismas atskirus du epizodus (pirmasis, kurio metu kaltinamasis glostė mažametę ir antrasis, kurio metu kišo pirštus į makštį) vertino kaip vieną nusikaltimą, todėl neaišku ar kaltinamasis turėjo vieningą tyčią seksualiai prievartauti nukentėjusiąją ir pirmasis epizodas buvo tik preliudija į savo lytinės aistros tenkinimą. Kritikuotinas yra ir Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendis, kuriuo kaltinamojo veiksmai kvalifikuoti kaip tvirkinamieji: *„dušo kabinoje, maudydamas mažametę dukrą D. V., gim. 2006 m., tiksliai nenustatytą kartų skaičių, bet ne mažiau kaip vieną kartą, įkišdamas pirštą mažametei dukrai į lytinius organus, nukentėjusiajai D. V. sukėlė fizinį skausmą.“*[139]. Akivaizdu, kad pirštų kišimas nukentėjusiajam į lytinius organus savo intensyvumu ir pobūdžiu gali būti prilyginami natūraliam, oraliniam ar analiniam lytinės aistros tenkinimo būdui.

Svarbą tinkamai įvertinti kiekvieną kaltinamojo veiką panašioje situacijoje iliustruoja Kauno apygardos teismo sprendimas: *„neginčijami nustatyta, jog kaltinamasis V. M., 2011 metais laikotarpiu nuo sausio 24 d. iki vasario 21 d., tikslesnis laikas ikiteisminio tyrimo metu nenustatytas, naktį, apsvaigęs nuo alkoholio, ir tai turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui, namuose pasinaudodamas nukentėjusiosios J. M. bejėgiška būkle dėl mažametystės ir jai gulint lovoje, klūpėdamas prie lovos lietė nukentėjusiajai krūtis, kišo pirštus jai į lytinius organus - tokio fizinio sąlyčio būdu tenkino savo lytinę aistrą su nukentėjusiąja prieš jos valią, tuo atliko seksualinio prievartavimo veiksmus, todėl jo veika teisingai kvalifikuota pagal LR BK 150 str. 4 d. / Be to, nustatyta, jog kaltinamasis V. M., 2011 m. laikotarpiu nuo sausio 24 d. iki vasario 21 d., mažiausiai keturis kartus, naktimis, tikslesnis laikas ikiteisminio tyrimo metu nenustatytas, apsvaigęs nuo alkoholio ir tai turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui, namuose pasinaudodamas nukentėjusiosios J. M. bejėgiška būkle dėl mažametystės ir jai gulint lovoje, klūpėdamas prie lovos lietė nukentėjusiosios krūtis, kojas, kišo ranką nukentėjusiajai už kelnaičių, lietė lytinius organus - tokio fizinio sąlyčio būdu atliko seksualinio pobūdžio veiksmus mažametės atžvilgiu, galinčius sukelti nukentėjusiosios susijaudinimą ar per ankstyvą domėjimąsi lytiniais santykiais – tokiu būdu darė žalą mažametės psichikos būsenai, t. y. tvirkino mažametę J. M., todėl jo veika šioje dalyje*

[138] Nr. 1-7-673/2011, *supra* note 137.

[139] Kauno miesto apylinkės teismo 2012 m. birželio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-651/2012

teisingai kvalifikuota pagal LR BK 153 str.“[140]. Kaip matyti, šioje byloje teismas pirštų kišimą į lytinius organus vertino kaip intensyvesnio pobūdžio veiksmus nei lytinių organų lietimą, bet to atkreiptinas dėmesys, kad tuo pačiu kiti veiksmai (nukentėjusiosios krūtinės glostymas) kartu su pirštų kišimu į lytinius organus laikyti lytinės aistros tenkinimo veiksmais. Akivaizdu, kad seksualinių nusikaltimų pobūdis lemia, kad beveik visais atvejais vienas ar kitas lytinio santykiavimo ar aistros tenkinimo veiksmas yra lydimas glamonių, kitokių veiksmų, kurie atskirai galėtų sudaryti ir kito seksualinio pobūdžio nusikaltimo sudėtį. LAT yra pasisakęs šiuo aspektu baudžiamojoje byloje Nr. 2K-252/2013: „*Kaip pripažino ir apeliacinės instancijos teismas, būtų galima sutikti, kad kai kurie iš aprašytų veiksmų, pvz., nukentėjusiosios kūno glostymas, tuos veiksmus vertinant atskirai, iš tikrųjų atitiktų ne seksualinio prievartavimo, o mažamečio asmens tvirkinimo požymius. Tačiau V. P. nuteistas už tęstinės nusikalstamos veikos padarymą, kuri reiškėsi ne tik nukentėjusiosios I. V. kūno glostymu, liepimu masturbuoti nuteistojo lytinį organą, jį čiulpti, tačiau lytinė aistra su nukentėjusiąja buvo tenkinama ir nuteistajam kišant savo lytinį organą nukentėjusiajai į analinę angą, bučiuojant bei laižant I. V. lytinius organus, kišant į juos savo pirštus, paėmus nukentėjusiosios ranką, liečiant ja savo lytinį organą. Atsižvelgiant į vieningą nuteistojo tyčios turinį tenkinti lytinę aistrą su mažametę I. V., visi šie tęstinio pobūdžio veiksmai laikini lytinės aistros tenkinimu analiniu ir kitokio fizinio sąlyčio būdu. Taigi pagal byloje nustatytas aplinkybes teismai, kvalifikuodami V. P. veiksmus dėl mažametės seksualinio prievartavimo pagal BK 150 straipsnio 4 dalį, tinkamai taikė baudžiamąjį įstatymą, todėl tenkinti nuteistojo gynėjo prašymą ir perkvalifikuoti nusikalstamą veiką pagal BK 153 straipsnį teisinės galimybės nėra.“*[141].

Seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų prieš mažamečius, nepilnamečius specifika sukelia nemažai problemų siekiant išsiaiškinti kokius konkrečiai veiksmus nukentėjusiojo atžvilgiu atliko kaltinamasis bei kokio intensyvumo jie buvo. Nors prieš tai aptartoje LAT byloje nebuvo pasisakyta dėl kitos nukentėjusios atžvilgiu atliktų veiksmų, tačiau autorė cituoja Apeliacinio teismo nuosprendį, kuriame kolegija pasisakė, kad: *„Kvietimas ir raginimas arba prašymas pačiulpti lytinį organą negali būti laikomas lytinės aistros tenkinimu oraliniu būdu, o yra tik tvirkinamieji veiksmai./Kiti kaltinime nurodyti: nukentėjusiosios kūno, taip pat ir lytinių organų bei analinės angos lietimas arba glostymas, liepimas arba prašymas čiulpti kaltininko lytinius organus arba juos ranka masturbuoti (nukentėjusioji atlikti tokius veiksmus atsisakė), kolegijos nuomone, nėra lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu. Pagal šiame nuosprendyje jau aptartą*

[140] Kauno apygardos teismo 2011 m. lapkričio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-328-493/2011.

[141] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-252/2013.

galiojančią teisminę praktiką, tokie veiksmai sudaro ne seksualinio prievartavimo, o mažamečio asmens tvirkinimo nusikalstamos veikos sudėtį.“[142]. Remiantis peržiūrėtomis bylomis, teismai tokius veiksmus, kaip lytinių organų rodymas, kišimas savo lytinį organą nukentėjusiajam prie lūpų[143], savo lytinio organo trynimas į mažamečio koją per rūbus[144], nukentėjusiojo kūno, lyties organų lietimas, sėdmenų lietimas savo lyties organu[145], rankų užkišimas už kelnaičių, lytinių organų lietimas pirštais, nukentėjusiojo rankos uždėjimas ant savo lyties organų[146] paprastai laiko ne tokiais intensyviais, „minkštais“ kitokio fizinio sąlyčio veiksmais, todėl tokie veiksmai dažniausiai teisingai kvalifikuojami kaip tvirkinamieji. Nors visuotinai pripažįstama, kad tiek tvirkinamųjų veiksmų, tiek tam tikrų lytinės aistros tenkinimo kitokio fizinio sąlyčio būdu apibrėžimo ribos nėra nustatytos, jų sąrašas nėra baigtinis, tad svarbu atrasti ir kitus kriterijus be intensyvumo ar veiksmų pobūdžio padedančių atriboti šiuos nusikaltimus.

Autorė nagrinėdama RF BK įtvirtintą tvirkinimo normą pabrėžia, jog joje numatyta, kad tokie veiksmai atliekami nenaudojant prievartos. Lyginant LR BK 150 str. bei 153 str. dispozicijas, matyti, kad seksualinis prievartavimas gali būti padaromas bet kuriuo iš alternatyviu būdu, t. y. panaudojant fizinį smurtą ar grasinant tuoj pat jį panaudoti, ar kitaip atimant galimybę priešintis, ar pasinaudojant bejėgiška nukentėjusiojo būkle, kai tuo tarpu LR BK 153 str. tvirkinamųjų veiksmų padarymo būdas nėra nurodomas. Todėl logiškai galima teigti, kad tvirkinamiesiems veiksmams inkriminuoti nereikia nustatinėti fizinio smurto panaudojimo, grasinimo tuoj pat jį panaudoti, kitokio galimybės priešintis atėmimo ar pasinaudojimo bejėgiška būkle požymių. Ir atvirkščiai, šiuos požymius būtina nustatyti norint veiką kvalifikuoti pagal LR BK 150 str. Verta prisiminti, kad remiantis LAT lytinės aistros tenkinimas su mažamečiu asmeniu paprastai vertinamas kaip pasinaudojimas nukentėjusiojo bejėgiška būkle, išskyrus atvejus, kai nukentėjusysis pagal savo fizinį ir psichinį išsivystymą bei socialinę brandą suvokė daromų su juo veiksmų esmę ir davė sutikimą tokiems santykiams arba tie veiksmai įvyko mažamečio (nukentėjusiojo) iniciatyva[147]. Jau minėta, kad pagal nusistovėjusią praktiką bei teoriją mažamečiu laikomas asmuo nesulaukęs 14 metų. Kaip minėta, LR BK 153 str. numatyto nusikaltimo sudėtyje nėra pasinaudojimo bejėgiška būkle požymio, tačiau teismų sprendimuose veiką kvalifikavus kaip tvirkinamuosius veiksmus, šis

[142] Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. lapkričio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-433/2012.

[143] Varėnos rajono apylinkės teismo 2011 m. balandžio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-43-308/2011.

[144] Akmenės rajono apylinkės teismo 2011 m. vasario 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-8-440/2011.

[145] Kelmės rajono apylinkės teismo 2013 m. balandžio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-77-496/2013.

[146] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-356/2014.

[147] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutartimas Nr. 49, *supra* note 69.

požymis yra inkriminuojamas: *„A.D. ne mažiau kaip du kartus, pasinaudodamas nukentėjusiosios bejėgiška būkle dėl jos mažametystės, per drabužius lietė nukentėjusiajai E. K., krūtinę, tokio fizinio sąlyčio būdu atliko prieš mažametę seksualaus pobūdžio veiksmus, galinčius sukelti nukentėjusiosios susijaudinimą ar per ankstyvą domėjimąsi lytiniais santykiais - atliko mažamečio asmens tvirkinimo veiksmus. Šiais savo veiksmais A. D. padarė LR BK 153 str. numatytą nusikaltimą.“*[148], *„A. V. pagal BK 153 straipsnį nuteistas už tai, kad/ svetainėje esančioje lovoje, pasinaudodamas nukentėjusiosios V. V. bejėgiška būkle dėl mažametystės, jai gulinčiai vieną kartą užkišdamas ranką už kelnaičių, pirštais liesdamas nukentėjusiosios lytinius organus, po to suimdamas V. V. už jos rankos ją pakišo po savo trumpikėmis, vieną kartą jos ranką uždėjo ant savo lytinių organų ir taip atliko tvirkinimo veiksmus su nukentėjusiąja mažamete V. V.“*[149]. Autorė pastebi, kad seksualinio pobūdžio nusikalstamos veikos nukreiptos prieš asmenis jaunesnius nei 16 metų ir dažniausiai prieš mažamečius pasižymi būtent tokios jų amžiaus nulemtos būklės (veiksmų pobūdžio ir esmės nesuvokimu, raidos ypatumais ir pan.) pasinaudojimu. Kaltininkui dažnu atveju nebūtinas smurto, grasinimų ar kitokių veiksmų kaip galimybės priešintis atėmimas panaudojimas. Anksčiau analizuota teismų praktika baudžiamosiose bylose dėl lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą parodė, kad bylose pasitvirtino asmens, jaunesnio negu 16 metų sutikimo lytiniams santykiams davimo faktas, todėl autorė mano, kad bejėgiškos būklės pasinaudojimo požymis bylose dėl tvirkinamųjų veiksmų nustatomas siekiant paneigti savanoriškus ar nukentėjusiojo iniciatyva nulemtus seksualinio pobūdžio veiksmus. Baudžiamosios teisės teorijoje apie nukentėjusiojo sutikimo reikšmę tvirkinamųjų veiksmų atveju nekalbama. Be to 2010 m. liepos mėn. priėmus LR BK 151^1 str. pakeitimus, atvejai, kuomet lytiškai santykiauta ar lytinė aistra tenkinta su mažamečiu jam sutinkant, ir teismas nustato, kad sutikimas sąmoningas ir duotas suvokiant su juo daromų veiksmų pobūdį ir esmę, nekvalifikuojami pagal LR BK 153 str. Prisiminus LR BK 151^1 str. 1 d. numatyto nusikaltimo sudėtį, joje šiai problemai nagrinėti aktuali nusikalstama veika pasireiškia kaip kitokios lytinės aistros tenkinimas. Pabrėžtina, kad LR BK sistema neleidžia nusikalstamos veikos tų pačių požymių aiškinti skirtingai skirtinguose straipsniuose, taip būtų nepagrįstai išplečiamos vienų nusikaltimų sudėtys ir susiaurinamos kitų. Kauno apygardos teismas apie lytinės aistros tenkinimą kitokio fizinio sąlyčio būdu LR BK 151^1 str. 1 d. sudėtyje yra pasisakęs: *„Apeliacinės instancijos teismas konstatuoja, kad Lietuvos Respublikos BK 151^1 str. 1 d. dispozicijoje yra nurodoma*

[148] Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. spalio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-371/2009.

[149] Nr. 2K-356/2014, *supra* note 156.

atsakomybė už lytinės aistros tenkinimą, tačiau joje nėra imperatyviai nurodoma, kad kitoks fizinis sąlytis privalo būti liečiant bent vieno iš asmenų lytinius organus. Pagrindinė šio straipsnio sąlyga yra tai, kad kaltininkas tenkina savo lytinę aistrą fizinio sąlyčio būdu, taigi ši aplinkybė turi esminę reikšmę kvalifikuojant minėtą nusikalstamą veiką. Iš anksčiau aptartų byloje esančių įrodymų akivaizdžiai matyti, kad nuteistasis D. J. siekė tenkinti savo lytinę aistrą, tai darė su jaunesniu nei 16 metų asmeniu, todėl pirmosios instancijos teismas visiškai pagrįstai padarė išvadą, kad nukentėjusiojo bučiavimas į lūpas įvedant liežuvį į burną šiuo atveju yra lytinės aistros tenkinimas kitokio fizinio sąlyčio būdu. Be to, pirmosios instancijos teismas konstatavo, kad nusikalstamos veikos, D. J. padarytos 2012-03-09 ir 2012-03-20, kvalifikuotinos kaip viena tęstinė nusikalstama veika, kadangi kaltinamasis savo lytinę aistrą tenkino su vienu ir tuo pačiu asmeniu.“[150]. Kaip matyti, siekio patenkinti savo lytinę aistrą kriterijus yra lemiamas fizinio sąlyčio veiksmus vertinti atitinkamai pagal LR BK 150 str., 151 str. ar 151[1] str. nuostatas. Vien tai leidžia daryti išvadą, kad tvirkinamųjų veiksmų inkriminavimo atveju nukentėjusiojo asmens sutikimas neturi juridinės reikšmės, todėl pasinaudojimo bejėgiška būkle požymio inkriminavimas tvirkinamųjų veiksmų sudėtyje, nenustačius kaltininko siekio patenkinti savo lytinę aistrą bei kitų būtinųjų požymių yra perteklinis, nes pasinaudojimas bejėgiška nukentėjusiojo būkle yra kitų seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų požymis, tame tarpe ir LR BK 150 str. numatyto nusikaltimo.

Teismų praktikoje fizinio smurto ar grasinimo jį panaudoti požymis siekiant atriboti seksualinį prievartavimą nuo tvirkinamųjų veiksmų vertinamas ne vienodai. Štai teismas veiksmus objektyviai pasireiškusius kaip tvirkinamuosius, kvalifikavo pagal LR BK 150 str. 4 d.: *„Taip pat jis 2008-05-04 apie 16.30 val., laukuose, esančiuose 1,2 km atstumu nuo Miško g. 33, M. R. kaime, Avižienių sen., Vilniaus raj., žinodamas, kad K. B., gimusi 1998-08-09, yra mažametė, jėga numovė jai kelnes ir apatines kelnaites, lietė ranka nukentėjusiosios lytinius organus, ją bučiavo į lūpas, taip lytinio sąlyčio būdu tenkino savo lytinę aistrą su mažamete K. B. prieš jos valią, tuo padarė nusikaltimą, numatytą BK 150 str. 4 d.“*[151]. Panašūs veiksmai kitoje byloje visgi kvalifikuoti kaip tvirkinamieji: *„V. B. 2009 m. lapkričio 11 d. apie 22.30 val., bute, esančiame adresu (-), Vilniuje, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, atliko mažamečio asmens G. S., gim. 2002-03-28, tvirkinimo veiksmus. Pasinaudodamas pastarosios bejėgiška būkle dėl mažametystės, nusirengė pats ir nurengė lovoje gulinčią nukentėjusiąją G. S., po ko rankomis lietė jos lytinius organus ir rankas bei bučiavo*

[150] Kauno apygardos teismo 2014 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1A-76-238/2014.

[151] Vilniaus apygardos teismo 2009 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-102-92/2009.

jai į lūpas, tai yra padarė nusikaltimą, numatytą Lietuvos Respublikos BK 153 str.“[152]. Šiose bylose vertinta veika pasireiškė iš esmės analogiškai, tačiau buvo kvalifikuota skirtingai. Autorė daro prielaidą, kad teismų sprendimams įtakos turėjo smurto panaudojimo faktas pirmojoje byloje, kadangi tokiu pobūdžiu veika tapo pavojingesne nei tvirkinamieji veiksmai, kuomet fizinio poveikio nukentėjusiojo pasipriešinimui palaužti net nereikia naudoti. Šiuo aspektu yra diskutuotinas Šilutės rajono apylinkės teismo nuosprendis, kuriuo kaltinamojo veiksmai kvalifikuoti pagal LR BK 153 str.: *„sėdėdamas su R. V. ant lovos abiem rankomis ją apkabino per pečius, priglaudė prie savęs, du kartus pabučiavo jai į dešinį skruostą ir taip laikydamas nukentėjusiąją, prieš jos valią, pasiguldė pastarąją į lovą, ranka apkabino ją per liemenį, tačiau R. V. išsilaisvinus, išlipus ir atsitūpus šalia lovos, traukdamas ją už megztinio kapišono atgal į lovą smaugė, o nukentėjusiajai išsinėrus iš megztinio ir nubėgus prie durų, kurias bandė atidaryti, priėjęs sudavė pastarajai vieną kartą ranka į galvą, dėl ko ši nugriuvo ant grindų ir susižalojo dešinę ranką ir kojį. Po to, R. E. sugriebęs R. V. už kairės rankos, prieš jos valią nusivedęs pastūmė ją ant lovos, abiem delnais per drabužius glostė nukentėjusiosios krūtinę, viena ranka po šortais glostė jos nuogas kojas, lietė lytinius organus – lytines lūpas, suplėšė R. V., bandančios ištrūkti, nepaklususios liepimui gultis atgal į lovą ir pabėgusios, 15 Lt vertės marškinėlius.“*[153].Verta pripažinti, kad nukentėjusiosios krūtinės glostymas, nuogų kojų glostymas galėtų būti priskirti prie tvirkinamųjų veiksmų, tačiau fizinio smurto veiksmai siekiant nukentėjusiąją paguldyti į lovą bei lytinių organų – lytinių lūpų glostymas verčia kaltinamojo veiksmus vertinti kaip seksualinį prievartavimą kitokio fizinio sąlyčio būdu. Juolab jo intensyvus ketinimas sulaikyti nukentėjusiąją, paguldyti ją į lovą tik rodo siekį pirmiausiai patenkinti savo lytinę aistrą. Kita vertus, ne visais tvirkinamųjų veiksmų atvejais fizinio smurto ar grasinimo jį panaudoti faktas lemia kitokią veikos kvalifikaciją: mažametės krūtinės lietimas bei bučiavimas įkišus liežuvį[154], vertimas nusirengti nuogai ir masturbuotis grasinant smurtu[155] veikos akivaizdžiai yra tvirkinamojo pobūdžio ir atskirai jas vertinant negalėtų pretenduoti į artimų „intervenciniams“ seksualinio pobūdžio veiksmų sąrašą. Be to kiekvienu atveju nustatinėjant fizinio smurto ar grasinimo jį panaudoti požymius, jiems taikomi šio darbo pirmuosiuose skyriuose minėti tikslo (palaužti nukentėjusiojo pasipriešinimą) bei laiko (prieš seksualinio pobūdžio veiksmus ar laisvanoriškų santykių metu) kriterijai.

[152] Vilniaus apygardos teismo 2010 m. kovo 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-112-166/2010.

[153] Šilutės rajono apylinkės teismo 2011 m. rugsėjo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-31-733/2011.

[154] Kauno apylinkės teismo 2013 m. vasario 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-8-725/2013.

[155] Biržų rajono apylinkės teismo 2010 m. birželio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-11-830/2010.

Apibendrinant, fizinio smurto ar grasinimo jį panaudoti nustatymo faktas gali rodyti didesnį veikos daromos nukentėjusiojo asmens iki 16 metų atžvilgiu pavojingumą. Todėl autorės nuomone sveikintinas teismų noras veiką objektyviai pasireiškusią tvirkinamojo pobūdžio veiksmais, tačiau savo esme artimesnius „intervenciniams“, kvalifikuoti atitinkamai pagal LR BK 150 str. 3 ar 4 d., jei šiuos veiksmus lydi kaltinamojo fizinio smurto panaudojimas siekiant palaužti nukentėjusiojo valią. Šis požiūris turi išimčių tais atvejais, kuomet visų pirma kaltinamojo veiksmai yra akivaizdžiai tvirkinamojo pobūdžio (ypatingai intelektualinio tvirkinimo atvejais) bei fizinio smurto panaudojimas neatitinka šiam požymiui inkriminuoti keliamų kriterijų.

3.2. Kiti galimi tvirkinamųjų veiksmų ir lytinio prievartavimo atribojimo kriterijai: tikslas, nukentėjusiojo būsena, padarymo vieta.

Teismų praktikos analizė parodė, kad dažnai vienu iš kaltinamųjų gynybiniu argumentu ginčijant veikos kvalifikaciją tampa veikos padarymo tikslas, nukentėjusiojo būklė bei padarymo vieta. Šie kriterijai nurodomi ir baudžiamosios teisės teorijoje: apie seksualinio prievartavimo požymių buvimą ar nebuvimą, esant kitokiam fiziniam sąlyčiui galima spręsti atsižvelgiant į nukentėjusiojo savybes, į tai kiek toks sąlytis objektyviai gali tenkinti žmogaus lytinę aistrą, ar įvykio vieta buvo palanki lytinei aistrai tenkinti ir pan.[156]. Kalbant apie pirmąjį argumentą, LR BK 150 str. struktūra rodo, kad seksualinio prievartavimo tikslas – kaltinamojo lytinės aistros patenkinimas. Tuo tarpu tvirkinamaisiais veiksmais siekiama sukelti mažamečio (aut. pastaba nepilnamečio iki 16 metų) lytinį susijaudinimą, per ankstyvą susidomėjimą lytinėmis funkcijomis, nesveiką iškreiptą santykių tarp lyčių įsivaizdavimą ir sutrikdyti vaiko fizinį ir psichologinį vystymąsi[157]. Rusijos baudžiamosios teisės teorijoje pateikiama, kad tvirkinamieji veiksmai viena vertus nukreipti sukelti seksualinį kaltinamojo geismą, bet kita vertus – gali sukelti mažamečių ir nepilnamečių lytinį susijaudinimą, sukelti nesveiką seksualinį susidomėjimą, sąlygoti iškreiptą įtaką, taip sukeliant sunkumus vaiko psichologiniam ir fiziniam auklėjimui[158]. Autorė įžvelgia, kad dėl pastarojo teiginio gali atrodyti, kad baudžiamosios teisės teoretikai kiekvieno iš šių nusikaltimų tikslą akcentuoja siekdami apibūdinti kiekvieną iš šios veikos subjektyviųjų pusių, tačiau tiesiogiai neįvardija tikslo vaidmens atribojant tvirkinamuosius veiksmus bei seksualinį prievartavimą kitokio

[156] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *supra* note 57, p. 162.

[157] Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt.., *supra* note 31, p. 193.

[158] Ugolovnoe pravo Rossii. Ocobennaja chast., *supra* note 134., p. 111.

fizinio sąlyčio būdu. Tikslas ar motyvas, remiantis baudžiamosios teisės teorija padeda tik atribojant tvirkinimą nuo panašaus elgesio: tėvų seksualinių santykių neslėpimo nuo vaiko, pernelyg atviro vaikų seksualinio švietimo, elgesio su vaiku nudistų šeimose ir pan.[159]. Su šiuo teiginiu autorė negali nesutikti. Štai Lietuvos apeliacinis teismas išteisino kaltinamąjį dėl veikos, numatytos LR BK 150 str. 4 d. padarymo, kadangi nustatė:„ *šioje baudžiamojoje byloje E. G. inkriminuoti veiksmai – tėvas lietė lūpomis ar liežuviu dvejų metų ir dešimties mėnesių amžiaus dukrai lytinius organus, taip pat pirštu ar ranka lietė dukros išangę ir lytinius organus – patys savaime dar neįrodo, kad E. G. šiuos veiksmus atliko tenkindamas savo lytinę aistrą./ Tėvo veiksmai su neturinčia trejų metų dukra, kai tėvas prausimo, ar kitų higieninių procedūrų metu liečia ranka (pirštu) dukters lytinius organus ar išangę, žaisdamas ar išreikšdamas tėvišką meilę ir švelnumą bučiuoja ar liečia lūpomis (liežuviu) dukros kūną, tame tarpe ir lytinių organų sritį, patys savaime dar nerodo, kad šiuos veiksmus tėvas (E. G.) atliko tenkindamas savo lytinę aistrą.*“ [160]. Šiame teismo sprendime labiau buvo ginčijami nusikalstamos veikos sudėties požymiai, kur vienu iš argumentu tapo kaltinamojo siekio tenkinti lytinę aistrą nebūvimas.

Autorė toliau pateikia teismų sprendimus, kuriuose būtent tikslo kriterijumi buvo atriboti seksualinis prievartavimas nuo tvirkinimo: „*Iš nukentėjusiosios parodymų matyti, kad atlikdamas šiuos veiksmus, nuteistasis, anot nukentėjusiosios, „nieko nekalbėdavo, o tik dūsaudavo“, ir nors nukentėjusiajai skaudėdavo ir ji verkdavo, nuteistasis savo veiksmų nenutraukdavo. Šie bylos duomenys rodo, kad kasatorius atlikdamas veiksmus siekė ne tvirkinti vaiką, o tenkinti savo lytinę aistrą, kas yra vienas iš seksualinio prievartavimo požymių.*“[161]. Panašiai teismas pasisakė ir kitoje byloje: „*patikimais bylos duomenimis nustatyti A. Ž. veiksmai mažametės A. B. atžvilgiu – jos lytinių organų laižymas, kūno lietimas savo lytiniu organu, bučiavimas atitinka ne tvirkinimo, o seksualinio prievartavimo oraliniu bei kitokio fizinio sąlyčio būdais požymius./ nuteistasis A. Ž., atlikdamas pirmiau minėtus veiksmus nukentėjusiosios atžvilgiu, pirmiausiai siekė patenkinti savo lytinę aistrą, o ne tvirkinti mažametę ir tokiu būdu iššaukti pernelyg ankstyvą jos interesą bei domėjimąsi seksualinio pobūdžio veiksmais. Tokią išvadą leidžia daryti byloje nustatytas nuteistojo atliktų veiksmų pobūdis, intensyvumas ir ilgalaikiškumas.*“[162]. Šie du teismų sprendimai parodo, kad be kitų veikos požymių nustatymo, veikos kvalifikacijai tinkamai pagrįsti nagrinėjamas kaltinamojo

[159] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *supra* note 57, p. 189.

[160] Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. sausio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-74/2012.

[161] Nr. 2K-725/2007, *supra* note 154.

[162] Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. vasario 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-94/2012.

siekis/tikslas. Tačiau ar jis turi lemiamą reikšmę vis dėlto nėra aišku. Štai vienoje byloje nepaisant kaltinamojo prisipažinimo, kad savo veiksmais jis siekė pasitenkinimo - jam buvo malonu, - veika buvo kvalifikuota pagal LR BK 153 str.: „*Kaltinamasis J. V. paeiliui su mažamečiais nukentėjusiaisiais J. K., M. M., L. B. automobilyje atliko tvirkinamuosius veiksmus: rankomis lietė bei glostė jų kojas, lytinius organus./ Jis supranta, kad tai, ką darė, tai yra lietė vaikų lytinius organus, pasitenkindamas seksualiai pats dėl šių veiksmų, yra negerai, tai yra neteisėta vaikų atžvilgiu, tačiau jis taip darė, nes jam tai buvo malonu./ Jo padarytos nusikalstamos veikos kvalifikuotinos pagal LR BK 153 str., 153 str. Kaltinamasis J. V. atliko mažamečių asmenų, tai yra L. B., J. K., M. M. tvirkinimo veiksmus, pasireiškusius lietimu bei glostymu rankomis mažamečių kojų, lytinių organų.*“[163]. Taigi, nors gali atrodyti, kad vien kaltininko tikslas arba siekimas patenkinti savo lytinę aistrą, arba siekis tvirkinti mažametį ar nepilnametį ir tokiu būdu iššaukti pernelyg ankstyvą jo interesą bei domėjimąsi seksualinio pobūdžio veiksmais, gali lemti ginčijamą veikos kvalifikaciją, tačiau vis dar nėra nusistovėjusios praktikos kaip vertinti savo pobūdžiu akivaizdžiai tvirkinamuosius veiksmus (kojų, lytinių organų glostymas kuomet tiek kaltinamasis, tiek nukentėjusysis yra apsirengę) nors jais siekiama pirmiausia pasitenkinti lytiškai. Autorė mano, kad tikslas gali būti lemiamu veikos atribojimo kriterijumi tik tuomet, kai objektyviai daroma veika sutampa iš dalies, t. y. nėra akivaizdžiai tvirkinamųjų veiksmų ar seksualinio prievartavimo sudėties.

Kaip jau autorė pabrėžė, tvirkinamaisiais veiksmais kaltininkas siekia tvirkinti mažametį ar nepilnametį ir tokiu būdu iššaukti pernelyg ankstyvą jo interesą bei domėjimąsi seksualinio pobūdžio veiksmais. Taigi, tai veiksmai nukreipti į nukentėjusiojo protinį/suvokimo aspektą. Tačiau, analizuota teismų praktika parodė, kad kaltininkai dažniausiai ginčija veikos kvalifikaciją remdamiesi tokia nukentėjusiųjų būkle, pavyzdžiui miegu, kurioje jiems būnant žala kilti objektyviai negalėjo ar jų siekis objektyviai negalėjo būti įgyvendinamas: „*Šioje dalyje nėra subjektyviųjų BK 153 straipsnyje numatyto nusikaltimo požymių. Įstatymas reikalauja, kad kaltininkas turi suvokti, jog šiais veiksmais jis tvirkina mažametį vaiką, o nukentėjusysis savo ruožtu turi suvokti, kad jis tvirkinamas. Iš bylos medžiagos matyti, kad nukentėjusioji miegojo ir tik prabudusi pamatė V. Z. ranką ant savo kūno. Tada staiga atsikėlė. Teismai tinkamai nustatė faktines bylos aplinkybes, tačiau netinkamai aiškino baudžiamąjį įstatymą, todėl netinkamai jį ir pritaikė. Teisėjų kolegija laiko, kad šis epizodas nepagrįstai inkriminuotas V. Z. kaip seksualinis prievartavimas.*“[164]. Teismas šioje byloje be kita ko ne tik nustatė, kad kasatoriaus veikoje nebuvo LR BK 150 str. 4 d. numatyto

[163] Pasvalio rajono apylinkės teismo 2013 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14-205/2013.

[164] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-40/2013.

nusikaltimo, tačiau ir tai, kad nukentėjusiosios būsena – miegas, lėmė tai, kad ši nesuvokė esanti tvirkinama, taigi LR BK 153 str. taip pat negali būti inkriminuotas. Autorė mano, kad šioje byloje teismas šią aplinkybę siejo su tvirkinimo tikslu, t. y. su ta aplinkybe, kad akivaizdu, jog nukentėjusiajam miegant, kaltininkas negali įgyvendinti tvirkinamųjų veiksmų – iššaukti pernelyg ankstyvą jo interesą, susidomėjimą seksualiniais santykiais ir pan.

Ne mažai diskusijų gali kelti klausimas, ar mažas nukentėjusiojo amžius, pvz. 1-3 metai, gali turėti įtakos nustatant, ko siekė kaltinamasis – ar tvirkinti mažametį ar lytiškai pasitenkinti. Pediatrijos šaltiniuose pateikiama, kad įprastai visi vaikai 1 m. bėgyje tyrinėja savo kūną ir nustato jautrias vietas ar zonas. Berniukai dažniausiai dirgina savo lytinį organą, mergaitės atlieka skirtingų būdų trynimą lytinių organų srityje. 2-5 metų amžiuje apytiksliai pusė berniukų ir 1/3 mergaičių su savo lytiniais organais atlieka įvairias manipuliacijas: mergaitės judesius stipriais suglaudus šlaunis ar trinant išorinių lytinių organų sritį[165]. Šie faktai iš tiesų parodo, kad jau nuo 1 metų vaikai vedini siekio pažinti aplinką, suvokti save bei kitus, savo kūną, gali jausti tam tikrus potyrius lytinių organų srityje – jautrumą, dirglumą ir pan. Tačiau, autorės nuomone, tai dar nereiškia jų tikslingo siekio domėtis būtent seksualiniais santykiais ir pan., kadangi tai neišvengiamai susiję su kitais biologiniais-psichologiniais organizmo procesais. Štai teismas, netenkindamas kasatoriaus skundo veiką perkvalifikuoti į tvirkinamuosius veiksmus, be kitų akivaizdžių veikos kvalifikavimo pagal LR BK 150 str. 4 d. požymių, pasisakė: „*Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatyta, kad B. B. ir vertė M. M. B. liesti ranka jo lytinius organus, ir kišo pirštus į jos lytinius organus, padarydamas mergystės plėvės įtrūkimą. Tokie veiksmai prieš vienerių-dvejų metų vaiką, pasinaudojant jo bejėgiška būkle dėl mažametystės, vertintini ne kaip tvirkinamieji veiksmai, o kaip mažamečio asmens seksualinis prievartavimas.*“[166]. Nors šioje byloje pati veika akivaizdžiai atitiko seksualinio prievartavimo kitokio fizinio sąlyčio būdu sudėtį, tačiau teismui abejonių nekilo, kad atliekant seksualinio pobūdžio veiksmus su 1-2 metų vaiku neabejotinai siekiama lytiškai pasitenkinti. Autorės nuomone, subjektyviai sunku įsivaizduoti, kaip, dar dažniausiai nemokančiam kalbėti vaikui, tokiais veiksmais galima sukelti susidomėjimą ar ankstyvą interesą seksualiniais santykiais. Kitais atvejais, gali kilti tam tikras dubliavimasis – nustatoma, kad nukentėjusysis dėl savo amžiaus negalėjo suvokti su juo daromų veiksmų esmės ir reikšmės, negalėjo jiems pasipriešinti, t. y. buvo bejėgiškos būklės ir tuo pačiu jis negalėjo būti tvirkinimas, nes tvirkinimo veiksmai jam nesukėlė jokio poveikio. Todėl darbo autorė atkreipia dėmesį, kad tokiose situacijose,

[165] Behrman, R.E., Vaughan, V.C. *Pediatrics, 12th edition*. Philadelphia: W.B. Saunders, 1983, p. 134.

[166] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-649/2012.

kuriose akcentuojama nukentėjusiojo būklė svarbus turėtų būti kaltininko santykis su daroma veika – ar jis suvokė, kad atlikdamas tvirkinamuosius veiksmus gali sukelti konkrečiam nukentėjusiajam perdėtai ankstyvą susidomėjimą seksualiniais santykiais bei to siekia, nepaisant to – ar toks tikslas buvo pasiektas.

Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje taip pat pateikiama, kad siekiant nustatyti ar kaltininko veiksmai atitinka seksualinio prievartavimo nusikaltimą, reikia kreipti dėmesį ir į tai, ar įvykio vieta buvo palanki lytinei aistrai tenkinti[167]. Iš tiesų, įvykio vieta gali padėti nustatyti, ko siekė kaltininkas ar patenkinti savo lytinę aistrą, ar tvirkinti vaiką – tarkime uždara aplinka, automobilis ir pan. leidžia teigti, kad ginčytini veiksmai galėtų įgauti seksualinio prievartavimo požymių, kadangi objektyviai kaltininko lytinei aistrai patenkinti aplinka yra palanki, kai tuo tarpu viešose susibūrimų vietose, aplinkinių, nesusijusių su nukentėjusiuoju ar kaltinamuoju žmonių, apsuptyje tokio pobūdžio veiksmams, kuriais galėtų būti patenkinama kaltininko lytinė aistra, aplinka yra labai nepalanki. Baudžiamosios teisės teorijoje šiuo aspektu pateikiama ištrauka iš baudžiamosios bylos, kurioje teismas paliko žemesnės instancijos sprendimą, kuriuo panaikintas pirmos instancijos išteisinamasis nuosprendis dėl veikos, numatytos LR BK 153 str. padarymo: „*V.K. nuteistas už tai, kad atliko mažamečių asmenų tvirkinimo veiksmus. 2005 m. spalio mėnesį pradinio ugdymo skyriaus klasėje dviejų tikybos pamokų metu atliko mažamečių mergaičių A.P. (7 m.) ir A.R. (8 m.) tvirkinimo veiksmus: užkišęs ranką už drabužių, glostė A.R. pilvą, lietė jos tarpkojį, lytinius organus, lietė A.P. lytinius organus*“[168]. Nors šioje byloje nebuvo ginčijama veikos kvalifikacija dėl galimo seksualinio prievartavimo, tačiau nepaisant to, kad patys kaltininko veiksmai savaime yra akivaizdžiai tvirkinamojo pobūdžio, teismas veikos vertinimui pagrįsti rėmėsi įvykio vietos kriterijumi. Nors kaltininkas argumentavo, esą mokykloje, pamokų metu siekis tvirkinti vaikus yra sunkiai įgyvendinamas, tačiau teismas atmetė juos kaip nepagrįstus. Panašiais argumentais savo skundą grindė ir kitas kaltinamasis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-370/2014: „*Atsižvelgiant į inkriminuoto nusikaltimo padarymo vietą (mokyklos sporto salė varžybų metu), nuteistojo nuomone, nesuvokiama, kad jis galėjo dvi valandas nenustatytą kiekį kartų liesti rankomis septynių nukentėjusiųjų sėdmenis ir krūtis.*“[169], tačiau teismas paliko galioti apkaltinamąjį nuosprendį argumentuodamas, kad : „*Mažamečių nukentėjusiųjų kūno daugkartinis lietimas teismų sprendimuose nurodytose kūno vietose pagrįstai pripažintas tvirkinamaisiais veiksmais. Kiekvienas*

[167] Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt., *supra* note 57, p. 163.

[168] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-659/2007 (neskelbtina).

[169] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-370/2014.

pakaltinamas ir sulaukęs amžiaus, nuo kurio gali būti traukiama baudžiamojon atsakomybėn, asmuo gali suvokti tokių veiksmų neatitikimą baudžiamajam įstatymui, o apsisprendimas atlikti tokius veiksmus leidžia daryti išvadą, kad yra veikiama tiesiogine tyčia“ [170]. Pateikti teismų pavyzdžiai rodo, kad įvykio vieta tvirkinamųjų veiksmų atlikimui ypatingos reikšmės neturi, kadangi net ir viešo renginio metu, pamokų metu mokykloje minėti veiksmai gali būti atliekami aplinkiniams neįtariant, kadangi kaip minėta anksčiau jie yra „minkšto“ pobūdžio, taigi lengvai maskuojami. Tuo tarpu seksualinio prievartavimo veiksmai savo esme imituojantys natūralų lytinį aktą, taigi „intervencinio“ pobūdžio sunkiau atliekami nepastebėjus. Štai vienoje iš bylų, kaltinamasis E.P. buvo nuteistas už mažamečio seksualinį prievartavimą mokykloje: *Kaltinamasis, žinodamas, kad Ū. J. J., gimęs (duomenys neskelbtini), yra mažametis, naudojosi jo bejėgiška dėl mažametystės būkle, ir, (duomenys neskelbtini) mokyklos, esančios (duomenys neskelbtini), (duomenys neskelbtini) kabinete, iš vidaus užrakinęs duris, nusirengęs nuogai, įvesdamas savo varpą nukentėjusiajam į burną bei versdamas šį masturbuoti jo lytinį organą, nenustatytą skaičių kartų tenkino lytinę aistrą su mažamečiu Ū. J. J. prieš šio valią, oraliniu bei kitokio fizinio sąlyčio būdu/ tokie kaltinamojo E. P. veiksmai atitinka BK 150 straipsnio 4 dalyje numatyto nusikaltimo sudėtį ir kvalifikuoti teisingai*[171]. Šioje byloje, be kitų ištirtų įrodymų, autorė atkreipia dėmesį į tai, kad įvykio vieta – mokyklos kambariukas, konkrečiau jame buvusi spinta, bei užsirakinimo faktas tik įrodo, kad tokioje aplinkoje kaltinamasis galėjo netrukdomai tenkinti savo lytinę aistrą, ko negalima būtų pasakyti apie pvz. mokykloje esančią sporto salę pamokos metu. Taigi, nors tiesioginių seksualinio prievartavimo kitokio fizinio sąlyčio būdu ir tvirkinamųjų veiksmų atribojimo įvykio vietos kriterijumi atvejų autorei nepavyko rasti, tačiau pavieniai seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų teisinio įvertinimo pavyzdžiai leidžia daryti išvadą, jog įvykio vieta gali būti vienu iš aptariamų veikos atribojimo kriterijų.

Apibendrindama, autorė teigia, kad nors ir nėra galutinio tvirkinamųjų veiksmų ar seksualinio prievartavimo kitokio fizinio sąlyčio būdu objektyvaus pasireiškimo būdų sąrašo, tačiau besiformuojanti teismų praktika leidžia išskirti tam tikrus šių veikų atribojimo kriterijus. Pagrindiniais tiek baudžiamosios teisės teorijoje, tiek teismų praktikoje laikomi veiksmų pobūdis ir intensyvumas. Apžvelgta teismų praktika rodo, kad teismai vis rečiau priima sprendimus ir tinkamai atriboja tvirkinamuosius veiksmus – „minkšto“ fizinio sąlyčio pobūdžio veiksmus – nuo seksualinio

[170] Nr. 2K-370/2014, *supra* note 169.

[171] Vilniaus apygardos teismo 2013 m. balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-39-303/2013.

prievartavimo kitokio fizinio sąlyčio būdu – „intervencinio“ pobūdžio veiksmų. Autorė prie pagrindinių šių nusikaltimų atribojimo kriterijų priskiria ir veikos padarymo būdą. Situacijos kuomet veikos kvalifikuojamos kaip tvirkinamieji veiksmai tuo pačiu inkriminuojant požymį pasinaudojimą bejėgiška būkle yra kritikuotinos, kadangi šis požymis yra kitų nusikaltimų sudėtyse, o LR BK 153 str. nėra numatytas. Autorė sutinka su šio požymio aptarimu kiekvienu atveju, kuomet siekiama atmesti galimą nukentėjusiojo sutikimą tokio pobūdžio santykiavimui. Tačiau tokiu atveju, tampa neaiškus LR BK 153 str. bei LR BK 151^1 str. 1 d. santykis. Jei tvirkinamųjų veiksmų atveju nukentėjusiojo duotas sutikimas neturi reikšmės, tuomet bejėgiškos būklės požymio nustatymas praranda savo aktualumą. Teismų praktika parodė, kad kito požymio – fizinio smurto panaudojimo ar grasinimo jį tuoj pat panaudoti – faktas leidžia veiksmus objektyviai atitinkančius tvirkinamuosius, bet savo pobūdžiu artimus seksualiniams veiksmams, kvalifikuoti kaip sunkesnį nusikaltimą, kadangi minėto būdo panaudojimas rodo didesnį veikos pavojingumą, daro didesnę žalą nukentėjusiesiems. Vertinant kitus galimus BK 150 str. bei 153 str. numatytų nusikaltimų atribojimo kriterijus (tikslas, nukentėjusiojo būklė, įvykio vieta) autorė mano, kad nors jie ir yra sąlyginiai, tačiau ganėtinai svarūs. Nors kaltininkas seksualinio pobūdžio veiksmais vaikų atžvilgiu gali siekti ir lytinio pasitenkinimo, ir jo tvirkinimo, tačiau teismai atkreipia dėmesį į tai, ko pirmiausiai siekė kaltinamasis ir ar subjektyviai galėjo savo veiksmais to pasiekti. Tikslui pagrįsti įtakos turi ir kitas alternatyvus šių veikų atribojimo kriterijus – nukentėjusiojo būklė veikos metu. Tokia būsena kaip miegas, labai mažas amžius (1-2 m.) paneigia galimybę kaltininkui atlikti tvirkinamuosius veiksmus. Trečias galimas analizuojamų veikų atribojimo kriterijus - įvykio vieta, kuri dažniau tampa ginčo dėl veikos padarymo argumentu, tačiau gali turėti įtakos siekiant nustatyti ar objektyviai aplinka yra palanki seksualinio prievartavimo veiksmams atlikti. Nors minėti kriterijai yra alternatyvūs, sąlyginiai, tačiau autorė mano, kad juos būtina nagrinėti plačiau, taip siekiant tinkamai įvertinti nusikaltimus numatytus LR BK 150 str. bei LR BK 153 str.

IŠVADOS

1. Įstatymų leidėjęs įgyvendindamas Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas dėl dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, lyginant su kitų valstybių reglamentavimu šioje srityje, nustatė ganėtinai pavyzdinį reglamentavimą, o pasirinktos normų konstrukcijos laikytinos atitinkančiomis šiandienines moralines nuostatas visuomenėje.
2. Nepaisant tinkamo reglamentavimo, Lietuvos teismų sprendimuose bei baudžiamosios teisės teorijoje pasigendama detalesnės sutikimo lytiniams santykiams tęstinumo, mažamečio grasinimo suvokimo ypatumų, bejėgiškumo dėl amžiaus ar apsvaigimo problematikos analizės.
3. Tyrimas parodė, kad sutikimas lytiniams santykiams negali būti preziumuojamas ir tęstinis, todėl pasikeitus sutikimo stadijai, kaltinamojo veikoje gali atsirasti ir kitų, prievartinio lytinio santykiavimo, požymių. Vertinant grasinimo įtaką sutikimo lytiniams santykiams atveju derėtų vadovautis „įprastos įvykių sekos“ taisykle, tačiau visgi būtina atsižvelgti į nukentėjusiojo ypatumus dėl konkretaus amžiaus ir kaltininko pasinaudojimą tuo. Seksualinės laisvės apsisprendimo amžiaus ribą pakėlus iki 16 metų aktualus tapo pasinaudojimo bejėgiška būkle dėl amžiaus požymio inkriminavimas. Autorė kritiškai vertina bejėgiškumą sieti su konkrečia amžiaus ribą (14 m.), o galimą šio požymio inkriminavimą siūlo vertinti kiekvienu atveju, nepriklausomai nuo nepilnamečio amžiaus. Be to pasinaudojimo bejėgiška nukentėjusiojo būkle dėl apsvaigimo nuo alkoholio ar kitų psichotropinių medžiagų inkriminavimo atveju turi būti kreipiamas dėmesys į tokio apsvaigimo įtaką sutikimui bei pasinaudojimo tokia būkle faktą, o ne tai, ar nukentėjusysis sąmoningai pastato save į tokią padėtį, nes kaip minėjome, sutikimas negali būti preziumuojamas.
4. Lietuvos bei kitų valstybių baudžiamųjų įstatymų analizė lytinio santykiavimo ar kitokios lytinės aistros tenkinimo esant nepilnamečio sutikimui atskleidė, kad, kaip ir LR BK 151^1 str. 5 d. numatyta sąlyga, Skandinavijos valstybių įstatymuose tiesiogiai yra įtvirtina tokios veikos laikymo nenusikalstama sąlyga. Atliktas tyrimas parodė, kad teismai dažniausiai kvalifikuodami veiką pagal LR BK 151^1 str. 1 d. remiasi vien automatiniu prievartinio pobūdžio seksualinių nusikaltimų požymių nenustatymu. Nepaisant to, kad ir teismų praktikoje pasisakoma, jog trūksta vieningos metodikos vertinant nukentėjusiojo iki 16 metų

(ir apskritai nepilnamečio asmens) socialinę bei dvasinę brandą, fizinį subrendimą, tačiau autorės nuomone LR BK 1511 str. 5 d. numatyta sąlyga yra privalomojo pobūdžio – t.y. turi būti nustatinėjama kiekvienu atveju.

5. Nepaisant baudžiamojo įstatymo pakeitimų aktualia problema išliko seksualinio prievartavimo ir tvirkinamųjų veiksmų atribojimo problema. Nesant baigtinio tvirkinamųjų veiksmų sąrašo, atribojant tvirkinimą nuo lytinės aistros tenkinimo kitokio fizinio sąlyčio būdu reikšmingais tampa pagrindiniai (veika ir padarymo būdas) bei kiti alternatyvūs kriterijai (tikslas, nukentėjusiojo savybės, vieta).
6. Tyrimas parodė, kad ribinėse situacijose veiksmai labiau artimi seksualinio prievartavimo veiksmams, intervencinio pobūdžio, turi būti kvalifikuojami pagal LR BK 150 str. atitinkamas dalis, kai tuo tarpu mažiau intensyvūs, neprilyginami natūraliam, oraliniam ar anliniam lytinės aistros tenkinimui, t.t. „minkšti“ veiksmai turi būti kvalifikuojami pagal LR BK 153 str. Tačiau, situacijose, kuomet veika objektyviai pasireiškia tvirkinamuoju pobūdžiu, bet nukentėjusiojo atžvilgiu naudojamas fizinis smurtas ar grasinimas jį panaudoti, tokia veika turėtų būti kvalifikuojama kaip prievartavimas, nes pagal savo atlikimo pobūdį ji tampa pavojingesne, labiau traumuojančia.
7. Nors kaltininkas seksualinio pobūdžio veiksmais vaikų atžvilgiu gali siekti ir lytinio pasitenkinimo, ir jo tvirkinimo, tačiau svarbiau yra tai, ko pirmiausiai siekė kaltinamasis ir ar subjektyviai galėjo savo veiksmais to pasiekti. Tikslui pagrįsti įtakos turi ir kitas alternatyvus šių veikų atribojimo kriterijus – nukentėjusiojo būklė veikos metu. Tokia būsena kaip miegas, labai mažas amžius (1-2 m.) akivaizdžiai leidžia veiką, kuomet objektyviai veiksmai panašūs į intervencinius, vertinti kaip seksualinį prievartavimą. Kalbant apie kitą kriterijų - įvykio vietą, jis turėti įtakos siekiant nustatyti ar objektyviai aplinka yra palanki seksualinio prievartavimo veiksmams atlikti, o tai nustačius tinkamai argumentuoti tikslo patenkinti lytinę aistrą ar tvirkinti vaiką siekimą.

LITERATŪRA

Norminė literatūra

1. Lietuvos Respublikos įstatymas Dėl Lietuvos Respublikos laikinojo pagrindinio įstatymo. 1990 m. kovo 11 d. Nr. I-14.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. *Valstybės žinios*: 2000-10-25, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu nr. viii-1968, baudžiamojo proceso kodekso, patvirtinto 2002 m. kovo 14 d. įstatymu nr. ix-785, ir bausmių vykdymo kodekso, patvirtinto 2002 m. birželio 27 d. įstatymu nr. ix-994, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas, 2002 m. spalio 29 d. Nr. IX-1162, *Valstybės žinios*, 2002-11-22, Nr. 112-4970**.**
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 strapsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo $228^{(1)}$ straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2004-07-13, Nr. 108-4030.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso $151^{(1)}$ straipsniu įstatymas. *Valstybės žinios*, 2006-07-14, Nr. 77-2961.
6. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 151(1), 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010-07-20, Nr. 86-4540.
7. Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.14 straipsnio pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2010-06-30, Nr. 76-3873.
8. Lietuvos Respublikos Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. *Žin*., 2011, Nr. 72-3475.
9. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 140, 145, 148, 149, 150, 151, 165 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2013-07-13, Nr. 75-3772**.**
10. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 8, 27, 60, 95, 97, 151, 151-1, 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 100-1, 100-2, 152-1, 251-1 straipsniais įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2014-03-24, Nr. 2014-03404.

11. Europos Tarybos pamatinis sprendimas 2003 m. gruodžio 22 d. dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR), Specialusis leidimas, 2004-12-30, Nr. 1.
12. 2011 m. gruodžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/92/ES dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2004/68/TVR// Oficialusis leidinys L, 2011-12-17, Nr. 335.
13. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XP-221A, 2005-02-01, Pateikė - Dangutė Mikutienė, Lietuvos Respublikos Seimas.
14. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr.XIP-1715, 2010-02-04, Pateikė - Lietuvos Respublikos Prezidentas.
15. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 153 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr.XIP-1715 aiškinamasis raštas, 2010-02-04, Pateikė - Lietuvos Respublikos Prezidentas.
16. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodesko 153 straipsnio pakeitimo bei kodekso papildymo 151(2) straipsniu įstatymo projektas Nr. XIP-943, 2009-07-23, Pateikė - Dalia Teišerskytė, Lietuvos Respublikos Seimas.
17. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodesko 153 straipsnio pakeitimo bei kodekso papildymo 151(2) straipsniu įstatymo projekto Nr. XIP-943 aiškinamasis raštas, 2009-07-23, Pateikė Dalia Teišerskytė, Lietuvos Respublikos Seimas.
18. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Oficialus tekstas su pakeitimais ir papildymais.* 1983, Vilnius: Mintis.
19. Lenkijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-10] <http://www.arslege.pl/kodeks-karny/k1/>
20. Prancūzijos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-11] <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do;jsessionid=AE1031E85B402C622FBB5BB2229C2736.tpdjo10v_2?cidTexte=LEGITEXT000006070719&dateTexte=20141217
21. Rusijos Federacijos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-15] <http://docs.cntd.ru/document/ugolovnyj-kodeks-rf-uk-rf>
22. Suomijos Respublikos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-15] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>
23. Švedijos karalystės baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-16]

<http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/>

24. Vokietijos Federacinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-20] <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

Specialioji literatūra

1. Abramavičius, A., Aliukonienė, R., Baranskaitė, A. ir kt. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2009
2. Abramavičius, A., Drakšienė, A., Bieliūnas, E. ir kt. Baudžiamoji teisė. Speciali dalis. Pirma knyga. Vilnius: Eugrimas, 2000.
3. Behrman, R.E., Vaughan, V.C. Pediatrics, 12th edition. Philadelphia: W.B. Saunders, 1983.
4. Deriagin, G.B. Polovye prestuplenija (rassledovanie i sudebno-medicinskaja ekspertiza). Uchebnoe posobie. Maskva: Shhit-M, 2011.
5. Fedosiuk, O. Nusikaltimų žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui kvalifikavimas. Paskaitų tezės.
6. Fedosiuk, O. Fizinio smurto ir psichinės prievartos sampratos. Paskaitų tezės.
7. Informatikos ir ryšių departamentas: Ataskaitos/Nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistika. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-10-04] http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/txt_file.php?fv=data/1_201312_lt/f-1g-a-201312.data.txt&ff=<%21--%7C1G-A%7C5%7C-->&tt=Duomenys%20apie%20įtariamus%20%28kaltinamus%29%20ir%20nukentėjusius%20asmenis%20Lietuvos%20Respublikoje%20%28Forma_1G-A%29 Informatikos ir ryšių departamento: Ataskaitos/ Nusikalstamumo ir ikiteisminių tyrimų statistika. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-12] <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/?metai=2007&menuo=12&idAta=2&rt=1&oldYear=2007&id=136&idStat=10&regionas=0&id3=1#Atas-3Z-ITI>
8. Kommentarij k ugolovnomu kodeksy Rossijskoj Federacii (postatejnyj) (pod red.d-ra jurid.nauk. prof. A.I.Chuchaeva) – Moskva:KONTRAKT, 2012.
9. Kujalis, P. Prievarta – būtinojo reikalingumo pavojaus šaltinis. *Jurisprudencija*. 2004, Nr. 60 (52).

10. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, Vilnius: Mintis, 1989.
11. McGregor, J., Is it Rape? On Acquaintance Rape and Taking Women's Consent Seriously. Arizona State University, USA: *Ashgate*, 2005.
12. Milinis, A., Gruodytė, E., Gutauskas, A. ir kt. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga.* Justitia, 2013.
13. Nocius, J. *Nusikaltimai žmogui*. *Mokomoji priemonė*. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 1998.
14. Piesliakas, V. Baudžiamoji politika Lietuvoje po 1990 m. ir jos tendencijos. *Jurisprudencija*. 1999, 13(5).
15. Rape and sexual violence: Human rights law and standards in International Criminal Court. *Amnesty International Publications*, 2011, London. [interaktyvus] [žiūrėta 2014.12.16] <http://www.amnesty.org/en/library/info/IOR53/001/2011/en>
16. Sakalauskas, G. Teisinė atsakomybė už seksualinę prievartą prieš vaikus ir jų seksualinį išnaudojimą Lietuvoje// Vaikas tarp prievartos ir išnaudojimo. Vilnius: SADM, 2000.
17. Selmistraitienė, D. Seksualinės skriaudos pasekmės merginų gyvenime. *Klėja*. 2002, Nr. 4, Vilnius: Vilniaus Universiteto Lyčių studijų centras. [interaktyvus][žiūrėta 2014-11-10] <http://www.lsc.vu.lt/assets/leidiniai/index48dd.html?show_content_id=495>
18. Ugolovnoe pravo Rossii. Ocobennaja chast, (pod red.d-ra jurid.nauk. prof. A.I. Ragora), Moskva: Ehsmo, 2010.
19. Westeson, J. Sexual Health and Human Rights in the European Region. *The International Council on Human Rights Policy*, 2012. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-12] <http://www.ichrp.org/files/reports/71/140_sexual_health_european_region.pdf>

Teismų praktika

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos iššaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. *Teismų praktika*. 2005. Nr. 22.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. spalio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-659/2007 (neskelbtina).
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-725/2007.

4. Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. spalio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-371/2009.
5. Vilniaus apygardos teismo 2009 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-102-92/2009.
6. Vilniaus apygardos teismo 2010 m. kovo 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-112-166/2010.
7. Kauno apygardos teismo 2010 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-217-493-2010.
8. Biržų rajono apylinkės teismo 2010 m. birželio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-11-830/2010.
9. Rokiškio rajono apylinkės teismo 2010 m. gruodžio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-154-128/2010.
10. Kėdainių rajono apylinkės teismo 2011 m. vasario 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-7-673/2011.
11. Akmenės rajono apylinkės teismo 2011 m. vasario 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-8-440/2011.
12. Varėnos rajono apylinkės teismo 2011 m. balandžio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-43-308/2011.
13. Šilutės rajono apylinkės teismo 2011 m. rugsėjo 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-31-733/2011.
14. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2011 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-6/2011.
15. Kauno apygardos teismo 2011 m. lapkričio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-328-493/2011.
16. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2011 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-527/2011.
17. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. sausio 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-74/2012.
18. Pakruojo rajono apylinkės teismo 2012 m. sausio 31 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1-36-287/2012.
19. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. vasario 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-94/2012.

20. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-158/2012.
21. Vilniaus apygardos teismo 2012 m. balandžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-156-209-2012.
22. Prienų rajono apylinkės teismo 2012 m. gegužės 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-112-543/2012.
23. Kauno miesto apylinkės teismo 2012 m. birželio 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-417-651/2012.
24. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. birželio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-313/2012.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. liepos 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-394/2012.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-514/2012.
27. Lietuvos Aukščiausio Teismo 2012 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-560/2012.
28. Akmenės rajono apylinkės teismo 2012 m. lapkričio 28 d. baudžiamasis įsakymas byloje Nr. 1-184-922/2012.
29. Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. lapkričio 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-433/2012.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-649/2012.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-40/2013.
32. Šiaulių apylinkės teismo 2013 m. sausio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-226-900/2013.
33. Kauno apylinkės teismo 2013 m. vasario 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-8-725/2013.
34. Kauno apygardos teismo 2013 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-153-120/2013.
35. Pakruojo rajono apylinkės teismo 2013 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-9-744/2013.

36. Pasvalio rajono apylinkės teismo 2013 m. balandžio 2 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14-205/2013.
37. Vilniaus apygardos teismo 2013 m. balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-39-303/2013.
38. Kelmės rajono apylinkės teismo 2013 m. balandžio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-77-496/2013.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-252/2013.
40. Lietuvos apeliacinio teismo 2014 m. sausio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-62/2014.
41. Kauno apygardos teismo 2014 m. gegužės 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1A-76-238/2014.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-370/2014.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. rugsėjo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-356/2014.
44. Vokietijos Aukščiausio Federalinio Teismo 1996 m. sausio 23 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Nr. 1 StR 481/95. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-25] <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/1/95/1-481-95.php3>
45. Vokietijos Aukščiausio Federalinio Teismo 2006 m. spalio 17 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Nr. 4 StR 341/06. [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-25] <http://www.hrr-strafrecht.de/hrr/4/06/4-341-06.php>
46. Švedijos Göta Apeliacinio teismo 2013 m. vasario 22 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Nr. B1597-12 [interaktyvus] [žiūrėta 2014-11-20] <https://lagen.nu/dom/rh/2013:12>

ANOTACIJA

Reikšminiai žodžiai: seksualinis pobūdis, baudžiamoji atsakomybė, seksualinis prievartavimas, tvirkinimas.

Darbe analizuojama nuo 1990 m. iki šių dienų galiojanti seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų reglamentavimo raida, jos pokyčius lėmę veiksniai. Darbe vertinama ar konkretūs įstatymo pakeitimai buvo tik formalus direktyvų nuostatų perkėlimas, neradęs praktinio pritaikomumo Lietuvos teismuose bei tai kaip konkretūs įstatymo normų pakeitimai išsprendė sovietinio palikimo baudžiamojo teisinio vertinimo spragas.

Antrojoje darbo dalyje analizuojama lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą nusikaltimo sudėtis (LR BK 1511 str. 1 d.), didžiausias dėmesys skiriamas 2014 m. priimtiems pakeitimams, taip pat šio str. 5 d. numatytos sąlygos pritaikymo analizei. Paskutinėje darbo dalyje pateikiami seksualinio prievartavimo atribojimo nuo tvirkinamųjų veiksmų probleminiai aspektai, šių nusikaltimų atribojimo pagrindiniai ir alternatyvieji kriterijai. Darbo pabaigoje pateikiamos atlikto tyrimo išvados.

ABSTRACT

Key words: sexual character, criminal responsibility, sexual abuse, molestation.

This paper introduces sexual offenses regulatory evolution since 1990 to this days and what exactly has made influence to adopt those laws amendments. Specific amendments are evaluated in order to understand where they adopted by formal implementation of directives, in such way causing the lack of practical applicability at Lithuanian courts, and how some main amendments solved the post-soviet legal issues of criminal legal assessment. The crime of satisfaction of sexual desire by violating a minor's sexual self-determination and (or) the integrity, as provided for in Article 151^1 part 1 of the Criminal Code, is analyzed in the second part of thesis. Primary it is focused on amendments adopted in 2014, as well as on the Articles'151^1 part 5, which provides obligatory conditions for applying the article itself. The thesis author discusses on assessment of sexual abuse and molestation articles, problematic aspects of these crimes and the possible main and alternative criteria to distinguish these crimes. At the end of the study findings are presented.

SANTRAUKA

Seksualinio pobūdžio nusikalstamos veikos – vienos skaudžiausių nukentėjusiųjų bei visuomenėje vertinamų veikų sukeliančių ganėtinai sunkių pasekmių, kurios neretai būna labiau psichologinio pobūdžio nei fizinio. Kiekvienas tokio smurtinio poveikio atvejis daro ilgalaikę žalą, ypatingai nepilnamečių atžvilgiu.

Darbe analizuojama seksualinio pobūdžio nusikalstamų veikų įtvirtinimo baudžiamajame kodekse raida, kuri autorei padėjo atskleisti, kaip keitėsi valstybės požiūris į seksualinius nusikaltimus, kokiais būdais buvo sprendžiamos iki tol galiojusių normų spragos. Konkrečiau analizuota lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą nusikaltimo sudėtis atskleidė ir kitų seksualinio pobūdžio nusikaltimų, iššaginimo, seksualinio prievartavimo bei privertimo lytiškai santykiauti, požymių inkriminavimo problematiką, kuomet sprendžiamas sutikimo lytiniams santykiams laisvanoriškumas. Darbe pateikiami nauji prieš tai minėtų nusikaltimų požymių probleminiai aspektai - sutikimo prezumpcijos, tęstinumo atmetimas, bejėgiškumo dėl amžiaus (ne tik dėl mažametystės) nustatymas, savanoriško apsvaigimo įtaka. Užsienio šalių įstatymų analizė atskleidė, kad daugelyje BK panaši į LR BK 151^1 str. norma yra, tačiau išimtis, kuomet veika dėl nedidelio amžiaus ir brandos skirtumo nelaikoma nusikaltimu yra tik Skandinavijos šalių BK. Nepaisant šios išimties metodinio nustatymo sunkumų, ji laikytina privalomojo pobūdžio ir turėtų būti nustatinėjam kiekvienu atveju.

Darbe taip pat analizuojama seksualinio prievartavimo kitokio fizinio sąlyčio būdu bei tvirkinamųjų veiksmų atribojimo problematika. Darbo autorė be plačiau baudžiamosios teisės teorijoje nagrinėjamų pagrindinių veikų atribojimo kriterijų – veikos ir padarymo būdo, pateikia galimus kitus alternatyvius minėtų veikų atribojimo kriterijus. Tyrimas parodė, kad intervencinio pobūdžio veiksmai, išskyrus analinio, oralinio sąlyčio veiksmus, laikomi seksualiniu prievartavimu, o „minšto“ poveikio veiksmai – tvirkinamaisiais. Autorė taip pat pastebėjo, kad vis dažniau objektyviai tvirkinamaisiais veiksmais pasireiškianti, tačiau panaudojant fizinį smurtą, veika kvalifikuojama pagal LR BK 150 str. Kiti kriterijai – tikslas, nukentėjusiojo būklė, įvykio vieta – nors ir yra sąlyginiai, tačiau ypatingai diskutuotinose situacijose leidžia tinkamai įvertinti nusikaltimą. Autorės nuomone, šiems kriterijams taip pat turi būti skiriamas didesnis dėmesys.

SUMMARY

Problematic aspects of criminal legal assessment of sexual offences

Sexual offenses – are one of the most painfully experienced crimes for victims and valued by society. They are acts causing quite serious consequences which are often more psychological than physical. In most cases, such violent effect situation causes permanent damage, especially with regard to minors.

The paper figures the development of sexual offenses in the Criminal Code, which helped the author to reveal the evolution of public attitudes to sexual offenses, in what ways have been addressed previously existing gaps in laws. Analysis of crime of sexual passion satisfaction in violation of a minor's sexual self-determination and (or) the integrity revealed incrimination problems of other sexual crimes signs such as rape, sexual abuse and coercion, when in one case it is tackled voluntary consent to sexual intercourse. The paper outlines new problematic aspects of above mentioned crimes - the presumption of the consent, rejection of consent continuity, state of helplessness because of age (not just for age till 14), the determination of the influence of voluntary intoxication. Foreign law analysis revealed that most similar to Article 151^1 of Lithuanian Criminal Code with exemption when the act is not considered as a crime because of the small difference in age and maturity is only in Scandinavian countries. Despite some methodological difficulties in determining the exemption, it must be regarded as mandatory in nature and should be looked for each case.

The paper also analyzes the sexual abuse in other physical contact and molestation border lining problems. The author despite often applied in criminal law theory fundamental criteria for the delimitation of these offenses - act and committed way, introduce other possible alternative criteria for the delimitation of the crimes in question. The study showed that the interventional actions, with the exception of anal, oral exposure are considered to be sexual abuse while and "minster" impact actions - molestation. The author also noted that more and more objectively molestation acts in disputable cases are considered to be valued as abuse when physical violence is observed. Other criteria – aim of offender, the victim's condition, location of the act – although they are conditional, in extremely debatable situations allow making a proper assessment of the crime. Author's opinion, a greater attention must also be given to the following criteria.